

19763

D

SFATURI
PENTRU

G. VĂLSAN

Ino. 73365-

329421

SFATURI PENTRU STUDENȚI

Donațiune

Donatiunea Casei Școalelor

1942

CASA ȘCOALELOR

348.18.04 (04)

2527

5271

19703

1961

D

pe 144/94

1956

B.C.U. Bucuresti

C25271

„BUCOVINA” I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

G. VÁLSAN.

CUVÂNT ÎNAINTE

Dela George Uâlsan au rămas contribuții științifice, unele de strictă specialitate și altele de deschidere de zăre asupra geografiei și a vieții. Cele dintâiu au fost publicate, în mare parte, prin reviste, de elevi credincioși. Multe din cele din urmă, păstrate în manuscris sau risipite prin alte publicații, le-am strâns în volumul «Pământul Românesc și frumusețile lui» și le-am tipărit la Casa Școalelor. George Uâlsan și-a arătat în ele o înfățișare și un condeiu, pe care mulți nu i le cunoscuseră, cu ochii lui străbătători, dar buni, cu zâmbetul dureros, dar plin de înțelegere, cu mintea ascuțită de om de știință, dar cu un chenar scânteietor de poezie. A fost un volum de preamărire a scriitorului.

Trebuia făcut ceva și pentru George Uâlsan profesorul. Catedra i-a fost dragă, atât pentrucă îi multumea setea de cercetare, cât mai ales pentru că-l ținea în legătură cu studenții și-i dădea prilejul să le fie o călăuză și un prieten. L-am cunoscut încă din Universitate și l-am întâlnit sau l-am urmărit la studii prin Berlin sau Paris. Mai trăia Maiorescu și vaza de care se bucura prin el, printre tinerii înzestrați, Universitatea. Eminescu ar fi trebuit să ia acelaș drum al carierei academice. Acum de curând Cerna, trimis în

Germania de acelaș maestru și într'un scop la fel, se stinsese la Lipsca, în mâinile slăbite de boală cu teză de doctorat înșfârșit înjghebată. Calea pe care 'avea să meargă era deschisă și însemnată de nume mari. Purta în ghiozdan, ca o punte spre filozofia și poezia de care se depărta, Logica lui Maiorescu, plină de întregiri pentru o a doua ediție. Amintirea ei îl urmărește și în paginile pe care le tipărim astăzi. Geografia era o știință, care la noi, prin așezarea între disciplinile literare, avusese de suferit. Trebuia să o îndrepte spre științele naturii. Alt profesor, dela care învățase în țară, Simion Mehedinți, filosof și scriitor prin începături și gusturi, se sbătuse sub ochii lui în aceleași contraziceri.

Ceeace rămâne dela un profesor sunt cursurile lui și înrâurirea vie asupra studenților și ascultătorilor. George Uâlsan trebuie să fi visat la farmecul lui Maiorescu, la sala a IV-a dela Universitatea din București plină până la scară, nu numai de cetățeni academici, la adunările aproape de inițiați din strada Mercur, la care luase parte. Cei care l-au ascultat, la Cluj, la București, vor putea povesti dacă s'a apropiat de acest vis. Omul a fost însă toată vremea suferind și zâmbetul de pe fața lui de fildeș acoperea greu această suferință. Dar cursurile s'au păstrat. O introducere la unul din ele, ținut în 1931, face obiectul acestui volum.

M'am gândit să-i zicem «Sfaturi pentru studenți». Știința e mereu de față, ca un orizont, către care în curând are să înceapă călătoria, dar preocuparea de căpetenie este grupul de oameni adunați ca s'o facă împreună. E o grije de bună îndrumare și o iubire de părinte, pe fiecare pagină și în fiecare rând. Duiosa

și în acelaș timp dătătoare de fiori apare școala sănă-
tății pe care o face tineretului la intrarea la studii, un
om care aproape n'a cunoscut-o, această bunăstare a
trupului. Cultul gândului limpede și al expresiei defini-
tive e maioreșcian. Lauda caracterului va deștepta tot-
deauna în suflete răsunete înviorătoare. Toate aceste
lecții alcătuesc la un loc un fel de catehism al oricărui
om de carte la întâii lui pași în lume. Cartea își mă-
rește înțelesul și se revansă peste cuprinsul restrâns al
Universității. Profesorul de carte se face un profesor
de viață.

EMANGIL BUCUȚA

INTRODUCERE

Primul cuvânt pe care mă simt dator să-l spun în fața atâtor figuri nouă, în fața acestui buchet de tinerețe care îmi face cinstea să mă asculte, este un «bun venit» exprimat din toată inima.

Bine ai venit, tinerețe, nădejdea viitorului nostru ! Bine ai venit în sânul Universității noastre, care de azi te adoptă și nu te lasă să scapi ușor pe căile legale până ce nu vei dovedi că ai știut să te hrănești cu știința care e produsul specific al acestei instituții !

Mă grăbesc să fac această urare de bun venit, căci nu știu la câți voi putea spune : «mulțumesc și rămas bun !» Experiența dovedește că din mulțimea studenților care asistă la lecția de deschidere a unui an, puțini numai rămân până la capătul anului ; mai puțini rămân până la sfârșitul perioadei de 3—4 ani, și foarte puțini binevoesc să treacă prin poarta, — cam îngustă, — a licenței. Cât despre doctorat, căci există și un doctorat în Universitățile noastre, (*doctus*, de unde vine doctor, înseamnă «învățat», iar nu «vindecător de boale»), în afară de Facultatea de Medicină, acest titlu este atât de rar, încât poate fi trecut deocamdată cu vederea. Această înseamnă că din destul de numeroasa asistență

care împodobește astăzi sala noastră de Geografie, o mare parte se va îndreptă spre alte ocupații mai fertile și care cer mai puțină bătae de cap.

Deși cuvântul «Universitate» e atât de vast, încât ai crede că cuprinde remediul la toate nevoile, după cum vedeți, ea presupune un lucru neplăcut, această «bătaie de cap», care se ridică împotriva celei mai puternice tendințe a civilizației actuale. Generația modernă nu vrea bătae de cap. Da, să-și bată capul alții, ca să inventeze automobil, aeroplan, radiofonie. Dar nouă să ne dea mașina cât mai puțin complicată, care, dacă apăsăm cu degetul pe un resort, aleargă, sboară, cântă pentru noi. Câtă vreme pierdea, acum douăzeci de ani Domnișoara ca să învețe pianul! Acum cântă pe Beethoven, pe Wagner, pe Richard Strauss și i se cere un singur talent: să știe să schimbe acul la gramofon sau să deplaseze maneta dela radio. Mare progres! Și e păcat că Universitatea nu se îngrijește să ne scutească de munca intelectuală. Dar să nu ne grăbim să afirmăm prea repede. Cine știe dacă undeva, prin America, nu se lucrează la mașinizarea Universității? Un romancier francez descrie cum se vor ține cursurile universitare peste câteva sute de ani. Intr'o sală ca aceasta, tinerețea veselă, cu obrazii rumeniți de jocuri sportive, intră gălăgioasă, râzând și cântând. Apare profesorul care se urcă pe catedră și cu o privire adâncă, plină de fluid hipnotic, stăpânește toată mulțimea. Studențe și studenți cad instantaneu într'un somn dulce. Atunci repede, repede, profesorul începe să-și depene știința lui, într'o tăcere ideală, fără să fie întrerupt de conversații prin bănci, fără să-și plictisească auditorul, care nu ascultă ci înregistrează automatic, în somnul său fericit. Când a

Generația viitoare și cele următoare vor avea poate așteptări în ce privește ideile ermise aici. Ele vor spune poate că ericotele garanției de importabilitate sau lua, schimb aplicată națiunii, fără de vrea, va salva, și de va a-late din drumul națiunii, și al aderăndu lui. Dacă suflet și va întărit, datina generațiilor care vor veni după noi, va fi de îndeparte ce se va dovedi greșit în marea noastră. Dar învinșite de a judeca cu înțineri

Pe care nu i. curăscem.

- Si totus si iubim,

să și celăcei aminte o călătorie suferit noi în singele și în suflet al aceluia nostru și la ce întâmplări mari am fost părtași. La se gândescă și la faptul că adărmărită vremii lor vor implin pe pămintul fundat prin gândul și simțirea noastră. Și poate atunci cătiora ne vor îndelge și ne vor iubi. Dar dacă nici acestea nu se vor afla poate urmașii noștri, cu această nu ne va fi țărâna noastră. Trei tem odibm fericiți în lumă pămintul care ne stăruie pe tot la dimul lui și care va îngădui să se rădăcească o floare umilă și pe momentăntal nostru, vom odibm fericiți cu ne am stit să implinim datina vremii noastre

B. Vălsan

Constința națională și Geografie, lectie manșurată la Universitatea de (Buj (1921)

Fragment de manuscris al lui G. Vălsan.

terminat, profesorul suflă în cruce peste sală și tineretea se deșteaptă, mai savantă de cât adormise, apoi aleargă din nou la sporturile sănătoase de unde venise. Roman-cierul de care amintesc putea fi mai îndrăzneț. Se vede bine că nu ar fi nevoie nici de prelegere. Cum avem conserve de legume și de fructe, puteam avea și conserve de știință, pe plăci sensibile de ebonit, care pot înregistra pe vreun Newton, Pasteur sau Einstein ai viitorului. Profesorul s'ar mărgini să vie la Universitate ținând subțioară conserva științifică indicată pentru acea zi și ar face numai forțarea să spue: «Domnișoarelor și Domnilor, fiți atât de amabili și dormiți! Azi vom vorbi despre teoria mișcărilor orogenetice și epirogenetice». Ar apăsa pe un buton, s'ar uita la ceas, ar pleca să-și vadă de treburi, apoi s'ar întoarce să închidă aparatul și să-și deștepte auditorul umflat de știință.

Nenorocirea noastră e că nu am atins această înaltă realizare universitară. Profesorul trebuie încă să învețe și e păcat, căci nu avem vreme! Suntem grăbiți. Caracteristica vremii noastre e graba. Dece ne grăbim? Să lăsăm pe un scriitor american recent (Sinclair Lewis) să ne descrie viața unui oraș american, idealul spre care ne îndreptăm și noi cu toată bătrâna Europă:

«Imprejurul lui, orașul se grăbea pentru plăcerea de a se grăbi. Oameni în automobil se grăbeau să se întrecă unul pe altul în circulația accelerată a bulevardelor. Alții se grăbeau să apuce trenul, cu toate că trenurile se succed din minut în minut, se zoreau să sară din vagoane ca să alerge deacurmezișul străzii, să se precipite în case și să se arunce în ascensoarele expresse. Alții, în restaurante, se zoreau să înghită iute o hrană pe care bucătarii, se zoriseră să o fiarbă. Alții în prăvă-

lia bărbierului strigau grăbiți: «Repede, ia un briciu, sunt grăbit!» Alții concediau înfrigerat pe vizitatori în birouri cu inscripții ca: «Astăzi am mai multă treabă decât oricând»... Oameni, care într'un an câștigaseră 5000 dolari și în al doilea an 10.000, își torturau nervii și își storceau creierii spre a câștiga anul acesta 20.000. Iar cei care cădeau de istovire, după ce câștigaseră cei 20.000 dolari, se grăbeau să prindă trenuri spre a se repezi într'o vacanță prescrisă de medici grăbiți.

«In mijlocul tuturor acestor oameni, Babbitt intra în grabă în biroul său și se așeza fără altă treabă însemnată de făcut, decât să supravegheze ca împiegații lui să aibă aerul că se grăbesc. În toate Sâmbetele după amiază, se ducea grăbit la clubul său câmpenesc și se grăbea să facă nouă puncte la golf spre a se odihni de graba din timpul săptămânii».

Iată icoana clasică a activității celor mulți, în America, tocmai în statul de energie și de realizare mai îndrăzneată decât oriunde pe fața pământului. Acum transpuneți-vă pe un plan mult mai mic, în acest oraș al Bucureștilor, cu străzile lui pline de automobile și de lume, citiți ziare și reviste, observați sălile acestei Universități, dealungul cărora forfotesc neconținut studenți grăbiți să alerge dela un curs la altul, ca să înghită porția de știință zilnică. Veți vedea că ne apropiem cu pași repezi de graba americană. Slavă Domnului, noi mai avem și leneșii noștri, care dau o notă de pitoresc cu care nu se poate lăuda America. Nu degeaba suntem așezați «la porțile Orientului», care și-a întins atâtea secole cleiul lenei sale și asupra noastră. Dar avem și pe grăbiții tipici, care nu pot înțelege cum poți citi o carte încet și mai ales, cum poți *reciti* și lua

note; care nu înțeleg cum poți asculta liniștit un curs și apoi să cugeți asupra lui, ba chiar să te duci la bibliotecă și să consulți câteva volume, spre a te lămuri asupra unei probleme dificile!

Avem o tinerețe atât de grăbită, în cât nu se mai poate opri la mărunțișuri de gramatică sau de logică, de compoziție și nici chiar de caligrafie, care a rămas un secret cunoscut numai de copiii de clasele primare. M'am deprins să scriu în macaroane cărlionțate, sau ca o muscă ieșită din călimară, ei bine, profesorul să se muncească să mă descifreze! Nu își dă seama studentul că scrisul e o icoană a sufletului și, afară de cazuri patologice, desmățul scrisului înseamnă desmățul sufletului și că o lucrare murdară spune multe asupra persoanei care a scris, chiar dacă ar fi îmbrăcată în purpură și aur.

Aceiaș grabă și la ortografie: punct, virgulă, punct și virgulă, trăsură de unire, apostrof,... acestea sunt chinezării pedante. «Vă rog a-mi acorda» se scrie mai simplu: «Vă rog *ami* acorda»; această mișcare a descriș-o, se scrie: «această mișcare a descrișo»; «trimitându-i-se», se scrie: «trimitânduise». De ce să scriu *este*, care e lung, mai bine scriu *ste*: «Durata mișcării de revoluție *ste* de 365 zile»; «Pământul *ste* înclinat cu $23^{\circ} \frac{1}{2}$ pe ecliptică».

Dar ascultați câteva exemple de logică elementară: «Despre această învățare a bănuirii și în vremea veche Aristotel care a vorbit despre forma pământului spunând că umbra ce o lasă pe lună e rotundă. Prin urmare Aristotel a bănuirii și învățarea pământului în jurul soarelui». Deci Aristotel a arătat că *forma* pământului trebuie să fie rotundă, fiindcă în timpul eclipselor, umbra pământului pe lună se arată rotundă. Pentru studentul

nostru aceasta înseamnă: prin urmare Aristotel a bănuit și *învărtirea pământului în jurul soarelui!*

Alt exemplului «Cu ajutorul analizei spectrale s'a constatat că în lună *nu există atmosferă* și s'au observat *bășici de aer* în jurul circurilor și aceasta e foarte natural fiind mai aproape de pământ». Las la o parte că mai fiecare cuvânt din această frază se adaugă o nouă năzbâtie împotriva adevărului științific și a gramaticii. Rămân numai la afirmarea că s'a constatat că în lună *nu există atmosferă și totuș s'au observat bășici de aer!*

Alt exemplu: «S'a observat că luna are munți *mult mai mari* decât ai pământului. Măsurându-se munții lunei în comparație cu ai pământului, s'a văzut că luna are munți înalți de 7000 m., *deci egali* cu cei mai înalți munți de pe suprafața pământului». Și aci, lăsând la o parte faptul că cei mai înalți munți ai pământului nu sunt numai de 7000 m. (căci știm că Everest are 8840 m.), rămânem numai la obscuritatea logică: Luna are munți *mult mai mari* decât ai pământului, care sunt totuș *egali* cu cei mai înalți munți ai pământului.

În sfârșit, un ultim exemplu de logică: «Pe lună *Soarele se vede rar. Doar apare și apoi dispare numai decât. Ziua este lungă cât 14 zile terestre, noaptea la fel*». Cum nu și-a dat seama cel care a scris că o zi lungă cât 14 zile terestre, nu se potrivește cu afirmarea că soarele apare și dispare *numai decât*? Acesta e un mister pe care nu-l poate explica decât graba și lipsa de cugetare elementară. Acelaș autor continuă: «Deși este o *deosebire mare* între pământ și lună, *totuș este o strânsă legătură științifică*».

Dar poate doriți și câteva probe de stil dela oamenii

în preajma licenței, care peste un an-doi, vor învăța pe elevii de liceu cum să scrie ? Iată o introducere :

«Tara noastră, prin *așezarea* ei, reprezintă o simetrie, un fel de cetate care *se lasă până departe să fie apărată de șanțuri medievale*, de fluvii *din cele patru puncte*, *dându-i* cu drept cuvânt numele de personalitatea geografică». La fiecare rând cel puțin o greșală: o țară nu se poate prezenta simetric prin *așezarea* ei, ci prin forma ei sau prin structura interioară. O cetate «care *se lasă până departe să fie apărată*», e o incorectitudine de expresie. Șanțuri «medievale» e ridicol; de ce ar fi medievale și nu ar fi antice sau moderne ? «*Dându-i* cu drept cuvânt numele», e o absurditate; s'a vorbit de cetate, șanțuri, fluvii, atunci cine îi dă numele ? «*Din cele patru puncte*», e o exprimare trunchiată; e vorba de cele patru puncte *cardinale*. Personalitatea geografică, e o neglijență; se dă numele de *personalitate* geografică, nu de *personalitatea*. Iată ce giuvaere poate făuri, în 3—4 rânduri, un student de anul al III.

Încă un exemplu de încheiere: «*In urma* acestei mișcări avem *următoarele urmări*: Pământul este așezat cu 23° pe ecliptică. *In urma* acestei așezări *provin* anotimpurile în număr de patru. *In urma* acestei mișcări avem micșorarea și mărirea zilelor».

Te întrebi dacă un copil de clasele primare ar reuși să scrie mai rudimentar.

Să nu credeți că aceste exemple sunt un produs al imaginației mele perverse. Tot ce v'am citit nu e decât un foarte modest mănunchiu al producției studenților de anul II și III. Să nu râdeți însă ! Fiindcă lucrul se întâmplă și cu anul I și e foarte posibil să se întâmple și cu Dv. Care e pricina ? În primul rând obiceiul de a

scrie repede fără a cugeta și fără a revedea ce ai scris. Studentul care spune: «Deși e o deosebire mare între pământ și lună, totuș e o strânsă legătură științifică», ascultase cursul și poate învățase mult pentru examen. Dar ascultase, învățase și scrisese anapoda, fiindcă era grăbit. Dacă și-ar fi dat osteneala să cogete limpede și să expue corect, ar fi scris: «Deși e o deosebire de *înfățișare* între pământ și lună, totuș este o strânsă legătură *de origină* între aceste două corpuri cerești». Și aceasta ar fi fost exact exprimat ireproșabil.

Am comparat graba noastră cu cea americană. Mi-e teamă însă că am coborât prea mult America unde acest fenomen al grabei vine dintr'un exces de muncă. Grăbitul american știe să scoată bani chiar din graba lui. În câteva minute poate încheia o afacere de milioane, în 3—4 luni poate ridica un «zgârie-nori», poate pune în mișcare o întreprindere care va influența întreaga piață mondială, chiar cu riscul ca întreprinderea să se prăbușească peste alte 3—4 luni. La noi, graba e sterilă ca și lenea. Grăbiții noștri nu se precipită spre o anume țintă, ci se învârtesc aiuriți în jurul lor sau în jurul altora. Grăbitul nostru, când e student chiar cu dragoste de învățătură, înghite, înghite știință pe care nu încearcă să și-o lămurească, deci nu o asimilează, nu o face să pătrundă în însăși substanța sufletului său. Grăbitul nostru e hipnotizat tocmai de ce nu înțelege. Ajunge să aibă impresia nelămurită că ce a auzit e mare, subtil, de calitate superioară. Dacă îi spui un adevăr în cuvinte simple și pe înțelesul lui, aceasta i se pare meschin sau prea banal. Dar dacă îi spui acelaș adevăr prin câteva cuvinte tehnice, care sună ciudat și pe care nu le-a priceput, atunci poți fi sigur că toc-

mai aceste cuvinte rare, de care se putea dispensa, vor fi cele învățate în primul rând. Cel care nu știe să-ți arate ce este un torent și cum roade o apă curgătoare, îți va presăra lucrarea cu «cicluri de eroziune», «platforme», «peneplene», care sunt noțiuni mult mai complicate și nu se pot înțelege bine decât după o destul de serioasă studiere a elementelor geografice. Nenoro-cirea e însă că studentul nu se gândește la cugetarea ascunsă sub astfel de numiri, ci e amețit de părerea că dacă va întrebuița cuvinte mari și misterioase, va putea convinge pe alții că le-a și priceput. Și dacă ați ști cum se simte, nu dintr'o lucrare de zece pagini, ci numai din o pagină scrisă, sau din două întrebări orale, dacă ați ști cum se simte calitatea și intensitatea sufletească a celui care a scris sau a răspuns! — Nu trebuie să faci analize chimice ca să-ți dai seama dacă un ban e de aur sau de tinichea. Ajunge să ascuți clin-cătul fin și armonios al unuia sau gălăgia trivială a celuilalt.

Aceste considerațiuni nu trebuie să descurajeze pe nimeni dintre Dv. dacă e plin de bunăvoință de a învăța. Eu constat un fapt: nivelul *general* studentesc de azi e coborât. În cea mai mare parte tinerii care intră acum în Universitate sunt, ca cultură, sub limita cerută în Universitate. Nu fiindcă tinerețea de azi e lipsită de inteligență și de dorința de a se ridica, ci fiindcă vine la Universitate — și în bună parte rămâne — nepregătită sufletește și desorientată.

Cu aspect exterior nu suntem în inferioritate față de nici o Universitate străină. Figuri distinse, trăsături simetrice, ochi cu văpaia deșteptăciunii, vioiciune. Ca îmbrăcăminte: ireproșabilă — poate chiar prea irepro-

șabilă — și în curent cu ultima modă; tunică și pantaloni exact ca la Paris, plete de leu aruncate spre creștet, unghii lustruite, bucle retezate la ceafă, pictură, etc.. etc. Misterele civilizației exterioare le asimilăm perfect și instantaneu. Mai mult: toată această lume, care uneori vine dintr'o modestă căsuță de sat, în care tatăl, bătrân și cuminte, poartă încă cioareci, iar mama duioasă își înfășură capul în străvechia maramă, toată această lume știe perfect să ție o conversație, să se exprime nesfiit și cu tact, iar de multeori cu spirit. Indată însă ce e vorba de învățătură, parcă o vraje fatală se coboară peste toate aceste inteligențe — deși, după credința mea, mintea poporului nostru este cel puțin egală, dacă nu superioară, minții tuturor popoarelor din jurul nostru. Tânărul care strălucește într'o conversație particulară, la examen pierde orice inițiativă și nu știe de cât să reproducă servil ce a învățat la curs. În peste o mie de lucrări prezentate la examenul din anul acesta, se pot număra pe degete cele care au îndrăznit să fie puțin independente, cu un plan propriu, cu ceva imagini personale, cu un crâmpieiu de cugetare în afară de curs sau de carte. În schimb — și trebuie să o spun și să vă previn că nu puteți face un păcat mai mare împotriva sufletului Dv., — foarte multe lucrări sunt de copieri, fără cel mai mic scrupul, cuvânt cu cuvânt, fie după vecin, fie după carte, fie după note.

Intr'o Universitate din Franța sau din Anglia, dovedirea copiatului ar însemna desonoarea pentru toată viața a celui care a cutezat să facă un astfel de delict. La noi e aproape un titlu de glorie. Imi vine să spun e răzbunarea tânărului care a fost chinuit cu învățarea

pe dinafară timp de ani de zile și care simte că prin aceasta i s'au atrofiat conștiința și demnitatea. Cred că voi avea prilejul să revin asupra acestui obicei atât de răspândit și sper că vă voi dovedi ce socoteală proastă își face studentul care copiază.

Deocamdată doresc să știți că, în privința stărei în care se află învățătura noastră de acum, convingerea mea este că vinovatul principal nu e studentul. Suntem vinovați noi toți, adică mediul social în care se ridică tinerețea de azi. Nu suntem o țară de disciplină intelectuală, de tradiție culturală; nu suntem *scâldați* în mediul muncii fertile; nu avem destule cărți bune și nici destule exemple de laudă. Eroi lui Caragiale trăesc în jurul nostru, prosperează, ne conduc din fruntea instituțiilor celor mai serioase, din ziare, din parlament și chiar de pe băncile ministeriale. Politica rău înțeleasă ne roade ca un cancer nesățios, care se întinde, acaparează orașe și sate, distrugând însușirile de cinste, de muncă și de valoare. — Un alt mare vinovat e și liceul din care ați venit, care — afară de rare excepții — nu v'a învățat să scrieți și să citiți și să studiați cum trebuie, nu v'a învățat să observați cu ochii Dv., nu v'a învățat să începeți a cugeta cu mintea Dv. Ați învățat repede, mult și prost, așa că cei mai mulți, sosiți la Universitate cu o cultură anemică, nu puteți rezista unei discipline universitare. Un alt nenoroc, privind special pe studentul de geografie, e că programa geografică a învățământului secundar e poate cea mai neprielnică pregătirii pentru Universitate. Din clasa V se termină de fapt geografia, căci, după un an de pauză — al clasei VI — se repetă, în clasa VII, România. O mare parte din această «știință» a geografiei, atât de vastă și atât de

subtilă în unele capitole, nu o cunoașteți de cât în fugă, în clasa IV și V, iar o privire generală asupra pământului și asupra întregii armonii terestre, nu ați avut-o decât în clasa *întâia* de liceu, adică atunci când n'ați priceput mai nimic! Ați uitat de mult ce mai e cu Africa, Oceania, cele două Americi, de ani de zile nu ați mai pus mâna pe un atlas și acum veniți să faceți «știință» la Universitate!

Ei bine, din ce am spus până acum se desprinde ce trebuie să facem în primul rând la Universitate. Mai întâiu *revederea întregului material geografic din liceu*. Dela început vă spun: în acest an preparator *nu vă cer nimic nou* în afară de ce ar fi trebuit să învățați în liceu. Vă voi da la cursul meu lămuriri, ca să înțelegeți mai clar fenomenele geografice, un domn asistent vă va deprinde cu terminologia geografică elementară, dar temeiul este materialul de cunoștințe care trebuia știut din liceu. Un singur lucru cer în această privință: să reînvățați pe cărți *bune* de liceu; nemțești, franțuzești, românești, e indiferent; numai carte bună să fie. Cât privește cărțile românești, cred că nu spun nimănui o noutate, indicând ca pe cele mai bune, cărțile d-lui prof. Mehedinți. În al doilea rând mai cer un lucru: *să puteți citi un atlas*, fără care nu se poate închipui geografie. Un alt asistent vă va arăta cum se citește un atlas, cum se înțelege și cum se ține minte o imagină de hartă, lucru care iarăși trebuia să fie făcut în liceu. Pe lângă atlas, veți căpăta *noțiuni de citirea hărții topografice*, care este cel dintâiu și cel mai însemnat ajutor al studentului care vrea să se ridice la *știința geografică*. Și pentru aceasta se va îngriji un d. asistent. Dar pe deasupra tuturor acestor preocupări și ca o concluzie

fundamentală a acestei prelegeri de introducere, voi începe cursul meu prin a vă arăta *cum trebuie să luptăm spre a vă desbăra de greșitele deprinderi* căpătate până acum dela școală și dela întreaga noastră viață plină de grabă și de dezorientare. Din experiența mea și a altora mai pricepuți ca mine, vă voi arăta, cât voi putea mai simplu, cum trebuie să învețe un adevărat geograf. Cum trebuie să asculte, cum trebuie să citească, cum să reție ce a citit, cum să ia note, cum să *vadă* — căci nu e ușor să vezi și pentru geograf e o condiție esențială, — cum să cugete, într'un cuvânt cum să lucreze *activ*, iar nu pasiv, așa cum se face de obicei.

Invățătura pasivă e ca apa moartă din poveste; învățătura activă e ca apa *vie*, care singură vă poate scoate din somnolența în care v'a cufundat pe cei mai mulți, liceul. Invățătura activă e cea care răcolește personalitatea, întărește caracterul, deșteaptă gândul, dă independență de judecată, provoacă interesul și aduce satisfacerea descoperirii personale, care e cea mai înaltă bucurie și mândrie pe care o poate avea omul pe pământ.

Aveți de ales: între reproducerea mecanică, bazată pe memorie, a unor adevăruri pe care nu le pricepeți de cele mai multe ori și pe care le uitați la două luni după examen, și între desmortirea înceată la început și poate penibilă, dar înviorătoare și din ce în ce mai intensă, a inteligenței, simțirei și voinței Dv. Prin cea dintâi metodă, veți pune la adăpost prețioasa Dv. minte, vă veți strecura, an de an, printre examene și poate la capătul vieții universitare, veți rămâne cu o hârtie în mână:

diploma Dv. de licență. Prin cea de a doua metodă poate veți asuda puțin la început, veți pune creierul să facă ceva gimnastică și, indiferent dacă veți lua sau nu râvnitul «petec de hârtie» al diplomei de licență, veți fi *oameni* gata de luptă în viață de după Universitate, care nu e de loc ușoară. Dar nu se va putea să nu învingeți: tocmai fiindcă veți fi oameni între atâtea paiate și păpuși. Și nu e lucru de care să ducă mai mare lipsă țara aceasta, de cât de oameni. Cât mai mulți oameni care să învingă odată armata incomensurabilă de paiate !

În lecția precedentă v'am arătat planul pe care l-am adoptat pentru cursul de anul acesta, precum și motivele care m'au determinat să mă fixez la un plan atât de deosebit de ceeace ați fi putut să vă așteptați de la un curs de geografie fizică. Motivele mele au fost des-tul de puternice.

Nu dintr'o observare superficială, ci întemeiat în parte pe examene orale, dar mai cu seamă pe citirea atentă, până la ultimul cuvânt, a peste o mie de teze în geografie, am căpătat convingerea că o mare parte din studențimea care urmează aceste cursuri, merge pe o cale greșită, care va putea deveni fatală, atât pentru viitorul fiecărui student în parte, cât și pentru viitorul acestei Universități și al țării întregi. Din cauze care în mare parte nu depind de student, ci de întreaga ambianță socială, de felul cum se învață în liceu și de programele școlare insuficiente, Universitatea capătă pe fiecare an un contingent de tineri slab pregătiți, nu numai în ceeace se numește cultură generală, dar chiar și în instrucție elementară. În țara noastră cultura s'a sălbătedit dela războiu încoace.

Ce se petrece în afară de Universitate, în publicistică, în luptele politice, în îndeplinirea funcțiunilor publice, aceasta nu ne interesează aci. De sigur din ceeace vede

petrecându-se în jurul său, un tânăr trage consecințe pentru viața sa viitoare. Dacă exemplul de acum e rău, fapta de mâine poate să fie și mai rea. Poporul nostru a spus-o foarte bine: «Capra sare masa, iada sare casa». Dar nu suntem noi, chemați aci să judecăm cele bune și cele rele din afară de Universitate. Pentru noi întrebarea este: ce e de făcut cu tinerețea care vine la Universitate să facă știință, fără a avea un capital de cunoștințe suficient, fără a fi deprinsă să învețe cum trebuie, fără a putea măcar să se exprime corect și să scrie o pagină clară, concisă și ordonată? Că sunt excepții fericite. De sigur. Aceasta e singura mângâiere. Dar marea majoritate a studenților se arată de o insuficiență surprinzătoare, cu toate că, așa cum am spus-o și în rândul trecut, studenții noștri, în afară de învățatură. au calități ce nu se pot tăgădui.

Singura explicație, poate optimistă, pe care am putut-o găsi, la această stare de lucruri, este că studențimea de acum a căpătat unele rele deprinderi intelectuale. Și am nădejdea că punând în evidență aceste rele deprinderi, apoi arătând mijlocul prin care te poți desbăra de ele, fiecare tânăr cu bunăvoință, va face forțarea de a se trezi din acest vis rău și se va sili să-și refacă educația în singurul înțeles în care acest cuvânt merită să fie pomenit. De aceea am spus în lecția precedentă că în acest an nu cer nimic altceva celor care mă urmăresc și îmi vor face plăcerea să dea examene cu mine, de cât să-și revadă serios cărțile de geografie învățate în liceu. A porni în cercetarea problemelor științifice de geografie, fără această deplină cunoaștere a materiei de liceu, ar însemna să ridicăm temelia geografiei pe un nisip mâncat de ape.

Dar ca să nu se repete greșala care s'a făcut cu Dv. în liceu, unde nu vi s'a cerut de cât memorizare și nu vi s'a dat îndrumări despre cum trebuie să învățați fecund, cu discernământ și cu bucurie — căci e o bucurie când ai învățat cum trebuie, — m'am hotărît să vă dau câteva indicații despre cum vă puteți reface educația, cu minimum de osteneală și cu maximum de folos.

Subiectul lecției de azi privește un capitol asupra căruia am ezitat mult timp dacă e bine sau nu să-l introduc în cursul meu. Nu fiindcă îl cred nefolositor, ci fiindcă e depărtat de un curs de introducere în geografie. La urmă am peferat să se spue că mă abat prea mult dela geografie, de cât să am regretul că nu v'am atras atenția asupra unei lature esențiale în reeducarea studentului prin sine însuși. Mai ales că, după cât știu, astfel de îndrumări nu se dau la Facultatea noastră, și fiindcă dacă alți studenți dela alte specialități, pot să ție mai puțin seama de ele, *un geograf e bine să le cunoască*. E vorba de reeducarea fizică a studentului.

Vă mărturisesc că am fost înclinat să nu las la o parte acest capitol și din motive personale. Și eu am fost student ca Dv. și am avut defectele și calitățile Dv., asupra cărora nimeni nu mi-a atras atenția. Singurul meu noroc, ca școlar, a fost biblioteca liceului, destul de bine alcătuită, pe care în ultimii trei ani de școală am devorat-o aproape în întregime: nu era mare, câteva sute de volume din care puteai ușor alege. In Universitate, aceiaș lipsă de îndrumare. Dar cum căpătăsem gustul cititului și cum una din plăcerile mele era să răsfoesc cărțile pe la anticari, am avut alt noroc: Anume să descoper din anul I două cărți, care au însemnat pentru mine mai mult decât toate cursurile și semi-

nariile. Una se numea *L'art d'écrire, enseigné en vingt leçons*, de *Antoine Albalat*, alta *L'éducation de la volonté*, de *Jules Payot*. Le-am cumpărat, le-am citit și mi-au plăcut. Le-am recitit și tot mi-au plăcut. Unele îndrumări din ele erau simple, ușor de îndeplinit, iar argumentarea era convingătoare. Cartea lui Albalat mi-a folosit mai mult, fiindcă în aceea vreme făceam versuri. Dar Payot, care e mult mai important, nu s'a prins destul de mine. Ca majoritatea cititorilor noștri, eram încântat de carte, acceptam cu entuziasm teza dezvoltată, înțelegeam perfect necesitatea și eficacitatea principiilor, dar, afară de mărunțișuri a căror realizare nu cerea eforturi, rămâneam aci. Nu se deslănțuia mecanismul *aplicărei practice*. Așa m'a găsit examenul de Iunie de anul I. Intre materiile la care trebuia să răspund, era Logica, cu Titu Maiorescu. Ascultasem cursul, citisem manualul și era sigur că, fie prin noroc, fie prin inteligență — care dintre studenții noștri nu e inteligent? — voi scăpa de încurcături. Pe atunci eram 20—30 studenți la examene, care se puteau face în întregime orale și pe îndelete. Eram ultimul într'o serie de șase studenți, înșirați într'o bancă. Când am văzut cum ascultă Maiorescu, cât gol descopere în unele răspunsuri pe care le-aș fi dat probabil și eu la fel, atunci mi-am dat seama și de golul meu și de riscul de a intra în examen sprijinit mai ales pe noroc. Nu puteam fugi de sub ochii profesorului, dar când mi-a venit rândul să fiu întrebat, dela început l-am rugat să mă amâne până în toamnă. Maiorescu a zâmbit, a primit și astfel m'am respins eu singur la examenul de logică. Poate ași fi reușit să-l trec bine, dar în clipele de așteptare ca să-mi vie rândul se produsese o întreagă revoluție în sufletul

meu. Imi dădusem seama cât de factice și lipsit de demnitate ar fi fost un astfel de examen. M'aș fi înșelat pe mine și aș fi înșelat și pe profesorul meu. A urmat o vară care a fost cea mai agitată și mai însemnată din toată viața mea. În vara aceea am învățat cum să citești cu folos și să cuget cu adevărat. Rușinea din Iunie mă biciuise. Nu cred să fi fost student român care să fi «ros» mai cu îndărătnicie logica lui Maiorescu. Era o carte destul de mică, antipatică la aspect și cu un conținut abstract care nu atrăgea la prima lectură. Dar când citeai și recitai cu atenție — așa cum mă învășase Albalat și Payot, — cu creionul în mână, făcând rezumate, comparând ideile, cercetând dacă nu sunt contradicții, îți dădeai seama că ai înaintea un adevărat monument al cugetării românești. Căutam cu îndărătnicie o repetiție inutilă, un termen impropriu sau de umplutură, o disproporție de plan și când credeam că am găsit, la o nouă lectură mă convingeam că mă înșelasem. Nimic nu e de prisos. Cuvintele stau unele lângă altele, fixate în locul cel mai potrivit, ca pietrele unui mozaic etern. Nu există, între lucrările noastre științifice, o carte care să se asemene. Poate, numai uneori, în literatură, la Eminescu și Caragiale, mai întâlnești o perfecțiune asemănătoare. Atunci am căpătat respectul *cuvântului* de care obișnuit ne batem joc, înșirându-l cu rost și fără rost. Atunci mi-am dat seama că un volum de sute de pagini scrise în fuga condeiului, poate prețui mai puțin de cât zecii de pagini scrise cu dorința de a fi ireproșabil. În toamnă am fost ultimul care m'am prezentat la examen. Maiorescu m'a întâmpinat cu cuvântul «Ultimus» și m'a întrebat timp de *trei ceasuri*. La urmă mi-a spus simplu : «Da, știi logica și sper că

nu îți va fi fără folos». Aceasta a fost întâia și cea mai mare victorie sufletească, pe care mi-a dat-o viața. Tot ce a urmat pe urmă, studiile la alte materii, examene, (atunci se dădeau 12—14 examene pe an) străinătate, doctorat, profesură, nu au fost decât urmările acestei victorii. Descoperisem secretul reeducării prin mine însumi și restul a urmat dela sine — cu acest prilej nu trebuie să uitați: adevărata învățătură e cea pe care ți-o faci tu singur. Pe lângă învățătura altora, trebuie să fii *autodidact* ca să prinzi de sufletul tău cunoștințele fertile. Sau, cum spune un învățat englez (Gibbon): «Orice om primește două feluri de educație: una i se dă de alții, iar cealaltă, mult mai importantă, și-o dă el singur».

Acest epizod personal e o digresiune. Nu mi-a venit să o tai, cu toate acestea, fiindcă cred că povestirea pătaniilor personale ale cuiva impresionează mai mult de cât înșirarea personală a preceptelor.

Dacă am avut norocul de care v'am vorbit mai sus: descoperirea lui Albat și Payot și examenul lui Maiorescu, am avut și un mare nenoroc. În tinerețea mea nu am găsit o carte bună care să mă îndrumeze în educația fizică.

Dar vremea de azi e atentă și asupra acestei lature. Există cărți bune de sfaturi. Sportul capătă și la noi, după imitația apusului, tot mai mare importanță. Dar aci e o rezervă de făcut. Toată lumea e convinsă de binefacerile sportului. Dar toți vorbesc de *sport* în termeni atât de vagi, în cât tânărul poate crede că sportul cel mai util e să «stabilești recorduri de box, alergări, foot-ball, automobil, etc.». Hotărât, nu pot sfătui pe studentul nostru spre astfel de exerciții fizice extreme. Orice cheltuială violentă de energie fizică se face în

paguba energiei intelectuale. Luați dela creier și dați muschilor. Din ființe cugetătoare deveniți animale poate superbe, dar mărginite. Soluția, ca totdeauna, e la mijloc: Un exercițiu fizic bine înțeles și practicat pentru păstrarea sănătății și întărirea minții și a personalității. Un exercițiu care să nu ceară cheltuială, costum bălțat. nici reprezentarea în public, nici pierdere de timp și istovire, care se poate face modest și inteligent în odăița fiecăruia sau în mijlocul naturei, neobservat de ceilalți oameni. Ei bine, există astfel de *sport* de toate zilele și el e cel mai folositor, întâi pentru sănătate, apoi pentru dezvoltarea facultăților sufletești de inteligență și de voință. Există și cărți care dau amănunte practice, simple, spre a-l îndeplini. Una din aceste cărți e scrisă de Dr. Victor Pauchet, și se numește *Le chemin du bonheur*. A avut sute de ediții în Franța și a fost premiată de Academia franceză. (Un al doilea volum de același, *Restez jeunes*, e o repetiție a primei lucrări, pe alocuri identică).

Cartea lui Pauchet nu e ireproșabilă. Foarte multe repetiții, pe care autorul pretinde că le-a făcut dinadins, căci, «spre a înfige un cui, trebuie să bați cu ciocanul de multe ori». L-am crede pe cuvânt, dacă nu ar fi și alte neajunsuri. Astfel ca să înțelegi bine precepte dela pag. 15 trebuie să citești alte pasagii dela pag. 165, 170, 180. Nici într'o parte nici în alta nu e complet. Trebuie singur să faci o sinteză, lucru pe care ar fi trebuit să-l facă autorul. De altmintrelea, acesta mărturisește în prefață: «Nu întrebuițez niciodată condeiul, ci dictafonul; rog deci pe cititor să scuze stilul meu de primă dictare». Proastă recomandare, mai ales când e vorba de un subiect atât de grav, pe care toată

tinerețea trebuie să-l ia în serios; cu atât mai proastă, cu cât ai impresia că în această mărturisire intră multă fanfaronadă. Și-a scris domnul Doctor volumul, dar nu a binevoit să se concentreze. A disprețuit să piardă două săptămâni de revedere a textului, ca să piardă mii și mii cu aceste neajunsuri și cu munca în plus pe care ne-o dă, dar trebuie să-i fim recunoscători.

Două principii mai de seamă stau la temelia acestei lucrări. întâiul: Ne putem reeduca singuri, într'un timp relativ scurt. Al doilea: Corpul și spiritul sunt strâns legate: corpul e un instrument al spiritului. Spre a fortifica spiritul, trebuie să începi cu corpul. Cum? Nu prin exerciții complicate, ci prin exerciții simple, ușoare, pe care să le faci gradat și să le continui zilnic, până devin deprinderi imposibil de părăsit.

Iată programul rațional al unui muncitor intelectual :

«Scoală-te totdeauna de vreme: 8 ore de somn, — 8 ore de lucru, — 8 ore pentru rest. Cea mai bună oră de culcare este 21 sau 22; cea de deșteptare 5 sau 6. Orele de odihnă înainte de miezul nopții, contează în-doit; orele de lucru înainte de 8, contează și ele în-doit» (p. 184).

Cum să îndeplinim acest program ?

La deșteptare se recomandă un lucru neobișnuit pentru noi: Să bem un pahar cu apă, cât timp ne aflăm încă în pat. Apa trebuie băută încet, în înghițături mici. Dacă nu ne place apa goală, o putem amesteca cu suc de fructe (în deosebi struguri). După absorbtțiunea apei mai rămânem câteva minute culcați. Ce rost are această apă înghițită pe stomacul gol? Este o *bae internă* de

apă, care curăță întreg aparatul digestiv și înlesnește buna lui funcționare pentru tot restul zilei.

După cele câteva minute de repaos, te scoli, deschizi fereastra și începi un fel de «*gimnastică respiratorie*».

«Respirația purifică sângele prin oxigen. expulzează acidul carbonic și în acelaș timp excită direct glandele cu secrețiune internă care asigură sănătatea. Plămânul e în legătură cu toate organele și de câteori exersezi plămânul exciți toate glandele care funcționează mai bine; vitalitatea crește. Trebuie să înveți a *respira profund* și a expulza complet aerul conținut în plămâni. Să dormi — pe cât e posibil — cu fereastra deschisă, să ventilezi camera, să trăești cât mai mult în aer liber. Dacă ocupațiile pe care le ai te silesc la o viață sedentară, fă-ți drumurile pe jos, cu pas repede, respirând adânc pe nas. Dacă această supra-respirație te obosește, dacă te amețește, cu atât mai bine, — aceasta dovedește că gimnastica respiratorie este eficace. Tulburările ușoare vor dispărea repede. Copiii leneși respiră rău; persoanele palide respiră rău. Oamenii cu mușchi slăbiți, cu pieptul îngust, cu fața istovită, respiră rău. *Respiră prea puțin dintr'o dată*. Învață deci să respiri și te vei transforma fizic și mental. Respirația combate și constipația, înlesnește digestiunea; prin mișcarea diafragmei, ea realizează masajul organelor abdominale, lucrează asupra ficatului, secrețiunii biliare, intestinului și rinichilor. Distruge toxinele și resturile vătămătoare. Respirația fortifică pe slabi și slăbește pe cei grași» (p. 165—166).

Cum se face respirația adâncă? Dintre diverse metode expuse (există și instrumente pentru respirația adâncă: spiroscoape), ne oprim la cel mai practic: cu

un ceasornic în față, sau mai simplu, numărând în gând secunde, te exersezi să ajungi a respira odată pe minut. Adică: 20 secunde inspiri lent, 20 secunde păstrezi aerul inspirat în plămâni și alte 20 secunde îl dai afară din plămâni. Dacă îți pare greu, începi numai cu zece secunde pentru fiecare act al respirației și prelungești durata până ce te deprinzi să îndeplinești întregul ciclu respiratoriu într'un minut.

Respiră numai pe nas, cu gura închisă. E bine să atingi o sută de respirații profunde pe zi, în două sau trei ședințe. Cea mai importantă e cea de dimineață.

În cele mai bune condițiuni, ședința de respirație se face astfel: în fața unei ferestre, cu bustul gol, cu capul drept, corpul în poziție corectă, începi a inspira pe nas, întinzând brațele în cruce și ridicându-le deasupra capului, cât poți mai mult spre spate (această poziție dă maximum de dilatare plămânilor); rămâi astfel cât păstrezi aerul în plămâni, apoi când începi a-l expira, revii cu brațele în poziția primă. Acest exercițiu are folosul de a asocia gimnastica respiratorie cu cea musculară.

Gimnastica musculară de dimineață consistă în exercițiile de cameră cunoscute din metoda suedeză, Héléart sau Sandow ¹⁾.

Gimnastica respiratorie și musculară, în fața ferestrei deschise, constituie în realitate o *baie de aer internă și externă*.

---

1) La Gimnastica musculară se recomandă în deosebi gimnastica abdominală, cunoscută din metoda suedeză. Întors pe spate, pe un covor, cu brațele încrucișate pe piept, ridică-te în poziție de ședere fără a mișca picioarele. Fă această mișcare de 20 de ori, dimineața și seara. La început e bine să sprijini vârful picioarelor sub o mobilă grea (p. 169).

În al doilea rând urmează adevărata *bae de apă, externă*. Aceasta se poate face sau luând o *bae* generală caldă, sau un duș călduț ori rece, sau mai simplu, o *loșune*, cu un șervet înmuiat în apă rece și trecut peste toate părțile corpului. Sau, și mai simplu, numai mâna înmuiată în apă și trecută peste tot corpul (ajunge, un ibric cu apă). Esențial e să aplici apa pe suprafața pielei, de la cap la picioare. Apoi șterge-te puternic, fricționându-te până se face pielea roșie și termină printr'un masaj (frământă pielea și mușchii «cum ai frământa un aluat de pâine») (p. 179—184).

Toate aceste exerciții se pot face, când ai căpătat de-prindere, în vre-o 20—30 minute.

În lecția precedentă v'am afirmat că o reeducare prin sine însuși presupune întâiu o reeducare fizică. Am avut chiar curajul să vă arăt programul practic pe care un doctor îl recomandă tineretului doritor să se formeze singur. Voi avea curajul să continui pe aceiaș cale, cu toate că — sunt sigur, — astfel de îndrumări vi se par cel puțin curioase. Nu mă miră de loc și sunt convins că dacă ași face o anchetă și dacă la această anchetă Dv. ați răspunde sincer, rezultatele ar fi că cel puțin jumătate, nici nu s'a gândit să încerce măcar unul din exercițiile prescrise, poate vre-o 10 la sută le-au încercat, a doua zi le-au părăsit și poate numai vre-o 3 la sută le-au continuat până astăzi.

De unde știu aceste rezultate? Din cercetările făcute de mult de medici și psihiatri care spun: «Din o sută de oameni care se cred perfect sănătoși la trup și la minte, 97% au în realitate o afecțiune pe care o ignorează». Nu sunt deci serios bolnavi, ci atinși de o mică meteahnă trupească sau sufletească pe care o socotesc fără nici o importanță, și care totuș îi face oameni neîntregi. Dar tot medicii mai adaogă: 90% din acești bolnavi care se ignorează s'ar putea vindeca prin simple măsuri de igienă. A face pe unul să aibă altă băutură de cât apa, a recomanda altuia o alimentație ușoară,

a-l învăța pe altul să respire adânc, sau să-și facă fricțiuni cu apă rece în fiecare zi, a deprinde pe altul să aibă digestiunea regulată, aceste «nimecuri», observate cu punctualitate, ar reduce numărul bolnavilor cu 90%.

Una dintre aceste «mici boale» de care suferim mai toți, este *inertia*. Legea inertiței se formulează astfel: proprietatea pe care o au corpurile de a rămâne în stare de repaos sau de mișcare, până ce vine o cauză străină care să le modifice această stare». Inertia, după cum vedeți, e o lege fizică. Din nenorocire ea se aplică și la oameni și la suflete. Inertia nu înseamnă numai decât o stare pe loc. Poți fi inert chiar *mișcându-te* trupește sau *agitându-te* sufletește. O bilă de biliard când a primit lovitura își *continuă drumul* în virtutea inertiței. Un om care a căpătat o deprindere rea, persistă în această deprindere în virtutea inertiței. Te-ai deprins să citești la repezeală și superficial, deprinderea aceasta se înrădăcinează și greu scapi de ea. Te-ai deprins din liceu să înveți numiri pe dinafară, fără să-ți dai seamă de rostul cuvintelor, deprinderea se continuă la Universitate. Te-ai deprins să așterni pe hârtie ce îți vine în minte, fără să mai cugeți, fără să-ți schițezi un plan ordonat, oricâtă silință ți-ai da la examen, deprinderea e mai tare și te silește să scrii o teză proastă. Te-ai deprins să mergi cu turma, greu va fi să-ți croiești un drum singur. Bine înțeles, când vei fi înaintat în viață și vei vedea că ai rămas un mediocru și că nu ți s'au împlinit strălucitele visuri din tinerețe, atunci vei găsi scuze. «N'am avut noroc!» sau «împrejurările», sau «geniu nerecunoscut» sau «nedreptatea omenească». Suntem atât de mărinimoși cu noi înși-ne! Dar dacă ai fi drept, drept ca și cum *nu* ar fi vorba de tine, ai ve-

dea că de cele mai multe ori, nu din afară ți-a venit insuccesul, ci din propria slăbiciune pe care nu ai știut și *nu ai vrut* să o învingi. Și slăbiciunile se pot învinge. Nu însă fără silință personală și nu dintr'o dată. Se citează cazuri când lumina vine brusc și aduce o transfigurare totală. Astfel de cazuri se pomenesc despre sfinți și despre genii în germen. De aceștia nu mă ocup, căci de ei se îngrijește D-zeu. Dar ceilalți, care nu vom fi nici sfinți, nici genii, și care nu ne aflăm nici la extremitatea cealaltă, că suntem numai niște simpli oameni de treabă, noi aceștia cei mulți și cu bunăvoință, ce leac avem spre a ne reeduca și spre a deveni exemplele cele mai perfecte cu putință în condițiile în care ne-a lăsat Dumnezeu? O silință uriașe dintr'o dată nu putem da. *Silința noastră e mică, dar nimic nu o împiedică să fie stăruitoare.* Multe silințe mici se adună și dau rezultate ca și o forțare uriașe. O picătură e mică, dar dacă neconținut cade asupra aceluiaș loc, ea poate scobi stânca dură în care se sparge dalta minerului. *Să facem deci un lucru mic, atât de mic încât pare ridicol, să-l facem însă cu stăruință, cu continuitate, și nu va trece mult timp până vom fi și noi surprinși de rezultatele căpătate.*

Mulți dintre Dv. ați râs de preceptele date de medicul pomenit în lecția precedentă. Acest medic nu recomandă mare lucru, și nici greu de făcut. Tocmai de aceea ați râs; sfaturile lui vi s'au părut puerile fiindcă sunt simple și vi s'au părut posibile fiindcă nu intră în obișnuința noastră. Legea inerției s'a manifestat și aci. Auzi! Să bei un pahar de apă când te deștepți și apoi, dacă nu prea îți funcționează regulat aparatul digestiv, să te întinzi pe pământ și să faci gimnastică ab-

dominală ! Dar aceasta e comic ! Nu vă gândiți însă că tot atât de comic este pentru un Hotentot când vede pe un European că la deșteptare se spală pe față, își piaptănă părul și apoi își freacă dinții cu o perie pe care așterne un fel de alifie de culoare roză. Totul deci se reduce la o chestie de obicei, de deprindere. Bietul doctor știe că nici în Franța lui nu vor putea prinde ușor sfaturile date și renunță la unele din exercițiile care par prea neobișnuite.

Pe scurt igiena de dimineață se poate reduce la următoarele prescrieri :

Deșteptarea după 8 ore de somn, e bine să fie matinală, dacă se poate între orele 5—6. Imediat după deșteptare urmează trei băi: o baie de apă internă, sub forma unui pahar de apă băut încet cât timp ești în pat. Apoi o baie de aer intern și extern, adică să te scoli, să deschizi fereastra ca să te scalde aerul curat și să faci supra-respirație, respirație adâncă, spre a-ți scâlda plămâni în aer proaspăt. Gimnastica respiratoare e nimerit să fie făcută împreună cu cea musculară. În al treilea rând urmează baia de apă externă, fie că faci o ade-vărată baie, fie că înmoi un șervet în apă și îl plimbi pe tot corpul. Apoi cu un ciorap uscat te fricționezi bine și îți masezi corpul. Numai după aceasta iei gustarea de dimineață.

Să admitem că un doctor, ca specialist, poate cam exagerează. Să simplificăm, cel puțin pentru început:

Un pahar de apă, câteva respirații adânci și puțină mișcare a corpului și membrelor, apoi o spălare pe corp și o fricțiune, nu e lucru mare și se poate face în 20 minute. Care însă le-a făcut ? Să sperăm că vor încerca de acum înainte, fiindcă aceste mici prescripții de

dimineată sunt fundamentale, nu numai pentru sănătatea corporală, cât și *pentru reînvierea sufletească și pentru reeducarea voinței.*

Citez: «De câteori îndeplinim aceste exerciții, ne educăm voința. Aceste forțări succesive dezvoltă *zona motrice* a creierului. Zona motrice a creierului se dezvoltă congestionând-o, adică punând-o neconținut în mișcare. Tot ce vei face cu știința și voluntar, în ordinea fizică ajută pentru dezvoltare, *mai mult de cât ce ai face în ordinea morală și mentală.* Deci dacă știi să te constrângi la practica regulată a «întreitei băi matinale», în toate anotimpurile, mai ales dacă ești obosit îți faci educația voinței» (p. 186—7).

Aceste exerciții trebuiesc făcute fără pripeală și cu atenție. «Cinci minute de exerciții cu atenție prețuesc mai mult decât un sfert de oră sau 20 de minute de exerciții executate fără băgare de seamă. Dacă cea mai mare parte a intelectualilor, englezi și francezi, practică aceste exerciții și nu obțin nici un rezultat, vina e că se gândesc în timpul lor la altceva. Atenția trebuie să fie susținută și concentrată asupra fiecărui exercițiu» (p. 18—19).

Pentru restul zilei lucrul merge ușor. De câte ori ieși la aer liber și curat, nu uita să faci câteva respirații profunde. În total cam o sută de respirații profunde pe zi. *O plimbare fără respirație profundă e o plimbare pierdută pentru sănătate.*

Un capitol important al igienei zilnice este *capitolul alimentației* (p. 173). 90% din boli sunt provocate de o alimentație defectuoasă care conduce la folosirea excitantelor, la alcoolism, tabagism, carnivorism, *supra-alimentație.* «Omul nu moare, el se omoară singur».

«Omul își adâncește mormântul cu dinții» (Seneca). Dacă funcțiunile digestive sunt normale după prânz nu trebuie să simți nici greutate, nici durere de cap, nici gol în stomac, nici tristețe, nici acreli, nici somnolență, nici iritație, nici un fel de senzație de jenă. Trebuie să fii în stare să îndeplinești orice fel de lucrare fizică și intelectuală. Totuș e bine să nu te apuci de lucru greu imediat după masă. Cea mai mare parte a oamenilor, după un prânz bun, nu au senzația de reconfort pe care ar trebui să le-o dea recâștigarea forțelor pierdute. Dimpotrivă, parcă le lipsește ceva. Această neliniște, această nevoie de a mai lua ceva, duce la relele deprinderi alimentare: dulciuri, desert, cafea, vinuri, licheruri, etc.

Când trebuie să mănânci? Când ai foame și în orele regulate ale mesei. *Cine nu are foame să nu mănânce.* *Singurul aperitiv e foamea.* Dacă nu ai poftă de mâncare o zi, două, trei zile, nu ezita de a ajuna în tot acest timp. Mulțumește-te cel mult să iei supă de legume, infuziuni de plante inofensive (tei, verbină, mușețel, sunătoare). suc de struguri (nu ca must!), fructe zemoase. Ferește-te de *foamea falsă* creată de rutină: cine se scoală dimineața și crede că i-e foame, își face o închipuire. Nu este posibil ca un om normal, să aibe foame când se scoală, dacă în ajun s'a alimentat normal. Cine mănâncă din belșug dimineața trebuie să facă întâiu exercițiu.

Omul trebuie să aibă trei mese pe zi: o gustare dimineața (cea mai sănătoasă e din fructe zemoase), un prânz copios la amiază și o cină ușoară, fără carne, seara. Ceaiul, cafeaua cu lapte, prăjiturile la ora 5 sunt un prost obicei.

Ajunatul voit (nu când nu ai ce mânca, ci când nu ți-e foame!) este un mijloc terapeutic din cele mai eficace. *Ajunatul nu strică sănătatea, ci o conservă.* Postul a fost practicat de toate religiile în scopuri igienice, spre a odihni organele digestive. Cel ce se susține face o mare greșală. Bolnavii trebuie să ajuneze, mai mult de cât cei sănătoși. Orice om gras trebuie să ajuneze; orice obosit, indispus, e bine să ajuneze, dar să nu se lipsească de lichide: apă, fructe zemoase, infuziuni, etc., care curăță aparatul digestiv.

Cum trebuie să mâncăm? (p. 177). *Foarte încet, mestecând cu grije*, chiar supă cu pâine, laptele, fierturile. *Un aliment bine amestecat e pe jumătate digerat.* Multe boli de stomac vin din lipsa de mestecare. Când alimentele sunt lichide, înghite-le încet, în sorbituri mici, ca să se amestece întâi cu saliva. *Gura e singurul organ digestiv sub influența voinței; să profităm de aceasta și să mestecăm bine spre a digera complet.* Mestecarea înceată e un *minunat mijloc de educare a controlului de sine*; ea te învață să fii calm și stăpân pe tine. De altfel la oricare din aceste prescripții foleasele fizice se unesc cu cele intelectuale și morale (16—17).

Nu trebuie să bem în timpul mesei, ci numai la sfârșit. Singura băutură dată de natură e apa. Să nu amestecăm în mâncare, nici lichide nici solide: puțină sare. niciodată piper, muștar, ardei, etc.

În timpul mesei fii atent la mâncare, nu deslănțui discuții, nu vorbi de afaceri, nu citi jurnalul. Păstrează o bună dispoziție și alege pentru conversație subiecte ușoare de interes imediat, banal. *Fii destins*, nu încordat sufletește (177 și 226). Buna dispoziție, atitudinea sură-

zătoare, cordială, e un tonic suveran pentru pofta de mâncare.

Ce trebuie să mâncăm ? (178) Dimineța, fructe nefierte, nuci, alune, migdale, pere zemoase, mere, portocale, banane, struguri. *Fructele crude sunt mult mai bune decât cele fierte*, fiindcă conțin vitamine. Alege fructe coapte și de bună calitate. Dacă nu sunt fructe coapte ia fructe uscate : prune, smochine, curmale, care au și avantajul de a combate constipația, *marea boală a secolului nostru*. E bine să te înveți a nu arunca cojile, semințele, care excită mecanic intestinul și combat și ele constipația.

La amiază poți mânca pește și carne, dar în cantitate redusă: *un gram la kgr. de greutate a individului*. Ferește-te de cârnați, conserve de carne sau de pește, de vânat preparat de mai multe zile. *Nu mânca nici prea multă nici prea puțin. Puține feluri de mâncare, dar felurite*. Pâinea cea mai bună e cea neagră, (pâinea «integrală» cu tărâțe). Pâinea albă nu hrănește.

Cina de seară trebuie să fie foarte ușoară, dacă te culci repede după masă. Inșă dacă te culci pe la miezul nopții, trebuie să fie substanțială. Nu mânca niciodată carne seara. Consumă alimente care produc calorii și conțin săruri minerale, ca legumele.

Somnul depinde de vârstă, temperament, ocupație. Caută să dormi 8 ore și culcă-te de vreme, la oră regulată. Trebuie să dormi bine și adânc. Pentru aceasta fă în timpul zilei exerciții în aer liber și evită seara orice excitații fizice și mentale, orice preocupare. Nu te gândi la nimic interesant, iritant. Gândește-te numai la lucruri banale, ca să ajungi a nu te mai gândi la nimic. Dacă citești în pat, lumina să-ți fie la spate. Nu citi

lucruri emoționante. Dormi mai bine dacă iei o baie caldă sau dacă îți pui o compresă umedă pe abdomen. Dacă nu ai somn nu sta deștept în pat; scoală-te, fă exerciții, fă o fricțiune cu apă rece. Dimineața, nu zăbovi în pat, altfel seara vei fi îndemnat să întârzi mai mult și așa capeți obiceiul foarte rău, de a te culca târziu și a te scula târziu.

Cam la aceasta se reduc prescripțiile de educație fizică pe care trebuie să le îndeplinim în fiecare zi. Nu e nimic greu și nimic care să ne tulbure în ocupațiile noastre. Cu o mică forțare, numai la început, se pot îndeplini, astfel ca să ajungă deprinderi de care să nu ne mai putem lipsi. *Dar trebuie făcute dela început cu conștiințiozitate și cu atenție. Altfel nu reușim decât să înlocuim o veche deprindere rea, prin alta tot atât de rea.* Nu vom vedea nici un progres și vom fi descurajați. Și descurajarea, neîncrederea în noi, apatia, sunt cele mai grave boli sufletești pe cari le putem contracta. Dar despre această parte, a educației morale, vom vorbi în lecția următoare.

X

În lecția precedentă, v'am arătat care sunt exercițiile fizice și regimul de fiecare zi, la care îndeamnă medicii pe tinerii care vor să-și păstreze sau să-și îmbunătățească sănătatea. Nu am menționat decât exerciții ușoare, care nu cer nici o forțare deosebită și care, urmărind conștiincios câțva timp, ajung repede deprinderi, de care nu ne mai putem lipsi. Toate aceste exerciții, după cum vă spuneam, nu au numai valoarea fizică, ci și valoarea intelectuală și morală. Căutând să le îndeplinești cât mai bine și mai cu atenție, în realitate te pregătești nu numai pentru o viață sănătoasă, ci și pentru o bună învățătură.

Le rezumez: dimineța o baie întreită, adică: o baie de apă internă sub forma unui pahar de apă care trebuie băut puțin câte puțin, apoi o baie de aer internă și externă, ceea ce înseamnă ca, în aer curat, pe cât se poate cu fereastra deschisă chiar iarna, să faceți respirație profundă și mișcări de gimnastică, timp de 5—10 minute; în sfârșit o baie externă de apă, care se poate reduce la simpla aplicare pe corp a unui prosop după care urmează o fricțiune viguroasă și masaj. Totul durează vre-o 20 minute ! Cum v'ați deprins cu o rugăciune, când erați copii — care și aceia era o bună practică bătrânească și reprezintă o adevărată *a patra baie*,

morală, — tot așa să vă deprindeți cu aceste exerciții de 20 minute, care reprezintă și ele un fel de *închinare către sănătate*. Ca și în timpul unei rugăciuni, să aveți în timpul acestor exerciții aceiaș reculegere și atenție și numai după ce ați îndeplinit acest *ritual* duceți-vă la gustarea de dimineață și la treburile zilnice.

În restul zilei, afară de exercițiile de respirație profundă, pe care vă veți deprinde să le faceți de câte ori dați de aer curat și de câteori vă simți oboșiți, căci ele sunt o adevărată infuziune de oxigen care vă înviorează corpul și mintea, — în restul zilei dați cea mai mare atenție alimentației. Aceasta e o necesitate de care omul — ca orice ființă viețuitoare — nu a scăpat până acum. Un celebru chimist francez, Berthelot, ne-a făgăduit că alimentația se va putea reduce la înghițirea câtorva pastile de produse necesare combustiei organice. Până acum făgăduiala nu s'a realizat. Trebuie să mâncăm, să mestecăm, să digerăm ca și strămoșii noștri preistorici. Nenorocirea e că, pe când strămoșii noștri trăiau în aer liber, în mișcare și mâncau ce le oferea natura, noi, ca oameni civilizați, nu trăim destul în aer liber, nu ne mișcăm destul și am inventat o mulțime de alimente artificiale. De aceia trebuie să ne păzim mai mult în alimentație. Să alegem alimente ușoare, să ne ferim de multă carne — care pentru un sălbatec fără activitate a minții și cu dezvoltată activitate fizică, e folositoare, dar pentru un intelectual din zilele noastre e greu de asimilat — și mai ales să mestecăm încet.

Respirația adâncă și mestecare lentă sunt cele dintâi exerciții fundamentale cu care trebuie să înceapă reeducarea fizică. Ambele se pot face și depind numai de voința noastră. Veți zice poate că sunt prea ușoare și nu

merită atenția Dvs. Vă înșelați. Respirația profundă e chestiune de deprindere și de aducere aminte. Ea cere o forțare minimă, dar totuș cere o forțare și are folosul că imediat îi simți efectul. Lucrați concentrat un ceas sau două, apoi ieșiți la aer și practicați respirația adâncă de 10—15 ori. Veți vedea, în câteva minute, cum vă simțiți înviorați și capabili de o muncă nouă. Și totuș sunt foarte rari studenții care să cunoască acest secret. Doctorul Pauchet spune: «Oxigenul aerului e cel mai bun dintre toate medicamentele. Știți pentru ce oamenii sănătoși și bolnavi nu-l întrebuintează destul? *«Findcă nu costă nimic!»* Dacă s'ar da cu rețetă și l-ai cumpăra în sticlute dela farmacie, atunci ați vedea ce importanță ar căpăta.

Cu mestecatul încet merge mai greu. Sunt persoane care din fire mestecă încet. De aceia obișnuit ne batem joc: «Asta rumegă, nu mănâncă!» Noi, care suntem oameni superiori, înghițim pe nemestecate. Să nu credeți că e lucru așa de ușor să mesteci încet. Mestecatul e sub controlul nostru, și totuș fălcile se mișcă de zor și stomacul cere repede să-i dai de lucru. Dar tocmai pentru că nu e prea ușor, dar se poate, tocmai de aceia nu vă lăsați biruiți. *E cel mai bun început de educație a voinței.* Nu mai amintesc alte sfaturi, date în lecția precedentă. Un singur lucru țin să repet: Secretul reeducărei fizice și intelectuale nu e să începi cu o forțare peste puterile obișnuite. De obicei astfel de forțări mari obolesc repede și deci sunt părăsite curând. Incepeți cu ceva ușor, dar dacă l-ați început, nu-l mai lăsați. Dacă vedeți că merge bine și inovația se face deprindere, adăugați încă un lucru ușor, apoi altul și altul, până îndepliniți întreg programul. Vă veți mira singuri cât de

repede se înrădăcinează astfel de deprinderi. Asemenea, *luați la început toate precauțiile*. Nu poți începe baia de aer curat pe gerul Bobotezei. Chiar dacă vremea nu e prea rece, deschideți fereastra întâiu numai pe jumătate și puneți-vă la adăpost de curent. Puneți pe corp o flanelă. Va veni timpul când toate aceste precauții vor fi inutile și corpul întărit va suferi, fără pagubă, orice schimbări de temperatură.

Și mai ales nu vă descurajați. Aveți încredere în rezultatele care vor veni. De câte ori suntem descurajați și nu mai credem în sănătatea noastră sau ne plângem de tulburare, subconștientul nostru dă organismului ordine nefaste care întrețin indispoziția și chiar rănilile. Afară de cazuri grave, nu vorbiți niciodată de proasta Dvs. sănătate; nu vă plângeți de tulburări fizice; nu spuneți că suferiți. Aveți certitudinea că igiena bine înțeleasă trebuie să vă dea sănătate. Dacă aplicați aceste principii vă puneți în condițiile voite pentru vindecare; creierul, prin încrederea pe care o aveți în succes, va comanda funcțiunilor să se îndeplinească normal» (20-21).

Cu acest sfat intrăm în subiectul propriu al lecției de astăzi.

Nu numai corpul ne poate aduce neajunsuri, ci și starea sufletească. Neajunsurile fizice sunt ușor de recunoscut, căci obișnuit sunt vizibile și dau alarma prin durerea fizică. Neajunsurile sufletești sunt mult mai subtile și nu se localizează organic. Nu vorbim de adevăratele boli. cari, ca și cele trupești, aparțin domeniului strict medical. Pentru *boală* singur medicul trebuie consultat.

Dar în afară de domeniul medical, viața sau temperamentul ne predispun spre anumite stări speciale care

se apropie de boală și ne tulbură sufletul. Ritmul actual de viață socială e mult mai accelerat ca în trecut. Trăim mai intens și mai grăbiți. La mâncările nehygienice, dulcegiile, băuturile alcoolizate, se adaugă circulația, șgomotul, mulțimea, care și ele ne îmbată ca un alcool intelectual. Mulțimea spectacolelor, ziarele care trec în primul plan luptele politice, care ne alarmează când nu e nevoie, ca să ne ascundă adevărul când e primejdie, apoi pletora de literatură care se învârtește, obsedant, în jurul unui singur subiect: amorul, apoi școala în care căpătăm o educație grăbită și superficială, toate aceste cauze și altele multe, fac din noi ființe de o emotivitate exagerată și ne artificializează în bună parte sufletul pe care ni l-a dat natura. Cu cât înaintează civilizația, cu atât această tendință se accentuează. De aceea statistica rece arată în țările cele mai civilizate cele mai multe delictе, crime, sinucideri, drame pasionale. Nu mai ajung plăcerile curate și normale pe care le oferă natura. Ca un element de civilizație înaintată se introduce excesul și brutalitatea. Se cheltuesc milioane ca să se inventeze o revistă cu multă sticlărie, lumină electrică, violență de culoare. Textul cade pe al doilea plan, căci nu avem vreme să gândim. Și la astfel de spectacole, fără cap și fără coadă, o înșirare absurdă de nerozii, lumea se strivește, aplaudă de-și umflă palmele și iese satisfăcută că s'a hrănit intelectual. Danșul în special e simptomatic. Comparați hora lentă, aproape monotonă, dar plină de demnitate și de bună cuviință, cu fox-troturile, tango-urile, schimy-urile, one step-urile care au cucerit fulgerător tot globul și care nu sunt de cât muzică lascivă, pigmentată de un ritm sălbatic de tobe, alămuri și fluere țipătoare. S'au răscolit

până în întunecimile Africei ca să ni se ofere muzica cea mai rafinată a vremurilor noastre.

Nu e de mirare că în astfel de condiții sensibilitatea noastră vibrează deșănțat, cu extreme de veselie forțată care aduc după ele, fatal, deprimări adânci. «Din punct de vedere fizic, starea hipersensibilă naște dezordine despre partea inimii și aparatului circulator; împreună cu alimentația greșită duce la arterioscleroza precoce prin surmenajul inimii și al vaselor sanguine; creierul și el, primește o grea contralovitură. Din punct de vedere moral, bucuria, grija, neliniștea provoacă descărcări de influx nervos; ele sunt izvoare de istovire cronică, ducând la timiditate, lipsă de voință, depresiune, descurajare».

«Frica, timiditatea, neliniștea sunt fiice ale emotivității. Aceste defecte parazite absorb energia, nimicesc voința și paralizază acțiunea utilă». (pag. 25—26).

Gândiți-vă la starea multora din Dv. în perioada examenelor. În timpul anului vă lăsați duși de curent. Ascultați pasiv câteva cursuri și pe acestea le sacrificați îndată ce se arată prilejul unei petreceri. Cel care ia note e un student silitor, dar mulți nu iau nici note, fiindcă vor avea de-a gata cursul litografiat. Cel care după curs se gândește la ce a auzit, ascultat la curs, e o raritate. Iar cel care consultă o carte, două, în afară de curs, e o minune. La seminare, cei mai mulți se dau deoparte, ca și cum seminarul ar fi făcut pentru profesor, nu pentru exercitarea minții studentului. Discuția care trebuie să urmeze orice seminar, și prin care studentul trebuie să se clarifice asupra ideilor expuse, să recunoască ce a fost bun și să atragă atenția asupra celor ce ar mai fi trebuit spuse, această discuție se face

numai de două-trei persoane în tot lungul anului. Se pierde astfel singurul prilej de a te controla pe tine însuși dacă ai priceput, dacă poți expune o idee abstractă, dacă poți găsi un argument, fie chiar stângaci și fragmentar. Pierdeți săptămână de săptămână și deodată vă treziți înaintea examenului, unde, vrei nu vrei, trebuie să arăți ce știi și cum știi. Și atunci firește încep neliniștea, frica, timiditatea, zăpăceala, pe care, le-ai mângâiat și le-ai hrănit tot anul, iar acum au crescut mari, viguroase și vă tiranizează. Vă aruncați în examen, cu energia desperării, cu ochii închiși, ca într'o apă rece, care poate se va îndura să vă ducă la liman. Transformați examenul într'un joc de noroc, plin de emoții violente și eșiți din el aiuriți, cu spaimă și repulsie. Câți dintre Dv. nu mi-au mărturisit că din cauza emoției au scris absurditățile pe care le recunoșteau evidente în lucrările lor! Câte domnișoare nu mi-au vorbit de dureri de cap, de nervozitatea care nu le mai permitea să ție condeiul în mână! Examenul, care totuș e necesar, mai ales cu un atât de mare număr de studenți, care înțeleg să stea amorfi în tot timpul, examenul a ajuns o teroare, iar profesorul un dușman pe care trebuie să-l ocolești, prin manevre strategice de cele mai multe ori desavuate.

Iată deci câteva boale sufletești, luate numai din cercul îngust al vieții noastre universitare. Mai întâi *teama* care anihilează facultățile mentale și care, după cum spun medicii, alterează chiar sănătatea prin faptul că naște otrăvuri organice. Apoi *timiditatea*, o urmare a fricei, căci originea ei e frica de ridicol și neîncrederea în sine. Această timiditate are urmări mai prelungi, căci se înfige în caracter. Există mulți oameni inteligenți și

cinstiți, care au învățat conștiincios, care prin situația lor socială nu ar avea decât să îndrăznească spre a-și căpăta locul ce li se cuvine, și care din timiditate rămân toată viața mediocri.

Dar lanțul răutăților continuă. Te știi capabil, ai în suflet dorința de mai bine, dar nu ai încredere în tine. Te întrebi cu grije, ce se va întâmpla dacă vei îndrăzni. Te îndoiești de succes și stai pe loc. În vremea aceasta altul, pe care îl știi inferior, ți-a luat înainte. Ce se petrece în sufletul D-tale? Uneori te resemnezi cu seninătate. Acesta e cazul cel mai rar și cel mai fertil. Căci a te resemna cu *seninătate*, înseamnă că în sufletul D-tale s'a judecat un proces, în care te-ai adâncit, ai chemat în ajutor însușirile bune și simțind sprijinul lor, ai căpătat seninătatea. Te resemnezi cu întristare, cu pesimism, cu renunțare. Pierzi și mai mult încrederea în tine, devii apatic, indiferent, sau ajungi la concluzia că lumea e rea, că nu ești făcut pentru ea. Viața capătă o culoare cenușie,

Vremea vine, vremea trece
Toate-s vechi și nouă-s toate;
De te'ntreabă și socoate
Tu rămâi la toate rece.

Acți o paranteză asupra lui Eminescu. În producțiile literare, el a fost uneori pesimist, alteori apatic. Însă numai ca sentiment. Grija cu care își cizela versurile, intensitatea de imagini sugestive îl arată ca pe un entusiast al artei, precum un entusiast a fost și în scrierile sale politice și sociale, care îl înalță la rangul de întemeietor al naționalismului românesc, mai presus de Kogălniceanu.

Dar omul timid și fără încredere în sine poate aluneca mai jos. Un insucces nu aduce la toți resemnarea senină, indiferentă sau deprimantă. La mulți aduce o reacțiune condamabilă. Aduce necazul, invidia, gelozia, ura, dorința de a face rău. Toate aceste sentimente urâte sunt în realitate ridicole și absurde. De aceia cel care le simte, le ascunde cu grije. Ele nu schimbă cu nimic situația «dușmanului», care până ieri ți-a fost poate prieten. Ele îți vatămă numai ție, căci distrug în suflet, forța care ar fi putut fi altfel întrebuințată. Se spune popular: «e negru de ură», e «înăcrit». Și poporul nu s'a înșelat în această imagine. Medicina dovedește că aceste sentimente nu devastează numai sufletul, ci și organismul. Orice acces de furie, de invidie, de ură, provoacă otrăvuri, ale căror manifestări exterioare sunt durerile de cap, congestiunea, tremurătura, lipsa de poftă de mâncare, indispoziția generală. Nu e mare deosebire între intoxicarea cu ciuperci, de pildă, și intoxicarea cu supărare sau cu invidie. Pe cea dintâiu însă am căpătat-o fără să fim vinovați; pe cea de a doua o provocăm singuri.

Și totuș cu puțină disciplină sufletească putem evita aceste otrăviri atât de repetate în viața noastră actuală. Toți acești strigoi care ne chinuesc sufletul, pot fi alungați prin îngerii buni care trăesc și ei în sufletul nostru și la care nu facem apel cu destulă stăruință. Cum putem ajunge la rezultate bune în educația sufletească? Prin mijloace care există în noi și pe care le putem întări cu încetul. Dar despre aceasta vom vorbi în lecția viitoare.

Am insistat pe larg asupra reeducației fizice, fiindcă suntem un popor care nu cunoaștem destul binefacerile, pentru corp și pentru minte, ale aerului curat, ale băii, ale gimnasticii raționale, ale alimentației igienice. Am insistat, fiindcă aceste binefaceri trebuie să fie nu numai cunoscute ci și practicate, până ajung deprinderi, la orice student, dar mai ales la un student în geografie. Un filolog clasic sau modern, un istoric, un filosof, prin chiar specialitatea lor, sunt înclinați să devie oameni «de cabinet». Viața lor de studiu se petrece într-o bibliotecă închisă, și îi ține ceasuri întregi plecați asupra cărților. Geograful studiază cartea și atlasul numai cu scopul de a se documenta și a învăța să privească inteligent natura. Manualul geografic și harta nu sunt decât interpretări ale priveliștilor naturii. Datoria geografului nu este să învețe ce au spus alții despre natură, ci să controleze aceste spuse în mijlocul naturii, până ce învață singur să descifreze natura. Geograful deci trebuie să fie deprins a trăi în soare și în vânt, a cutreera munți și câmpii, fără să obosească și să răcească la cea mai mică schimbare de vreme. Geograful trebuie deci să-și îngrijească în primul rând sănătatea fizică.

Orice student are însă nevoie și de sănătatea sufletească. Sufletul are neajunsurile lui, asupra cărora

v'am atras atenția în lecția precedentă. Neajunsuri care nu par grave și care nu sunt adevărate boli, dar care pe mulți îi împiedică să ajungă la desăvârșirea deplină a vieții lor. Pasivitatea la învățătură, teama de a nu te compromite luând parte la o discuție în fața colegilor și a profesorului, neîncrederea în tine, panica și zăpăceala în examene, copiatul după vecin sau după note, descurajarea în urma unui răspuns rău sau mediocru, gelozia sau invidia, apoi bârfeala și intriga față de cel ce a reușit, — toate aceste furturi și mici drame ale vieții de student, sunt în cea mai mare parte manifestările unor rele dreprinderi care se pot smulge din sufletul studentului cu puțină forțare și metodă. Nu numai aceste mărunte sau meschine slăbiciuni se pot înlătura, ci defecte mult mai grave și în aparență iremediabile. Sufletul nostru ascunde forțe imense pe care nu le bănuim și numai rar le utilizăm.

Viața e o serie de prefaceri și reconstituiri. E dovedit științificește că în timp de 6 luni, corpul omenesc se primenește complet, până în cea din urmă celulă. Funcțiunile organismului rămân statornice, dar ele pot fi cu încetul accelerate sau domolite, pot fi îndreptate într'o direcție sau în alta. Singura condiție este ca prefacerea să se facă cu încetul și repetat. Aceleași însușiri le are și sufletul.

Sufletul fiecăruia din noi e o lume — singura lume de care suntem siguri, căci de fapt pentru fiecare din noi lumea începe cu noi și se sfârșește cu noi. În această lume se află tot. Senzații puternice și slabe, cugetări înalte și mărunte, sentimente superioare și inferioare, tendințe spre fapte ideale sau spre josnicie. Putem pricepe tot binele și tot răul, fiindcă, virtual, tot binele și

răul se ascund în sufletul nostru. Suntem adânc sgu-
duiți de o tragedie sumbră, ca Macbeth al lui Shakes-
peare, dar suntem înălțați și mișcați până la lacrimi de
câteva pagini din Evanghelie. Aceasta înseamnă că su-
fletul nostru e un imens rezervor de energii ascunse, din
care se ridică după împrejurări, la suprafață, elemente
bune sau rele. Din nici un suflet normal nu lipsește
nici partea bună, nici partea rea.

Niciodată însă nu putem avea conștiința deplină a to-
talității însușirilor noastre sufletești. Ele sunt în cea
mai mare parte *ascunse*. Conștiința noastră, cum spunea
Măiorescu, e ca un cerc îngust de lumină, în care nu
pot intra decât vre-o câteva elemente sufletești. În
clipa aceasta aveți câteva senzații de văz, de auz, de
tact, urmăriți o cugetare, dar tot restul sufletului Dvs.
stă în umbră. Din această umbră, prin voință sau prin
impresiuni externe, puteți atrage în cercul luminos ele-
mente care există în sufletul Dvs. în stare latentă. Dar
mai există o altă parte a sufletului de unde nu mai
poți scoate nimic, oricâte silințe ți-ai da. Așa dar su-
fletul nostru are următoarea „hartă”: un mic cerc de
lumină intensă în care lucrează conștiința, rațiunea, lo-
gica, voința; în jurul acestui cerc luminos se află o
largă aureolă de penumbră, care poate veni în contact
cu lumina; și în sfârșit în jurul acestei penumbre se
întinde o zonă de umbră ale cărei limite nu le cu-
noaștem. Cercul de lumină e *conștientul*; aureola de
penumbră e *subconștientul*; zona de umbră e *inconș-*
știentul, care numai foarte rar (în *vis*, în sugestii), poate
fi adus până în lumina conștientului, dar care trăește
acolo ascuns ca o rezervă și un suport al întregii noas-
tre personalități. Asupra conștientului avem depline pu-

teri. El e lampa de veghe a sufletului. El e punctul de control, prin rațiune, și de executare, prin voință. De jur împrejur se întinde penumbra largă a subconștientului în care stau adunate bogățiile cele mari, dar amestecate ale sufletului; aci se adună amintirile, închipuirile (imaginația, sentimentele și, ce e mai important pentru ce ne interesează pe noi, aci se formează deprinderile, aptitudinile, de aci pornesc tendințele, instinctele și cea mai mare parte a ceiace numim caracter și personalitate. Ce se află mai departe, în întunericul inconștientului, pe noi nu ne interesează. Din întreg domeniul sufletesc, are importanță pentru noi lumina vie, dar mică a conștientului și larga aureolă de penumbră descrescândă a subconștientului. Psihologia veche pune toată importanța pe lumina conștientului. Meritul mare al psihologiei actuale a fost recunoașterea și studierea zonei de penumbră a subconștientului. Pentru educație s'a văzut că domeniul esențial nu e al conștientului, ci al subconștientului, cu toate că acesta nu se poate lipsi de serviciile conștientului.

Dar ca această topografie sufletească să fie deplin lămurită, să recurgem la exemple concrete: Am spus că în clipa aceasta cercul conștientului Dv. se reduce la câteva elemente sufletești: senzații de auz (glasul meu), de văz (lumina, forma și culoarea obiectelor, etc.), de tact (creionul în mână), de cugetare (urmărirea ideilor desfășurate) etc. Dar în acelaș timp, fără ca Dv. să fiți conștienți, creionul aleargă aproape singur pe hârtie (ceiace este o deprindere de om cult, deprindere cu care nu v'ați născut, ci s'a dezvoltat prin exerciții treptate). În același timp, respirați (ceiace este o necesitate organică de viață, de care nu vă dați seama decât dacă

vi se atrage atenția). Un cuvânt sau o imagine vă face să vă *amintiți* de o lectură sau o împrejurare din viață (ceiace e de domeniul memoriei și nu s'ar fi deșteptat fără o provocare). Tot un cuvânt sau o imagine vă face să visați câteva clipe, fără a mai auzi glasul meu, ci numai urmărind gândurile spre care vă poartă *imaginația*. Uneori râdeți sau ascultați serioși, vă simțiți nemulțumiți sau satisfăcuți (ceva ce reprezintă *sentimentul* deșteptat și atras în cercul de lumină al conștiinței poate fără voia Dvs.). Dacă aș fi orator politic și aș urla un discurs, cu fața congestionată, cu gesturi energice, cu pumnul în masă și cu ploaie de stropi în jurul gurii mele, — atunci v'ați agita și Dvs., ați avea figura muncită de pasiunea cuvântului, ați gesticula cu brațele, ați aplauda sau șuera, ați răcni părerea Dv, fără ca aceasta să vi se pară curios. V'ați manifesta voința, hotărârea, lucru care, veți recunoaște ar fi deplasat să-l încercați în timpul acestui curs.

Toate aceste senzații, amintiri, imaginații, cugetări, sentimente, acte de voință, nu aparțin conștientului, ci subconștientului, care deci se arată ca un *domeniu foarte vast* în jurul luminei conștiente. Toate aceste elemente ale subconștientului sunt *foarte importante*, căci în realitate impresia pe care v'o lasă lecția mea nu vine numai dela ce vă spun eu, ci dela felul cum se *ciocnesc* spusele mele cu *relieful* sufletului Dvs. De aceia unii din Dv. vor ieși de aci însuflețiți, alții gânditori, alții indiferenți, alții batjocoritori. Aceasta fiindcă nu am vorbit numai eu, ci în realitate am ținut *o conversație cu fiecare* din sufletele Dvs. în parte. Tot ce auzim și în genere simțim, comparăm neconținut cu fondul nostru sufletesc, cu personalitatea noastră și, după cum se

potrivește sau nu cu această personalitate, aprobăm sau respingem, *alegem* în sensul în care suntem convinși că e mai bine pentru personalitatea noastră. Dar aceasta mai înseamnă un lucru: ce ne vine din afară, nu e decât o parte a activității conștiente. Neîncetat sufletul îmbină, apropie, desparte cele noi de cele vechi. E o broderie nouă care se adaugă la cusătura anterioară a sufletului. *Ne reconstruim* neconținut sufletul pe calea conștientului, adică pe unele desenuri vechi le accentuăm, pe altele însă le atenuăm sau le acoperim cu un desen nou. Pe fiecare zi încetul cu încetul schimbăm harta sufletului nostru. Această schimbare se face în mare parte fără voe, dar se poate și cu voe. Secretul educației sufletești este de a provoca tot mai des schimbările voite în vederea unui ideal pe care l-am cugetat și l-am găsit cel mai favorabil pentru dezvoltarea personalității noastre originale.

Am înaintat însă prea repede. Să analizăm mai de aproape mecanismul activității noastre sufletești zilnice. Am spus că domeniul asupra căruia avem deplină putere este al cercului îngust și luminos al conștiinței. Asupra penumbrei subconștientului nu avem putere de cât indirect, prin cercul conștientului. În subconștient se adună adevăratele comori ale sufletului, comori amestecate de lucruri bune și rele. *Care e mecanismul de contact între conștient și subconștient?* Sau: cum putem utiliza conștientul, deplin în puterea noastră, spre a folosi comorile subconștientului? Acest mecanism, cunoscut de mult, se numește *asociația de idei*. Ideile asemănătoare se atrag între ele. Tot ce apare nou în cercul conștientului, deșteaptă în subconștient elementele înrudite, care dintr'o dată își fac drum din adâncul

penumbrei și trec în primul plan de lumină, sub formă de amintire, imaginație, etc. Prin asociația de idei avem deci posibilitatea să răscolim în inconștient, să aducem pe primul plan idei sau sentimente pe care le socotim folositoare. Exemplu: Auzim cuvântul Mediterana. Un simplu cuvânt. Dar îndată ce ne-a isbit auzul, el nu e numai o înșirare de sunete. El deșteaptă imaginea aproximativă a acestei mări pe un atlas, cu forma ei complicată, cu așezarea ei în S. Europei. Dacă mai insistăm, ne amintim date despre climatul dulce, cerul senin, ploile puține, vegetație, faună ale Mediteranei, despre subdiviziuni, despre multele insule. Insistăm mai mult: ne vin în minte fapte istorice petrecute în cuprinsul sau în jurul Mediteranei; ne aducem aminte de marile civilizații: egipteană, greacă, romană; răsare deodată arta armonioasă născută în jurul acestei mări: temple de proporții desăvârșite, statui de marmoră, poezie, teatru, elocvență. Apoi vine gândul că toate aceste splendori au dispărut. că nu au mai rămas decât ruine care abia acum se desgroapă cu încetul. Se naște întrebarea, de ce au dispărut? Și atunci ne amintim de revoluția adusă în sufletul popoarelor de creștinism. Și deodată vedem apărând într'un colț cetatea creștinismului, Ierusalimul, cu viața sfântă a lui Isus, apoi Roma transformată din cetate papală, apoi Constantinopolul cu tot fastul său și cu patriarhii reprezentând religia ortodoxă... Dar ar fi inutil să continuu. Fiecare din Dv. ați putea scrie un volum numai prin ce vă sugerează, prin asociație de idei, această singură vorbă: Mediterana. Ea singură a atras din subconștient un întreg cortegiu de amintiri și imagini la care nu vă gândeați cu câteva minute înainte.

Avem deci un mecanism prin care putem, cu voce,

scoate din subconștient tot ce credem că e bine să scoatem. Această rechemare în lumina conștiinței se poate face și fără voe. Ați început să vă gândiți la Mediterana. Când vi-a venit în minte imaginea hărții Mediteranei pe atlas, e posibil ca această imagine să vă recheme faptul că acel atlas era un Sidow-Wagner, ceea ce vă poate face să vă amintiți o scenă la un examen, unde un student frunzărea dela început până la sfârșit foile ca să găsească harta Mediteranei. Auziți glasul ironic al profesorului: „Ai făcut atlasul varză, domnule candidat“. Apoi amintirea grijei că îți va veni rândul la examen, fereastra deschisă prin care vine șogmotul străzei, țipetele vânzătorilor de ziare. În cazul acesta s'a terminat cu Mediterana. Tot prin asociație de idei gândul a deviat la altă ordine de idei. *Asociația de idei e un mijloc minunat de a te pune în legătură cu elementele subconștientului, dar e și un mijloc periculos fiindcă ușor te poate depărta dela punctul de plecare.* Dacă te lași răpit de asociații, adesea nu poți ajunge la nimic. Ești barca fără cârmă în voia vânturilor. Ce trebuie să faci? *Să nu te lași pasiv în voia jocului de asociație.* Să introduci un control. Vrei să adâncești în direcția amintirilor utile despre Mediterana, înlătură tot ce te depărtează de acest scop. *Controlul deci se face prin voință,* prin partea conștientă a sufletului, ceea ce arată cât sunt de strânse aceste două domenii ale sufletului: conștient și subconștient.

Acest control trebuie exersat neconținut, căci altfel obiceiul de a divaga, repețându-se, devine deprindere. Tot rătăcind cu gândul dela un lucru la altul, ajungi de nu te mai poți stăpâni să te concentrezi când e nevoie. Și atunci la examen, când ți s'a dat ca subiect :

mișcarea de revoluție a pământului, scrii 4—5 pagini despre mișcarea de rotație și când îți dai seama că te-ai rătăcit, nu mai ai timp să te întorci la subiectul adevărat. Invers însă. Dacă te exersezi neconținut să-ți controlezi asociațiile și să nu primești de cât pe cele în legătură cu subiectul, până ce ești satisfăcut și ai convingerea că ai epuizat tema dată, acest exercițiu devine deprindere din ce în ce mai ușoară, astfel că îndată ce te ispitește o depărtare de subiect, o înlătură cu ușurință și fără să mai faci eforturi ajungi până la sfârșitul analizei pe care ți-ai propus-o.

De aci rezultă primul învățământ important pentru reeducarea personală. Mecanismul e în mâna noastră. El trebuie numai condus prin voința noastră. Scopul educației personale este de a crea sau întări bunele deprinderi, de a atenua și a stârpi relele deprinderi.

Aci se poate ridica întrebarea: dar ce e bună deprindere și ce e rea deprindere? Cum să le cunosc? La aceasta răspunde chiar sufletul Dv. care nu minte și pe care nu îl puteți minți. *Orice om normal are un ideal de viață*, pe care se silește cu mai multă sau mai puțină pricepere să-l atingă. Nu am nevoie să vă întreb dacă cineva din Dv. preferă să fie mai curând un bețivan, un escroc, un cerșetor, sau un savant, un om de inimă, un artist mare, un politician strălucit sau un bancher bogat. Pentru aceasta nu e nevoie de multă cugetare. Fiecare avem în suflet setea de un ideal, cât mai superior. Bunele deprinderi vor fi cele care ne ajută să atingem acest ideal superior moral care trăiește în sufletul fiecăruia; relele deprinderi vor fi cele ce ne îndepărtează de ideal. *Sunt unele deprinderi pe care toți le recunoaștem ca bune; alte asupra cărora avem îndoieli.* Ei bine, *pentru reeducare începe cu cele dintâi, asupra că-*

roră nu ai îndoială. Dacă ai făcut aceasta, ai făcut mare lucru. Pe măsură ce te întărești în această direcție, vei vedea cum se lămurește și restul dela sine. Dar admitem că sunt cazuri îndoelnice. Ce e de făcut? Un singur lucru cu adevărat folositor. Întrebă-ți cu stăruință conștiința și ea nu va întârzia să-ți răspundă. Adică folosește-te de ceia ce se numește metoda *introspecției* și aceasta e o metodă care trebuie exersată continuu. Introspecția în această privință e procesul prin care aduci cazurile dubioase în fața tribunalului conștiinței, unde e președinte idealul pe care ți l-ai făcut despre viață. Cum se face procesul? Ca toate procesele. Adică se expun argumentele pro și contra și la urmă se ia hotărârea. Fii avocatul unei părți, apoi al celeilalte și adâncește imparțial fiecare teză. E greu să faci aceasta numai prin simplă gândire. Da, la început e greu. Dar și aci avem un mijloc simplu de a scăpa de dificultate. Luăm creionul și hârtia și înșirăm argumentele. Gândurile fug, viața ne distrează dela concentrare, dar creionul fixează pe hârtie. Am fost nevoiți să ne tulburăm concentrarea. Argumentele au rămas pe hârtie și le putem din nou relua, întări, completa. În toate cazurile de îndoială și de complicație, ajutorul creionului și hârtiei e neprețuit. Folosește-l totdeauna spre a-ți lămurii sufletul. Adevărata înaintare sufletească se face cu plan ca și o bună compoziție de examen. Acesta e primul pas pentru reeducarea sufletească. Dar sunt și alte mijloace practice care nu sunt mai greu de îndeplinit. Despre ele vom vorbi în lecția viitoare.

Am stăruit, dând mare importanță educației fizice, așa cum ea poate fi făcută rațional de un student. Aceasta fiindcă în deosebi studentul în geografie e de dorit să-și învețe știința mai mult în mijlocul naturei, și apoi fiindcă sunt convins că dacă există o inferioritate a studențimei noastre față de cele străine, aceasta vine în primul rând dela neobișnuința noastră cu o viață higienică rațională. Noi nu știm să prețuim aerul, apa, exercițiul fizic, pe când un student suedez, englez sau american care n'a făcut zilnic o baie și nu a petrecut două-trei ore în plimbare, joc sau sport, se socotește bolnav pentru ziua aceea. V'am arătat că îngrijirea corpului are efecte imediate și binefăcătoare asupra sănătății sufletești, și v'am atras atenția asupra sfaturilor simple și ușor de îndeplinit pe care medicii le dau tineretului din alte țări, sfaturi care sunt cu mult mai folositoare tineretului român.

Dar și sufletul are nevoie de îngrijire. În trecut, religia era un «îndreptar» de viață sufletească. Nu ținea seamă de trup, dar de suflet se îngrijea dela naștere până la mormânt. Azi însă religia a fost slăbită până în temeliiile ei. Nu mai credem în pedeapsa și răsplata divină. Fiecare simțindu-se «liber», își dă drumul la pornirile, care nu mai sunt îngřádite de cât de frica pedepsei omenești. Nu ne mai simțim obligați să plivim

buruienile rele din câmpul sufletului nostru. Și buruienile cresc, se amestecă cu florile și de multe ori acestea din urmă sunt înăbușite. Nu dăm nimănui drept să se amestece în viața noastră intimă sufletească, deci respingem sfatul și consolarea. Ne izolăm în egoismul nostru, ne ascundem și bucuriile și durerile, fiindcă știm că de indiferente sunt celor din jurul nostru, tot atât de egoiști ca și noi. Și viața între oameni se înăsprește.

Totuș această repede înaintare către sălbătécire sufletească trebuie oprită, căci ea duce spre cataclisme sociale — așa cum au început la hotarul nostru de răsărit, — și ne duce spre pustiirea a însuș sufletului nostru. Credința care susținea pe strămoși nu o mai avem; de o viață viitoare ne îndoiim, dar nu ne putem îndoi de viața actuală. Această viață actuală o putem face o caricatură, o orore sau o capod'operă; o putem face acceptabilă, dorită și folositoare sau primejdioasă semenilor noștri. Trebuie să alegem. Un om normal nu se poate închipui că ar dori să facă din viața lui o caricatură sau o primejdie pentru societate. Orice om normal ascunde în sufletul lui aspirații către bine și numai slăbiciunile noastre și împrejurările fac ca realitatea să devieze din drumul spre acest ideal de mai bine. Trebuie deci dusă o luptă împotriva piedicilor spre mai bine. Cine ne va sprijini, când de religie nu mai ținem seama? Dela familie, în special dela părinți, vine cel mai puternic sprijin. Dar imediat după ea, ar trebui să vie școala. Din nenorocire învățământul nostru de azi aproape a uitat de această datorie. Nu cu un profesor diriginte și cu o notă la conduită se face educația morală a unui copil. Școala de azi caută «să învețe carte», — așa cum o învață — dar nu învață cum școlarii pot ajunge oa-

meni bine pregătiți pentru o viață folositoare și individual și social. Atunci ce rămâne de făcut? Un singur lucru: tânărul se învață singur, așa cum ați făcut mai toți până acum. Aci e însă primejdia, căci viața din jurul nostru nu oferă numai exemple bune, ci de multe ori exemple detestabile, pe care le luăm drept bune și pe care le imităm. Și aci vine sprijinul pe care îl poate da cartea și sfatul celor pricepuți.

Nici pe departe nu am gândul să vă fac un curs de educație morală. Eu vreau să vă atrag numai atenția că o astfel de educație și-o poate face fiecare. În lecția precedentă v'am arătat că această educație consistă în a ne analiza imparțial sufletul, astfel ca să-i cunoaștem bine calitățile și defectele, apoi în a întări deprinderile bune și în a slăbi continuu deprinderile rele. V'am arătat mecanismul psihologic care face să crească sau să se anemieze o deprindere. Așa precum poți căpăta o deprindere fizică, de pildă a te fricționa dimineța cu apă rece, sau a respira profund, tot așa poți căpăta și o deprindere sufletească, de pildă a scăpa de timiditate, a fi atent și a învăța repede și cu folos. Singura forțare cerută e să ai bunăvoință, adică *să dorești a te îndrepta și apoi să stăruiești*. Indată ce îndeplinești aceste condiții, tot restul sufletului se orientează spre scopul propus și deslănțue un fel de mecanism automat care în scurt timp te duce la izbândă.

Am pierdut atâtea lecții, din cauza sănătății mele, în cât nu pot insista prea mult asupra acestui capitol. Cine vrea să intre în amănunte, pe lângă cărțile lui Pauchet și Payot, amintite, e bine să mai consulte următoarele volume scrise tot franțuzește: *Ernest Dimmet: L'art de penser*. *Dr. P. Uachet: La pensée qui guérit*, *Emile Coué:*

La maîtrise de soi-même. S'au scris zeci de volume asupra acestei educații prin sine însuși și toate au avut zeci și sute de ediții, ceiace vă arată că nu e vorba de o glumă, ci de un lucru foarte serios.

Spre a vă da o idee de ce se poate face, vă voi cita câteva exemple practice.

Un tânăr de 18 ani vine la un «doctor de energie» și îi spune: — Vreau să reușesc. Ce să fac? Doctorul îl întreabă: — Ce țință ai? Vrei o situație mijlocie sau înaltă? — Vreau să fiu cineva și să ocup o situație înaltă. — Te felicit, răspunde doctorul. Iată ce te sfătuiesc:

«*Mai întâi întărește-ți sănătatea*, căci altfel nu vei rezista forțării. Cultivă respirația, supraveghează-ți digestia, practică exercițiul muscular. În timpul exercițiilor igienice și fizice, spiritul ți se va odihni de munca intelectuală. Iată-te deci sănătos și viguros. De acum chiar, *schimbă-ți atitudinea*, ține-te drept, respiră adânc, umflă-ți pieptul, privește pe oameni în față, fiindcă nu le vrei de cât binele. *Susține-ți singur hotărârea* și repetă-ți: «sunt tare, sunt stăpân pe mine, am controlul acțiunilor mele, vreau să domin obstacolele și oamenii. Vreau și pot». Ingrijește-ți ținuta. Imbracă-te corect, curat. Sărăcia nu e o scuză ca să fii neglijent și prost îmbrăcat. Să ai o *perfectă ordine* în timp și spațiu. Toate actele zilei să fie regulate, «ritmate». Astfel nu-ți vei pierde timpul și vei putea realiza în 2 ore ceiace camarazii d-tale vor face în 7—8 ore. Puneți toate lucrurile într'o astfel de ordine în cât, orbește, să le poți găsi în orice moment de zi sau de noapte. Astfel nu vei pierde timpul căutându-le.

«Vocea ți-e ștearsă. Învață-te să vorbești energetic. Vorbește singur. Cum a vorbi frumos e util în lume, nu te mulțumi a-ți învăța lecțiile din carte, ci închide-te singur în cameră și vorbește înaintea oglinzii. Fă un curs unui elev închipuit și expune-i ce ai învățat D-ta. În felul acesta te vei auzi vorbind, îți vei întări glasul, vei căpăta obiceiul de a expune. Vorbește hotărât și clar.

«Oferă-ți o distracție pe săptămână, spre a te odihni de lucrul obișnuit. Mai adaogă o distracție suplimentară pe lună. Orice prilej de petrecere ar veni în timpul lucrului, nu ceda, lucrează. De câte ori vei simți voința șovăind, gândește-te la scopul pe care îl urmărești. Nu uita că în zece ani vei fi un învingător. Susține-te prin cuvintele: «Sunt stăpân pe mine, sunt stăpân pe faptele mele, voi ajunge. Voi fi întâiul!» (Pauchet, 143—146).

E curios pasajul acesta, dar el dă de gândit. Mijloacele sunt simple, aproape puerile, și totuș urmate cu stăruință pot aduce rezultate. Doctorul din care v'am citat acest pasigiu, asigură că tânărul i-a ascultat sfaturile și a ajuns un «as». Chiar dacă nu o fi ajuns întâiul, de sigur că urmând aceste sfaturi nu a avut decât să câștige.

Neîncrederea în sine și de aci timiditate, e una din bolile sufletești care bântue pe mulți tineri de ispravă. Ce sfaturi se pot da acestor tineri? Timidul se ascunde, privește mai totdeauna în pământ sau alături, umbă încovoiat și ferit, roșește, se încurcă la vorbă și nu îndrăznește să intervie într'o discuție, chiar când știe că cugetarea lui e originală, interesantă sau spirituală. Lui i se pot repeta sfaturile date tânărului ambițios, — nobil, iar nu vulgar ambițios — din exemplul precedent: sfaturi privitoare în primul rând la *atitudi-*

nea externă: schimbă-ți ținuta, stai drept, cu capul sus, privește în față pe oameni. vorbește hotărît și clar. Acestea sunt lucruri pe care cel mai timid și cel mai șovăelnic tânăr poate să le facă, întâi «în fața oglinzii» apoi față de străini, pe stradă, într'un local, unde nu e cunoscut de nimeni, apoi față de cunoscuții care îl știu timid și îl tiranizează de mult cu superioritatea lor, de cele mai multe ori fictivă și nejustificată. Simple mijloace exterioare pot aduce o revoluție în considerația care ți se dă în societate. Dar mai mult ! Această atitudine nouă care impune străinilor, te preface și pe tine. Când vezi că prin atitudinea ta capeți altă apreciere, atunci încolțește încrederea în sufletul tău. Când pui masca unui om energic, fără să-ți dai seama împrumuți și sufletul omului energic. Ți se impune un nou suflet, *din afară înăuntru*. Faptul e cunoscut de mult în psihologie și exemplele sunt nenumărate în viața de toate zilele. De pildă, Dv. sunteți *studenți* acum. Treceți pe lângă un elev de cl. VIII ca pe lângă un animal inferior. Priviți cu zâmbet chiar pe profesorul de liceu care până astă vară vă făcea să aveți visuri de spaimă. Ce s'a întâmplat ca să aducă o atât de mare schimbare ? Cele trei luni de vacanță v'au dat o experiență nouă de viață ? Ați citit și ați cugetat atât de mult, în cât din copii v'ați trezit tineri cu o demnitate nouă ? Nimic din toate acestea. Ați îndeplinit numai câteva formalități exterioare: înscriere, alte cursuri, veniți într'o clădire nouă, și mai ales aveți un mic semn distinctiv la

butonieră, o mică tinichea mai de preț ca un giuvaer. Lucruri mărunte, dar simbolice, care au revoluționat, dinafară înăuntru, întreaga Dv. personalitate.

Dar să ne ținem de timidul nostru de adineauri. Căci dacă l-am scăpat de mânecă, nu-l mai prindem; cine știe unde s'a dus să se ascundă ! Să-l vârâm cu sila într'un cerc unde se face conversație. I se cere părerea. Va fi silit să vorbească. Ei bine, să nu se sperie. Să înceapă, a vorbi rar și tare, fără să se gândească mult la ce vorbește. «Primele vorbe îi vor reda încrederea și curând omul de specialitate va apare cu inteligența, judecata și siguranța lui» (Vachet, 258). Există actori și oratori admirabili, care au însă o gătuire de timiditate («le trac») înainte de a vorbi. Persoane demne de credință asigură că în felul acesta a fost și marele nostru om de Stat, Ionel Brătianu. Iată ce leac întrebuița în cazul acesta doctorul psihiatru Vachet : «*Li obișnuiam să nu vadă publicul, să joace sau vorbească într'un fel de semi-hipnoză, în timp ce își imaginau din când în când cuvintele de reconfortare pe care le depusesem mai înainte în sufletul lor. Pe măsură ce încrederea le-a revenit, îi readaptam cu publicul, îi forțam să privească mulțimea ca și cum ar fi fost însăși persoana lor multiplicată (à considérer la foule comme autant de moi-même), fără ostilitate, gata să ierte și să aplaude. In felul acesta timiditatea s'a risipit totdeauna foarte repede*» (Vachet, 228).

Să nu se sperie timidul. Chiar dacă a spus o prostie, lumea nu se răstoarnă : cei proști, care sunt mulți,

poate nici nu și-au dat seama că a mai răsărit o prostie pe lume, iar cei inteligenți știu bine că prostia e un fenomen normal și nu se impresionează. În schimb, în loc de o prostie, timidul poate să spună un lucru frumos și să aibă succes. Și când un timid are un succes, atunci în adevăr pentru el se schimbă fața lumii. Iată cum descrie un timid starea lui sufletească, fiindcă a îndrăznit să vorbească unei Domnișoare simpatice, pe stradă :

«În schimb, dacă uneori îndrăznesc și risc să-i vorbesc, ce încântare, ce bucurie, ce fericire ! Inima mi se umflă de un orgoliu suprauman. Mă simt atot-puternic, suveran invincibil. Lumea îmi aparține. Pot cuceri tot. Ridic capul, privesc ca un erou. Sunt mai glorios ca Napoleon a doua zi după Austerlitz. Și această încântare nu e datorită speranței unor avantaje pe care mi le-ar aduce cucerirea mea; o astfel de perspectivă mi-e indiferentă. De cele mai multe ori nici nu mă duc la întâlnirea pe care am implorat-o. *Incântarea vine numai din faptul că am îndrăznit*. Am îndrăznit: asta atinge, sunt cel mai fericit dintre oameni. Trebuie să îndrăznești pretutindeni, trebuie să îndrăznești totdeauna. Dacă am fi înțelepți, am îndrăzni totdeauna. Căci fără a vorbi de norocul nesperat pe care îl aduce îndrăzneala, victoria câștigată asupra ta însuși este, ea singură, un izvor de bucurii incomparabile» (Vachet, 246).

Un ultim exemplu. E vorba de categoria de oameni care se numesc «nervoși» și uimesc pe oamenii de treabă prin izbucnirile lor de rea dispoziție, ironie, sarcasm, mânie și chiar violență. «Oameni bătaioși» le spune po-

porul și Dumnezeu ni i-a dăruit în număr considerabil, dela sat până la oraș și până sus, pe dealul Mitropoliei, unde se scarmână în incintă sau pe băncile ministeriale. Citez: Stăpânirea de sine se poate căpăta treptat, chiar de cel mai nervos. Ți-ai pus în gând să nu mai fii nerăbdător. *Repetă-ți toată ziua:* sunt răbdător. De câte ori cea mai mică pricină de nerăbdare se ivește spune: sunt răbdător. La sfârșitul zilei îți dai seama că în loc să te înfurii de zece ori pe zi, te-ai înfuriat numai de trei ori. A doua zi, a treia zi, repetând acelaș lucru, ajungi să rărești, apoi să faci să dispară accesele de nerăbdare. Devii om calm. Dacă ai câștigat stăpânire asupra acestui neajuns sufletesc, mergi mai departe. De pildă îți iei bunul obicei de a te scula dimineața, de a bea numai apă, de a nu vorbi rău de prieteni. Puțin câte puțin, într'un an, ți-ai făcut vre-o zece bune deprinderi, care nu vor mai cere sforțări spre a fi executate. Devii mai simpatic altora, te obosești mai puțin, isbutești a lucra mai mult. Adică moralul, sănătatea și profesiunea profita de binefacerile acestei reeducații. Caracterul D-tale ca om calm și răbdător e constituit. La început l-ai creat conștient, apoi l-ai manifestat automatic. Procède astfel spre a-ți distruge defectele, spre a-ți crea bunele deprinderi și spre a câștiga însușirile pe care le dorești» (Pauchet, 351—352).

Aș putea înmulți aceste exemple. Mie mi se par toate interesante și am impresia că nici Dv. nu v'ați pierde timpul citind și meditând cărți care se ocupă de această igienă sufletească. După cum se poate vedea

din exemplele date, această igienă se întemeiază pe două mijloace principale: *pe elemente de atitudine externă*, asupra cărora suntem deplin stăpâni și deci le putem întrebuința ușor de câte ori e nevoie, — și pe încurajările repetate pe care putem să ni le dăm singuri, adică pe *autosugestie*. Două mari forțe sufletești: despre care se poate spune că au fost descoperite numai de vre-o 20—30 de ani. Se spunea: gesturile, expresia feții, intonația, cuvintele traduc stările sufletești. Se afirma deci legătura strânsă între stările sufletești și manifestările exterioare, dar se considera că sufletul e cauza, iar atitudinile numai efectul. Psihologia modernă a descoperit că legătura strânsă între aceste două elemente se manifestează și invers; adică impunând anume gesturi, atitudini, expresii, intonații (asupra cărora suntem deplin stăpâni), deșteptăm în noi stările sufletești corespunzătoare.

Pot să fiu furios. Dacă îmi interzic manifestările externe ale furiei, dacă nu vreau să mă gândesc la pricinile furiei mele și dacă dimpotrivă îmi impun o atitudine opusă: gesturi lente, vorbe domoale, surâsul pe buze, — atunci furia mea se află într'o situație contradictorie, lipsită de alimentul ei obișnuit. Aceasta o face să se învâртеască pe loc, înăbușită, apoi să se stingă fără urmări.

Căci ce e periculos în astfel de izbucniri de sentimente violente, e tocmai acest cortegiu de manifestări externe: gesturi exagerate, glas ridicat, ochi congestionați, vorbe grele, care joacă rolul surcelelor uscate svârlite pe un

foc abia început. Prin această atitudine exterioară, furia nu se potolește, ci se alimentează și tinde să devie mai puternică. Cuconița elegantă care dintr'un fleac se supără în tramvai pe taxator, îl face obraznic, mojiic, țărănoi murdar și chiamă tot vagonul să înceapă lupta sfântă împotriva «acestor bestii», nu își dă seama că în felul acesta se pune singură «sub presiune», riscă să i se răspundă cu adevărat mojiic și strică o operă de artă pentru care a muncit două ceasuri acasă, în fața oglinzii. Căci în accese de furie, roșul, albul, negrul și toate culorile, nuanțate cu atâta finețe, își tulbură armonia, bucla de pe sprinceană cade pe nas, pălăria alunecă pe frunte sau fuge pe ceafă. Lumea, care înainte poate o admira, acum râde. Aceasta o înfurie și mai mult și deodată descoperi că subt înfățișarea de prințesă îmbrăcată în mătase după ultima modă, se ascunde o cumătră de prin gropile de nisip dela periferia Bucureștilor. Dezastru, pe toată linia ! Și acest dezastru ar fi putut fi atât de ușor evitat prin puțină stăpânire de sine...

Dacă ați ști câte lucruri se câștigă pe lume cu un surâs, cu o privire sinceră, cu o vorbă bună. Și dacă ați ști câte se pierd cu un gest brutal, cu o izbucnire de supărare, cu o expresie urâtă !

Vedeți câtă putere au manifestările externe, atitudinile, pe care suntem stăpâni, și le putem opri sau le putem alege astfel ca să lupte împotriva sentimentelor vătămătoare.

Ce e mai curios și pare la început aproape neverosi-

mil, e forța pe care o are autosugestia. Se știe de mult că există sugestie. Adică un străin îți poate impune, prin privire, prin cuvânt, prin gesturi, o anumită atitudine sufletească pe care o dorește el. Dar pare o imposibilitate ca această sugestie să o pot exercita chiar asupra ființei mele. Și cu toate acestea e foarte adevărat. Mă pot îndemna, încuraja, consola, convinge *singur*, ca și cum mi-ar vorbi o altă persoană. Și aceasta nu prin o forțare de voință prodigioasă, ci foarte simplu, aproape mecanic, prin însuși cuvântul meu spus tare și repetat des, cu convingere. Prin această procedură miraculos de simplă, Emile Coué a realizat vindecări numeroase și celebre de boli serioase. Cu atât mai eficace e metoda pentru cazuri obișnuite.

Ați văzut din exemplele citate cât de des apare recomandarea: «Repetă-ți mereu: sunt calm, sunt stăpân pe mine, sunt îndrăzneț, pot face lucrarea aceasta». Această continuă repetare, cu glas tare, făcută mecanic, mai întâi gonește gândurile de îndoială, de frică, de nesiguranță, apoi înfige involuntar în suflet dispoziții spre faptă, spre realizare. Ești bolnav. Dacă vei începe să gemi, să te culci în pat, să-ți pipăi pulsul, să te gândești la agravarea bolii, cu siguranță îți mărești și îți prelungesti boala. Dar dacă îți interzici orice manifestare externă, dacă și ție și altora le spui: «Sunt bine, o indispoziție ușoară care va trece, va trece»... chiar dacă nu vei face să dispară boala, cum afirmă Coué, o vei face suportabilă și ușoară.

Citez din Coué :

«De câteori, ziua sau noaptea, simți o suferință fizică sau morală, *afirmă-ți* imediat că nu vei contribui conștient la ea și că o vei face să dispară, te vei izola pe cât e posibil, vei închide ochii și petrecându-ți mâna pe frunte, dacă e vorba de ceva moral, sau pe partea dureroasă, dacă e vorba de ceva fizic, vei repeta extrem de repede, cu buzele, cuvintele: «trece, trece, trece, etc.» («Ça passe, ça passe, ça passe») atâta timp cât e necesar, cu puțină deprindere ajungi a face să dispară durerea morală sau fizică după 20—25 secunde. Reîncepe de câteori va fi nevoie». (Coué, 23).

Alt citat:

«Când dorești să faci un lucru cuminte (raisonable), un lucru care ești dator să-l faci, gândește-te totdeauna că acest lucru *e ușor* de făcut. Cuvintele: «greu, imposibil, nu pot, e mai presus de mine, nu mă pot împiedica de a...» să dispară din vocabularul D-tale. Ele nu sunt franceze. Francez e numai: « e ușor și pot».

(De-ar da Dumnezeu ca și în vocabularul românesc să se introducă această reformă !).

Considerând un lucru ca ușor, el devine ușor pentru D-ta, chiar când pare greu altora, și lucrul acesta îl vei face repede, îl vei face bine, fără oboseală, fiindcă îl vei face fără efort. Pe când dacă l-ai considerat ca greu sau imposibil, lucrul devine greu și imposibil, numai fiindcă l-ai socotit așa». (Coué, 21).

Se apropie un examen. «Vai de mine ! Ce ne facem dragă ? Am auzit că profesorul X e rău, și dă subiecte

grele... Am auzit că Y și-a scos o măsea și va fi teribil... Tu după cine ai preparat? De câte ori ai citit cursul? Eu sunt sigură că voi avea o durere de cap grozavă. Mi se înmoaie mâinile și nu mai pot scrie... Eu de emoție uit tot... eu mi-am făcut notițe, dar mi-e frică să nu le uit acasă sau să le zăpăcesc rostul. Și am auzit că supravegherea e foarte severă... Eu mă gândesc să mă fac bolnavă și să viu cu certificat medical. Ni se admite o amânare?»

Și astfel se propagă panica, tocmai ca într-o turmă de oi, care intră toată în gârlă, după mioara din frunte. Scuturați-vă de toate aceste fantasmе absurde și ridicole. Veniți cu sufletul Dv. curat și cinstit, cu puțina Dv. știință onestă, cu mintea Dv. de toate zilele. Căutați să fiți simpli, clari, conșiși. Nu vă gândiți la carte și la curs. Dați-vă seama de chestiunea dată, judecați-o și scrieți ce iese din judecata Dv., disprețuind notițe, caetul vecinului, șoapta dela spate. E absurd să împrumuți maniera altuia, fie el chiar profesor. Fiți D-voastră. Și fiți liniștiți și încrezători în puterile proprii. Profesorul nu e un călău care vă pândește ca să vă execute; El e un sfătuitor, cu sufletul mai bun de cât îl bănuți, care nu așteaptă decât să vadă bunăvoință și onestitatea ca să vă ajute.

Cel mai binefăcător geniu al vremurilor roastre, savantul Pasteur, un om modest și simplu, atât de puțin arătos ca înfățișare, în cât cel din urmă «fante» elegant de pe Calea Victoriei i-ar fi dat brânciu cu dispreț ca să-i treacă înainte, a spus odată următoarele cuvinte :

«Din cele mai îndepărtate timpuri ale vieții mele de om, nu cred să fi intrat în vorbă cu un student fără să-i fi spus: Lucrează și stăruie! Lucrul dă plăcere cu adevărat și singur el folosește omului și Patriei. Orice carieră vei vrea să îmbrățișezi, *propune-ți un scop înalt. Să ai cultul oamenilor mari și al faptelor mari.*

(Du plus loin que je me souviens de ma vie d'homme, je ne crois pas avoir abordé un étudiant sans lui dire: «Travaille et persévère ! Le travail amuse vraiment et seul il profite à l'homme et à la Patrie. Quelque soit la carrière que vous embrassiez, proposez-vous un but élevé. Ayez le culte des grands hommes et des grandes choses»).

Nu am găsit un cuvânt mai potrivit spre a încheia lecțiile mele precedente și spre a anunța lecția de azi. Mai tot ce v'am vorbit până azi se poate reduce la

formula: «lucrează și stăruie»; tot ce vă voi spune azi se concentrează în sfatul: toate planurile de activitate viitoare, leagă-le de un *scop înalt*, de un *ideal*, singura cale pe care au mers oamenii mari și pe care s'au realizat faptele mari ale omenirii.

Căci îndemnul de a vă reeduca, de a vă forma singuri o personalitate independentă și tare atât din punct de vedere fizic cât și sufletesc, în mintea mea sunt legate de această necesitate pe care o cred imperioasă pentru vremea noastră: formarea unei generații sănătoase, pline de inițiativă și de o înălțime morală superioară generației precedente.

Războiul cel mare a surprins în vârtejul lui generația anterioară, încă nu destul de pregătită. Lipsa acestei generații fusese proclamată de însuș capul încoronat al țării, Regele Carol I, care nu s'a sfiit să declare limpede: «Ne trebuie caractere», adică oameni întregi, putând duce până la capăt o acțiune bine chibzuită.

Trebue recunoscut însă, pentru generația războiului, că nu a șovăit o clipă ca să alerge la moarte pentru împlinirea marelui ideal național care dintr'o dată și pe neașteptate se arăta realizabil. Nepregătiți, nedându-ne seama de urmările incalculabile ale unei astfel de fapte, am intrat în cel mai sângeros măcel al istoriei și am lăsat ca jertfă pentru idealul național a zecea parte din populația vechiului regat, jertfă de viață pe care nici o altă nație nu a dat-o războiului. Nu se poate deci tăgădui generației anterioare această aureolă sfântă a idealului. Ceiace a lipsit atunci a fost altceva: a fost

*ia*ria sufletească de a rezista la nenorocire. După trei săptămâni de victorie ușoară, a fost de ajuns lovitura grea dela Turtucaia, ca entuziasmul dela început să se prefacă într'o descurajare profundă și funestă, care s'a întins de sus și până jos, paralizând fapta salvatoare, lăsându-ne buimaci la voia întâmplării. A trebuit să treacă șease luni ca să ne venim în fire, să ne refacem sufletește și să spălăm rușinea demoralizării prin victoriile de pe Siret, unde în sfârșit a vorbit de astădată clar sufletul strămoșilor care oprise în loc timp de secole năvala turcească și ungurească.

A apărut de curând o carte de memorii asupra războiului. Ea se numește «Cohortele morții» și autorul e scriitorul Lascarov-Moldovanu. În trecut pot spune că autorul are talent. Dar aci nu mă interesează valoarea literară a acestui volum. Vreau să vă citesc însă un fragment pe care îl cred caracteristic pentru pregătirea sufletească a unui ofițer român, în timpul acestui război.

Un ofițer comandă un post în tranșee lângă Dunăre. E noapte, ploaie, noroiu; în depărtare se aud tunuri. Deodată sbârănă telefonul. Ofițerul care până atunci făcuse patriotism speculativ («avui limpede viziunea patriei, vedeam pământul țării mele... munții, dealurile, șesurile, apele întinse... satele împrășitate... o poiană mare», etc.) sare în sus zăpăcit și nu face nimic. Telefonul sună a doua oară. De acum citez textual:

«Abia atunci gândul că suntem în războiu pătrunse în ceața din minte. Băjbâind, apucați receptorul. Un glas aspru răcnea undeva:

— «Allo, *pichetul* Flămânda... Răspunsei: — Aci *pichetul* Flămânda.

«Glasul se auzea disperat: — Dă-mi repede corpul V de armată...»

— «Nu pot să ți-l dau. Spune-mi mie și eu transmit...»

— «Nu se poate. E ceva *secret*...»

— «Spune și nu te mai prosti».

În sfârșit după multe ezitări, soldatul cuminte, care avea sub paza lui hotarul țării, se hotărăște și, cu glas îngrozit, strigă :

— «Trec Bulgarii la Gostinu !»

— «Cum ? Cine ?»

Soldatul porni :

— «Iacă se aud, trec cu bărcile...»

— «Cine, nenorocitul ?»

— «Bulgarii, domnule locotenent, Bulgarii ! ,»

«Amețit, ca de o lovitură de măciucă în moalele capului, răcnii ca un descreerat:

— «Nu se poate, *asta* nu se poate !»

Glasul răspunse :

— «Pe crucea mea, domnule locotenent, trec Bulgarii, la Gostinu...»

Credeți, de sigur, că ofițerul a făcut ce *trebuia* să facă imediat : să comunice vestea Corpului V de armată, spre a lua măsuri urgente. Vă înșeiati. Iată ce urmează :

— «Ești un dobitoc ! și căzui greu pe laviță... Țineam receptorul la ureche, auzeam glasul soldatului, dar nu mai puteam prinde înțelesul vorbelor. O durere

pierdută peste tot trupul, ca un cârcel de epilepsie, mă cutremură adânc. Șopteam atât: «nu se poate — *asta* nu se poate...» dar nici rostul acestor vorbe nu-l mai puteam prinde... Se făcuse și în suflet o noapte desăvârșită.

«Soldatul răcnea mereu la telefon, cerând deslușiri ce să facă, — afară ploaia bătea necurmat în papura colibeii, vântul se izbea furios de sălcii, tunurile buhăiau zadarnic... Iar eu, căzut pe laviță, cu mădularele îndurerate, nu cugetam la nimic...

«...Simții o arsură pe obraz: curgea se vede lacrimi în neștire, — dar nici înțelesul lor nu-l mai puteam prinde... Plângea de sigur, patria în mine...»

Da, plângea Patria. Dar nu fiindcă trecuseră Bulgarii la Gostinu, ci fiindcă era apărută de ofițeri cu nervi de cuconiță care, în loc să sară electrizați spre faptă imediată, cad mototol și lasă totul baltă, ascultându-se cât de interesanți sunt când șoptesc în neștire: «*Asta* nu se poate!»

Nu Turtucaia și alte lovituri ale dușmanului ne-au prăpădit, ci această lipsă de «resort», această destrămare sufletească la primejdie, a unei generații care a fost contemplativă și nu a știut — în bună parte fiindcă *nu a fost învățată*, — să creeze în jurul ei o atmosferă de dârjenie și de eroism în mijlocul dezastrului. Cât de superioară, de conștientă și de sănătoasă apare în acest episod figura soldatului pierdut în noapte, «răcnind la telefon și cerând deslușiri *ce să facă*», față de această cârpă de ofițer care are viziunea teoretică a patriei și

crede — modest ! — că «de sigur, plângea patria în mine !»

Așa a fost generația războiului, cu meritele și cu păcatele sale. Au trecut doisprezece ani de atunci. Idealul național, pentru care a murit atât amar de lume, s'a împlinit. Avem o țară mare, frumoasă, bogată, cu locuitori mulți, săraci și nu prea fericiți. Dușmăniile în jurul hotarului nostru nu ostenesc. Primejdiile cresc. Dar în doisprezece ani se pot îndrepta multe, așa cum s'au îndreptat și în alte țări care au trecut prin acelaș războiu. Ce s'a îndreptat la noi și cum s'a îndreptat, întrebați pe cei care s'au îmbulzit să le îndrepte. Dar lăsându-i pe aceștia să-și îndeplinească opera, ne putem întreba: după experiența teribilă a războiului, sufletul s'a călit suficient ca sabia de oțel bun, astfel încât la primejdie să se îndoiaie, dar să nu se frângă ? Generația veche, plină de păcate, lasă oare în locul ei o generație plină de energie, de entusiasm, de simț practic, de sănătoase idealuri de viață ? De la războiu încoace niodată n'a fost timp de glumit, dar mai ales acum. Și la primejdie nu merge, cum se întâmplă obișnuit la seminarul de geografie, ca unul sau doi să ducă greul, iar ceilalți să asculte pasivi. Dacă va fi primejdie, ea ne prinde *pe toți*, direct și indirect. Cum se simte tineretul în fața destinului istoric ?

Să presupunem că Dumnezeu se va îndura și ne va feri încă mult timp de războiu. Dar să nu uităm că întreaga viață a unui om e un războiu. Tot ce ați făcut Dv. până acum e o luptă de pregătire, în vederea lup-

tei celei mari pe care o veți da pentru cucerirea unei situații în lume. Care sunt armele cu care v'ați exersat până acum și care sunt armele pentru marea luptă de mâine ?

Tânărul, care a trecut bacalaureatul, vine pe băncile Universității, foarte curios armat, pentru viață. Suma de cultură căpătată e foarte redusă: vagi cunoștințe literare, ceva istorie și mai puțină geografie (aceasta și din cauza programului, care face pe elevul de clasa IV mai bine pregătit în geografie de cât pe elevul de clasa VIII). Știință vor fi cunoscând rudimentar cei ce au avut înclinare către această ramură de învățământ și care, mai toți, se duc la Facultatea de Științe. Dar cei ce aleg Literile, deci și geografia — care printr'o absurdă tradiție, la București e anexată «Literelor» ¹⁾ — aceștia se poate spune că obișnuit nu știu, decât puțin, științe naturale. Afară de excepții fericite — căci există și norocul acesta — studentul începător român e cel mai reușit exemplar al pregătirii superficiale: o zugrăveală cu flori moderne pe un perete de lut.

Faptul acesta e trist, dar — și aceasta o spun cu toată sinceritatea — nu mi se pare îngrijitor. Eu am convins-gerea că un student bun poate ușor face o reparație radicală culturii sale și într'un an, doi, poate căpăta fondul de cunoștințe necesar spre a înainta cu folos pe calea Universității. Mai îngrijitor e altceva: Liceul care v'a dat această învățătură superficială, nu v'a dat nici o

---

1) S'au mai făcut schimbări dela ținerea acestor lecții ! (Nota editurii).

metodă bună de lucru, — sau, mai bine zis, v'a deprins cu rele metode de lucru. Nu știți să învățați ușor și temeinic, așa încât, chiar cu bunăvoință, pierdeți timp mult și nu vă alegeți cu mare lucru. Dar despre aceasta vom vorbi în lecția următoare.

Ce mi se pare cu adevărat grav este altceva: din liceu veniți cu un trist ideal de viață. În timp de șapte sau opt ani ați văzut uneori cum, numai după o scrisorică de recomandatie: note rele au fost schimbate în note bune; ați văzut camarazi silitori rămași corijenți sau repetenți dintr'un capriciu sau o dușmănie politică a părinților; ați văzut examene casate sau repetate din ordin înalt, în urma intervenției unui deputat sau prefect: ați auzit că un pachet de 10—15 «cearșafuri» — sau chiar numai un vagon de lemne! — poate trece pe un elev leneș dintr'o clasă în alta... ați văzut și ați auzit atâtea grozavii de aceeaș natură, în cât credința despre demnitatea și dreptatea învățământului s'a sdruncinat adânc. Și cu graba cu care orice tânăr trage concluzii, ați căpătat convingerea că totul e posibil în țara aceasta și că templul culturii poate fi uneori o tarabă de negustorie meschină, în balanța căreia mai greu apasă hârtia de bancă, oricât de murdară, decât silința, cumințenia și inteligența copilului sărac și curat la suflet. Și dacă aceasta se întâmplă în viața școlărească, de ce nu s'ar întâmpla și aiurea, în viața socială, politică, bisericească, artistică, de ce nu s'ar întâmpla și la Universitatea care și ea este tot o școală, cu singura deosebire că e așezată deasupra celorlate școli? — Poate că

astfel de gânduri vă vin numai la supărare, dar numai faptul că e posibil să le aveți e o grozăvie. Feriți-vă de ele ca de ciumă. Nu vă ucideți sufletul generalizând, din câteva exemple nenorocite, asupra vieții sufletești a neamului acestuia, care întotdeauna a avut rezerve de cinste și de demnitate care au impus străinului celui mai sceptic. Dacă însăși tinerețea generoasă, plină de sănătate și de rezerve de energie ajunge să omoare idealul, atunci suntem la începutul sfârșitului. Mai bine să vie dușmanul să ne cotopească și să ne robească, de cât să avem o tinerețe putredă fără curate idealuri de viață. Ce e mai sfânt pentru tinerețe e idealul. Legați-vă sufletul de aripele lui, căci numai astfel veți izbuti să nu cădeți în mocirlă și să nu târâți țara aceasta, atât de frumoasă cum nici în vis noi nu îndrăzneau să ne-o închipuim acum douăzeci de ani.

Mărturisesc că nimic nu poate fi pentru mine mai dureros decât să vorbesc de astfel de lucruri. Și nu aș fi îndrăznit să apăs degetul pe această bubă, dacă împrejurarea nu m'ar fi făcut, într'o conversație recentă, să aud pe un student începător povestind foarte liniștit un episod penibil petrecut la un examen de bacalaureat de astăvară.

Un candidat, fiu de om politic influent, e descoperit că copiază. Luat de scurt, mărturisește că foaia după care copia, i-o strecurase, în văzul camarazilor săi, unul din profesorii însărcinați cu supravegherea sălii. Eu am rămas mirat de întâmplarea aceasta, dar mai mirat a rămas povestitorul meu de mirarea mea. Acest copil,

— căci abia a trecut de 18 ani — avea aerul să spue: «Dar așa de naiv și de întârziat ești cu experiența vieții? Te minunezi de un lucru atât de obișnuit și de firesc?» Și ca să mă instruiască puțin, mi-a adus încă vre-o câteva exemple edificatoare. Iar eu, care eram profesor cu câțiva ani înainte de a se fi născut tânărul acesta, simțeam că am în fața mea un suflet mai bătrân decât al meu.

Ei bine, nu! Astfel de «experiențe de viață», dacă le aveți, goniți-le din sufletul Dv. cu toată rușinea în care trebuie să rămână îngropate. Dacă nenorocirea a făcut ca astfel de ticăloșii să vă treacă pe dinaintea ochilor și auzului, puneți-le pecetea de ticăloșii și aruncați-le ca pe niște lucruri molipsitoare. Orice șovăire, orice îngăduință e o crimă, căci în felul acesta, prin lipsa de rezistență a celor buni, izbutește ticăloșia să persiste și să înăbușe adevăratele valori. De sigur, nu cu mica Dv. protestare, se va schimba rostul lucrurilor rele de până acum. Dar chiar dacă acest rău ar fi mult mai puternic, există o cetate împotriva căruia răul nu a putut niciodată lupta: conștiința fiecăruia din Dv., luat individual. Această conștiință e o lume pe care eu, singur și mic, o pot ridica împotriva celei mai uriașe coaliții a răului. Și ce pot face eu, poate face și prietenul meu și o pot face mulți din necunoscuții din jurul meu, în care arde aceiaș flacăra a unui ideal de mai bine. Aci stă valoarea educației individuale. Impotriva tuturor piedecilor, eu, adică fiecare în particular, pot rămâne neatins, credincios idealului meu, cu mândria indepen-

dentei mele curate, care nu mă va putea îndemna de cât la fapte în conformitate cu sufletul meu. Când o generație va avea cât mai multe exemplare de astfel de credincioși ai idealului, acea generație e salvată și împreună cu ea Patria e salvată. De ce? Fiindcă oamenii buni se simt și se apropie, ca și oamenii răi. Se naște pe nesimțite o conspirație a binelui, în fața căreia, rând pe rând, se prăbușesc steagurile ticăloșiei. Omul consacrat idealului nu se poate preocupa de meschinării, de pasiuni mărunte, adesea josnice, de interese personale și egoiste. El alege, din amestecul lumii, gândurile și faptele la înălțimea sufletului său. Alege ce e mare, bun și frumos. Și aceasta e hrana care convine mai bine tineretii în creștere, predispusă spre admirație și adorare. Și prilej de adorare nu lipsește niciodată. Căci dacă sufletul meu însetat nu găsește exemple bune în jur, atunci caut mai departe, în trecut, sau la alte popoare. Chiar dacă nu aş găsi, în țara mea nici o pildă bună, — ceiace ar fi nedrept să se afirme — omenirea a avut și are aiurea atâtea pilde admirabile în cât voi fi totdeauna deplin satisfăcut. Oamenii mari, cărțile mari și faptele mari se ridică deasupra hotarelor naționale; sunt patrimoniul omenirii întregi. Cel mai umil băiat sărac își poate face un prieten dintr'un geniu al omenirii. Și când ai căpătat un astfel de tovarăș, descoperi și adevăratele comori care se ascund în tine. Și trebuie să ieșim odată din atmosfera stătută a preocupărilor mărunte care pasionează pe neisprăviții din jurul nostru. Ne trebuie vânturi puternice de ideal care să gonească

miasmele de pe mintea și inima țării noastre. Sunt mii și mii de suflete de salvat pentru o viață mai înaltă și mai curată, suflete adânc predispușe spre bine, pe care nu îl fac fiindcă nu bănuiesc că pot face bine, cu aceeași ușurință cu care fac răul sau cu care fac fapte inutile. Regenerarea ar trebui să izbucnească din multe direcții: din literatură, din biserică, din Universitate, din școală. Dar cea dintâi care ar trebui să vibreze de această prefacere e studentimea. Nu vă dați seama ce forță e studentimea pentru o țară. Viața noastră fără orizont superior vă ascunde valoarea noțiunii de student. Cu toate aerele Dv. de dispreț pentru liceeni, vă simțiți niște școlari mai în vârstă și vă purtați tot ca niște școlari care se bucură de mai multă libertate și pot face manifestații. E păcat, căci astfel scădeți din considerația pe care trebuie să v'o dați singuri. Studentimea trebuie să fie buchetul de cele mai alese flori ale unei națiuni. Aveți vârsta cea mai fericită pe care o poate avea un om, vârstă care întrunește o culminație de daruri pe care, fiindcă vă știți modești, mă sfiesc să le număr. În acești ani de Universitate căpătați învățătura cea mai înaltă, pătrundeți misterele științei, veniți în contact cu ideile cele mai generoase. Acum vă modelați sufletul pentru tot restul vieții. Ce grupare de oameni într-o țară mai întrunește însușirile studențimii: tinerețe, învățătură înaltă, ideal, generozitate, dezinteresare? Ce era cavalerismul în Evul Mediu, așa ar trebui să fie studentimea în vremurile noastre. O instituție încântătoare, veșnic tânără, veșnic primenită și totuși mai durabilă

decât imperiile. Vremurile au răsturnat împărăția austriacă, rusă, germană. Dar o Universitate, odată întemeiată, rămâne eternă, ca știința și idealul. Câte serii de studenți s'au perindat în Universitățile Apusului, din secolul XI până azi ! S'au schimbat toate demnitățile sociale, dar *cives academicus* a rămas în totdeauna cetățeanul independent al cetății universitare care e instituție *autonomă* în Stat. Sunteți cetățeni ai unei republici intelectuale, de un trecut uriaș, cu o demnitate neatinsă de împrejurările vieții. Trebuie să vă dați silința a fi la înălțimea situației Dv. Să vă refăceți prestigiul, atât prin felul de a învăța cât și prin cultul ideilor mari și generoase, al căror apărător firesc se cuvine să fie în primul rând studențimea. Numai când veți avea conștiința prestigiului numelui de student și când vă veți purta potrivit acestui prestigiu, numai atunci veți putea pretinde să vi se dea considerația pe care o are studențimea altor țări.

Intreagă seria de lecții ținute până acum a avut de scop să vă atragă atenția asupra lipsurilor vieții universitare studentești din țara noastră. Tot ce v'am spus nu e lucru nou decât poate pentru studentul român. În alte țări, acestea sunt chestiuni discutate și răsdiscutate, chestiuni care trec pe planul întâi, înaintea problemelor de învățământ, chestiuni care preocupă și pe profesori și pe studenți. Mai ales pe studenți, care nu se mărginesc să le asculte, ci se silesc a scoate din ele toată partea practică de *aplicare* imediată.

Va ieși ceva folositor pentru Dv. din toată strădania pe care mi-am dat-o, rupând pentru expunerea acestor probleme o parte însemnată din orele cursului meu de geografie? Aceasta e o întrebare la care numai timpul va răspunde. Eu vă spun sincer că, deși mi-ar fi fost mult mai ușor să vă vorbesc numai de geografie, am simțit ca o datorie să-mi iau această sarcină pe deasupra și să vă deschid perspective spre orizonturi mai largi decât cele pe care le poate avea predarea strictă a unui curs de specialitate. Sufletul meu mi-a poruncit: «Spune acestor tineri că viața universitară, atât de scurtă, poate fi trăită mai intens, mai înalt și mai cu

folos decât trăesc ei». M'am supus acestei porunci. Dixi et salvavi animam meam.

Considerațiile generale din lecțiile precedente nu și-ar atinge însă scopul fără o serie de îndrumări practice privitoare la felul cum trebuie să învețe un student în geografie. Astfel de îndrumări practice vreau să vă dau începând cu lecția de astăzi. Fiindcă sunteți în preajma unui examen semestrial, cred că mai nimerit și în interesul imediat al Dv. este să vă vorbesc astăzi despre *rostul examenului și despre ce sfaturi se pot da unui student geograf în preajma examenului.*

Pentru student, mai mult de cât pentru școlar, examenul e actul cel mai important și mai cu seamă cel mai impresionant din tot cursul unui an. Școlarul ascultat de profesor la o săptămână, la o lună sau chiar numai la două luni, dă în realitate examene mărunte care îl deprind cu examenul general dela sfârșitul anului. Emoțiile mici ale ascultării fac să scadă emoția mai mare dela capătul anului. Pentru student, una din marile fericiri e că a scăpat de ascultare. Singur seminarul mai tulbură această fericire. Dar cum studenții sunt mulți, seminarul oral rar atinge pe cel care se ferește de el și de cele mai multe ori se reduce la o lucrare pe care studentul o face acasă, pe îndelete, timp de câteva luni și asupra căreia nici profesorul nu are timp să vorbească în particular cu studentul. In treacă-t fie spus, mulțimea studenților, lipsa personalului universitar de control, îngăduința deplină în care e lăsat studentul, fac ca activitatea universitară din timpul anului să se re-

ducă la o *înregistrare pasivă* de cunoștințe. De această pasivitate nu scapă de cât studentul care își ia în serios menirea și se învață să lucreze *singur*, — ceiace arată cât de mare importanță au sfaturile pentru reeducarea prin sine însuș. Dar oricât s'ar strecura în cursul anului, nici un student nu poate scăpa de examenul obligator dela sfârșit — iar în cazul Dv. nici de examenul semestrial. Și tocmai fiindcă tot timpul a trăit în pasivitate și fără control serios, în preajma examenului studentul, și mai ales studentele, se simt în fața unui eveniment formidabil, aducător de neliniște, plin de mistere și de sancțiuni, cerând forțări excepționale, îndemnând prin aceasta la tot felul de mijloace, permise și nepermise, spre a-i învinge sau ocoli dificultățile.

Examenul e spaima studentului, fiindcă e *singurul act* care i se impune după un an de pasivitate. De aci rezultă și remediul — pe care de altfel îl bănuieți. Examenul nu ar mai fi o spaimă dacă studentul s'ar convinge că în timpul anului nu trebuie să rămâe pasiv, dacă s'ar convinge că singur trebuie să se exerseze cât mai des, în vederea examenului, impunându-și examene parțiale sub toate formele posibile: luând parte la lucrări seminariale, care și ele sunt examene fără sancțiuni, luând parte la discuții, care și ele sunt admirabile exerciții pentru studierea unei probleme, făcând parte activă din societăți studentești de specialitate, citind, luând note, rezumând cărți de specialitate, deci ținându-se în curent cu tot ce se tratează la cursurile

pe care le urmărește, dacă se poate revăzând fiecare lecție, chiar în seara zilei în care a ascultat cursul. Asupra acestor lucruri vom mai reveni, dar acum atât vreau să pun în evidență. Materia cerută la un examen pare formidabilă, și este în adevăr formidabilă, fiindcă s'a acumulat. Actul de a trece un examen e impresionant fiindcă e *singurul* act de manifestare în tot cursul unui an. Dacă acest munte de pilaf intelectual, care vă înspăimântă la examen, ar fi fost digerat pe încetul și pe măsura apetitului Dv. zilnic, forțarea din preajma examenului s'ar reduce la o simplă revedere și concentrare asupra unei materii cunoscute. O recitare în ajunul examenului nu ar mai fi o îndopare peste fire și în grabă a unei grămăzi de noțiuni necunoscute sau aproape, ci ar fi o privire de «ansamblu», o adâncire involuntară, o clarificare a planului în întregul său și în amănunte. Dacă actul final al examenului ar fi precedat de alte acte măsurate, repetate sub diferite forme pe toată lungimea unui an, el nu ar mai aduce emoții paralizatoare, ci ar aduce cel mult emoția sănătoasă și ușor de stăpânit a unui salt mai mare și urmat de o sancțiune. Dar cum să nu fie emoționat ologul care un an întreg a stat lungit pe saltea și acum i se strigă: «Ia-ți patul tău și *umblă!*» Minuni de acestea se întâmplau pe vremea lui Cristos — și atunci impresia a fost așa de mare că lucrul nu s'a uitat încă — dar nu se pot întâmpla astăzi, când nu mai credem, și în orice caz nu se pot întâmpla în fiecare an și cu fiecare student!

Din ce am spus mai sus rezultă că examenul e o icoană

mai mult sau mai puțin credincioasă a felului cum v'ați pregătit, nu în două-trei zile în ajun, ci într'un an sau o jumătate de an. Știți care e înțelesul primitiv al cuvântului examen? Examen însemna înainte *cântărire*. Intrând în examen «intrați la cântar». Oricât te-ai hrăni în ziua de Sf. Gheorghe — ziua tradițională de cântărire pentru poporul nostru — greutatea nu o să crească decât foarte puțin. Trebuie să te fi hrănit bine, cu multe luni înainte. Mai e ceva: Cântarul înregistrează imparțial. În cazul Dv. prin cifre dela 1—10. Cântarul nu știe de emoții, de simpatii sau antipatii, de nici o altă considerație în afară de greutatea spirituală a lucrării Dv. Și cu cât va fi mai imparțial, cu atât trebuie să fiți mai încântați. Aceasta arată că indicația cântarului corespunde valorii Dv. E un control, care folosește Universității, dar în primul rând vă folosește Dv. Orice om modern care se îngrijește de sănătatea sa trupească, aleargă singur la doctor și își face radioscopie și tot felul de analize. Examenul e o radioscopie sufletească. Dv. aveți norocul în acest an, să căpătați două diagnosticuri privitoare la starea cunoștințelor geografice. Cel de acum e un avertisment pentru cel din Iunie. Nu vă așteptați de sigur ca toți să dovediți acum o stare înfloritoare. Dar nu uitați că *toate neajunsurile vin dintr'o singură pricină : insuficiența pregătirii anterioare*. Această pregătire se poate face, cel puțin de acum până la Iunie. Deci, oricare ar fi rezultatul de acum, — să nu vă descurajați. El se poate îndrepta. Nu aveți teamă, intrați fără sfială în examen. Bilanțul de

activ și pasiv va arăta mai târziu excedentul sau deficitul activității Dv. universitare.

Imi veți putea spune: Sfaturile de până acum privesc mai mult examenul de Iunie. Recunoaște că în câteva zile nu vom putea împlini lipsurile unei jumătăți de an. Dar examenul bate la ușe. Ne puteți da vre-un sfat pentru el ?

Să încerc. Mai întâi să nu disprețuiți sfatul de a intra fără șfială în examen. Fără șfială, cu liniște, stăpâni pe toate puterile Dv. sufletești. Fără ajutoare străine, fără simulare, cu onestitate; fără a căuta să înșelați pe nimeni și nici pe Dv.; gândiți-vă la toate încercările similare în care ați reușit numai prin puterile Dv. Căci nu se poate să nu aveți în viața Dv. împrejurări în care ați reușit cu cinste și pentru care v'ați felicitat singuri. Aceste bune isbânzi au valoare. La celelalte nu vă gândiți. În felul acesta veți avea curajul și îndrăzneala de a porni la lucru cu hotărârea de a învinge.

Dar iată-vă în examen. Vi se dă unul sau mai multe subiecte din care să alegeți. Mulți au prostul obicei de a decreta dela început: «Ah, ce subiect imposibil ! Ce pacoste ! Ce să scot dintr'o astfel de temă ?» Asta o spun mai ales cei care nu știu nimic, dar din păcate o spun și cei care știu. E un obicei «stupid» — ca să întrebuițez termenul care de obicei se dă subiectului. Înseamnă că dela început, fără a te gândi serios, ai decretat singur condamnarea lucrării D-tale. Căci în tot timpul muncii vei rămâne cu gândul că subiectul e greu și nu vei putea scoate mai nimic din el. Din potrivă:

Oricare ar fi subiectul, privește-l simpatic, cu curiozitatea de a vedea ce poți scoate din această temă numai cu propriile D-tale puteri intelectuale. E imposibil ca având o astfel de atitudine să nu «încălzești» și subiectul, oricât de rece și de arid ar părea la prima vedere. Apelează la toate amintirile, la toate asociațiile de idei în legătură cu tema dată, până ce simți că începe a trăi, a căpăta consistență. Și dacă ai prins două-trei idei principale, chiar dacă nu îți amintești tot, și deci, chiar dacă vei face o lucrare incompletă ca fond, dezvoltând frumos părțile pe care le cunoști bine, vei salva — și uneori cu succes deosebit, — lucrarea. Repet, «uneori cu succes deosebit», fiindcă adesea tocmai insuficiența de fond, pe un tânăr inteligent îl scapă de tirania memoriei și îi dă prilejul să gândească mai original puținele idei de care e sigur. Această libertate se va traduce și în formă, căci va putea găsi o expresie nouă, va intercala o amintire proprie, o observație personală, pe care, când fondul e bogat, ar fi uitat-o, obsedat de gândul de a termina să scrie tot ce știe.

Vă spuneam că se pot da unul sau mai multe subiecte. Profesorul face aceasta tocmai ca să înlesnească studentului o alegere a subiectului care convine mai bine. Dar și de aci poate ieși o încurcătură asupra căreia trebuie să vă atrag atenția. Se întâmplă că mulți grăbiți își aleg repede un subiect, încep să-l trateze și apoi nimeresc într'o îmfundătură. A trecut jumătate timpul și îl vezi că se scoală și te întreabă dacă poate schimba subiectul. Sau, după ce «răscolește» primul subiect cu

convingerea că nu a făcut mare ispravă, se apucă și de al doilea și ți le tratează pe ambele destestabil, fiindcă în primul nu a mai avut încredere, iar, pe al doilea, obosit și grăbit de a termina, nu are vreme să-l trateze convenabil. Mai poate exista și alt caz, mai amuzant: studentul care găsește calități și defecte atât la un subiect cât și la altul și care le cântărește, le sucește, le învârtește și își pierde vremea nehotărîndu-se definitiv pentru nici unul. Când s'a hotărît, bagă de seamă că nu mai are timp. E, cum spune un autor, cazul măgarului lui Buridan, care a murit de foame între două brațe de fân, fiindcă nu s'a putut hotărî din care să înceapă a mânca. (M. Roustan. Préparation à l'art d'écrire, Paris, 1929).

Din ce am spus până acum mai iese un sfat: Transcrie subiectele date — transcrie-le *exact* cum sunt date (mi s'a întâmplat, nu prea rar, să găsească lucrări care nici acest lucru nu îl făceau! Vă închipuiți ce putea fi restul!), citește apoi atent enunțarea fiecărui subiect, pricepe despre ce e vorba (mulți nu o fac!). Apoi dă-ți seama *repede* ce ai putea scoate dintr'un subiect sau din altul. Iar dacă te-ai decis pentru unul, nu te mai gândești la altul! Cu nici un preț! Rămâi la subiectul ales și asupra acestuia — de astădată *zăbovește*, gândindu-te.

Dacă v'ați ales subiectul nu începeți numai decât a-l trata. E o mare greșală. Subiectele nu stau în mintea Dv, ca pâinile calde în cuptorul brutarului: să bagi numai lopata și să iasă rumenit gata subiectul. Cine

face așa dovedește sau că nu are minte, sau că a învățat pe dinafară și va turna o lucrare de simplă memorizare, adică mediocră, la limită. Un subiect trebuie cugetat, însuflețit, înviorat de toate puterile Dv. intelectuale. Un subiect trebuie apoi modelat, cu cap, trup și coadă, trebuie proporționat, armonizat, așa ca să nu iasă capul de hidrocefal (copiii cu capul mare au «apă» la cap!), corpul stârpit și picioarele strivite — sau invers. Aceasta înseamnă că nici o lucrare inteligentă *nu se poate face fără plan*. Ce mă minunează pe mine, în toate tezele Dv., este cât de puțini studenți țin seama de plan, chiar când li se atrage atenția cât mai accentuat. Unii, crezând că această insistență asupra planului, este vre-o manie a mea, care trebuie menajată, fac o parodie de plan, pe care dela prima privire o vezi că e un simulacru. Alții, după ce și-au scris lucrarea într'o întinsoare, adoagă planul *la urmă*, ca să-mi facă și această curioasă plăcere. Aceasta arată cât de puțin v'a pregătit liceul pentru o muncă serioasă și personală. Planul nu e o formalitate plicticoasă, o anexă inutilă a lucrării. Planul e însăși paianța lucrării, scheletul, linia conducătoare care face lucrarea să trăiască. În realitate *planul e adevărata lucrare*, planul dă desfășurarea cugetării, care rămâne apoi să fie îmbrăcată în fraze corecte. Munca adevărată se vede la facerea planului și o teză care nu s'a putut termina, dar care are un plan bun, bine cugetat, armonios proporționat, e o teză *bună*, reușită, dar neisprăvită. Bine înțeles, lucrarea deplină e

când planul a fost realizat în text. Ba chiar planul poate nici să nu apară pe hârtia tezei: el se cunoaște perfect din felul cum se desfășură textul. Dar, între o lucrare scrisă pe nerăsuflăte, pe zece, douăzeci de pagini, în care se amestecă aiurit tot felul de fapte, cu întoarceri, repetiții, sărituri, — și între o singură pagină de plan bun și limpede cugetat, eu prefer fără ezitare pagina cu plan și compătimesc cele douăzeci de pagini zadarnice.

Deci lăsați-vă timp de cugetare pentru plan. Muncați cam un sfert din timpul disponibil și mai mult numai pentru plan. Cum se face un plan de lucrare, cu introducerea, dezvoltarea și încheierea trebuie să știți din liceu, iar dacă ați uitat acest lucru esențial, întoarceți-vă fără ezitare la cartea de liceu și învățați. Învățați și mai ales *faceți dese exerciții*, așa ca să nu ajungeți la o schemă de plan insipidă, aplicabilă la cât mai multe subiecte. Învățați a face un plan original pentru fiecare temă. Pe lângă dezvoltarea, care va cuprinde esența lucrării, dați atenție introducerii și încheerii, care, ambele, trebuie să fie interesant legate de restul lucrării. Pe când dezvoltarea dovedește cunoștința de materie, introducerea arată dacă știi să pui problema inteligent, încheierea arată dacă poți scoate o idee generală, o concluzie de valoare deosebită.

În timpul când cugetați la plan, tot felul de idei vă pot veni cu privire la subiect. Nu le pierdeți. Expresii, comparații, amintiri, citate, asociații de idei, notați-le

pe o hârtie, pe măsură ce vă răsar în minte și păstrați-le spre a le presăra la locul cuvenit, indicat de plan, atunci când veți face redactarea.

Căci numai după ce aveți planul gata, bine proporționat, cu ideile de introducere și încheiere, numai atunci apucați-vă de redactare. Dacă sunteți deprinși prin exercițiu repetat, cu formularea în scris a ideilor, această parte înaintează repede și fără multă bătaie de cap. Intensitate de gândire a necesitat planul și schițarea în minte a întregii lucrări. Acum e vorba numai de realizarea «viziunii» pe care o ai despre subiectul dat.

Mai multă grijă pui la introducere și la încheiere. Ce frumos e când teza începe cu o idee neașteptată, bine expusă și când se încheie la fel! Un început și un sfârșit bun, fac să se uite multe părți slabe dela mijloc. Pentru restul lucrării grija mare, într'o lucrare «științifică», așa cum sunt cele de geografie, e să fii simplu, scurt și clar. Concizia și claritatea sunt calitățile esențiale cerute unei lucrări care trebuie să expue fapte bine observate și să deducă idei clare rezultând din observarea faptelor.

Credința pe care o au mulți că trebuie să facă o lucrare *cât mai lungă* e cu totul greșită. O lucrare lungă, prost scrisă, e o pacoste. Obosește și pe autor și pe profesor și dacă e proastă nu se îmbunătățește prin lungime. Valoarea unei teze nu se măsoară cu stânjenul. Cu cât o lucrare e mai lungă cu atât dă prilej la mai multe prostii. E greu să nu ai greșeli când scrii numai

două pagini, dar când scrii douăzeci ! Inșă atunci cât de lungă să fie, o lucrare ?

L'ouvrage le plus court peut avoir des longueurs,
Le plus long n'en avoir aucune. (La Harpe).

Un glumeț întrebat odată ce părere are despre două versuri, a răspuns: Nu e rău; dar sunt prea lungi ! Și avea dreptate. Chiar numai în două versuri, unul, două sau trei cuvinte de prisos fac ca versurile să fie prea lungi, fiindcă nu cuprind nimic de prisos. Deci regula e simplă: *o lucrare e bună când nu conține nimic inutil.* (M. Roustau, Préparation à l'art d'écrire, pg. 229).

Există însă și o altă extremă. Sub îndemnul de a scrie scurt, unii scriu telegrafic. Cuvânt și punct, fără verbe de legătură, fără frază. Teza face impresia unei table de materii prescurtate. Și aceasta e o exagerare. Profesorul nu poate ști dacă studentul înțelege ceva sub această strivire. Trebuie să se vadă mersul ideilor. *Trebue* frază, dar concisă; *trebue* concizie, dar frază.

De altfel geograful are un mijloc propriu de a se dispensa de multă vorbărie, mijloc care e de mirare că nu îl întrebuițați mai des. Acest mijloc e grafic: desenul, schița, diagrama, harta. La citirea unei cărți de geografie, ești încântat când dai de cât mai multe figuri. Figura rupe monotonia textului și poate concentra într'o mică imagine, fapte, idei, argumente, pentru care ți s'ar cere un mare număr de cuvinte, fără să poți ajunge la acelaș rezultat. Intr'o teză urmărești acelaș scop ca și într'o carte. De ce să înșiri, cu osteneală, multe vorbe, când te poți folosi, cu mai mare succes,

de o figură ? Mulți din Dv. mă întrebă în timpul tezei: «Pot adăoga o figură ?» Sigur că poți adăoga ! Mai mult: *sfătuesc cu insistență să adăogați cât mai multe figuri*, nu numai în teză, ci și în toată munca Dv. de *geografi*. Eu și acum, dacă citesc, nu o carte de știință, ci o simplă relațiune de călătorie, un roman care se petrece în diferite localități ale unui ținut puțin cunoscut, adaog pe paginile libere dela început, schița de hartă a ținutului, cu toate localitățile de care e vorba în text. Mi se pare că astfel înțeleg mai clar textul — și cred că nu mă înșel. În orice caz, pentru un geograf acest obicei nu poate decât să folosească. Dacă la toate lecturile Dv. geografice ați avea acest obicei, ați cunoaște atlasul mult mai bine decât îl cunoașteți și ați vedea ce mare progres ar însemna aceasta. Tot așa, de câteori e posibil, faceți secțiuni, deseneuri schematice, schițe de peisage. Veți căpăta exercițiu. Veți putea introduce figuri corecte în teză. În anul trecut, un tânăr de anul preparator a obținut nota cea mai mare la examenul semestrial cu o pagină de frumoase deseneuri însoțite de explicații. Din aceste deseneuri se vedea că a priceput, chestiunea, că are simț geografic și că știe să deseneze frumos. Alții însă, chiar în preajma licenței, când se simt obligați să adaoge o figură, îți fac o astfel de caricatură, încât fără să mai citești nimic, vezi că nici odată nu s'au încercat să deseneze, iar acum, când se cred obligați s'o facă, nu au priceput nici măcar pe departe rostul figurii pe care o desenează. Nu uitați deci că *geograful adevărat*, prin chiar menirea științei sale, *este*

și un desenator. Dacă nu ai această aplicație, dăți toată silința să o câștigați, astfel ca să puteți reuși desene și hărți convenabile. La capacitate desenul unei schițe de hartă, din memorie, e obligatoriu.

Dar ai cugetat, ai făcut plan bun, ai redactat simplu și concis, ai adăugat figuri. Ce mai rămâne de făcut? Un lucru foarte simplu pe care iarăș mulți îi uită: *Recitește și corectează ce ai scris.* Acesta pare un lucru dela sine înțeles pe care vă mirați că îl pomenesc? Din păcate nu e așa. Studentul nostru, dacă știe materia — deci cazul cel mai bun, — are ideea fixă să arate tot ce știe. Scrie, scrie, scrie și nu se mai uită îndărăt. Și atunci, firește, tot felul de greșeli elementare se acumulează: repetiții, stângăcii de expresii, cuvinte sărite, desaccorduri, verbe uitate, fraze care încep într'un fel și se termină altfel, fraze care pornesc și rămân suspendate, etc. etc. O simplă recitare atentă a textului te-ar scăpa de cea mai mare parte din ele. Dacă și-ar fi revăzut textul, e imposibil ca studentul, despre care v'am vorbit în prima mea lecție, să lase un pasagiu atât de surprinzător ca acesta.

«*In urma* acestei mișcări avem *următoarele urmări*. Pământul e așezat cu 23° pe ecliptică. *In urma* acestei așezări provin anotimpurile. *In urma* acestei mișcări avem», etc. Cinci repetiții de cuvânt în trei rânduri!

Recitirea celor scrise e absolut necesară, nu numai pentru Dv. începători, ci chiar pentru scriitori cu nume, cari fac literatură de zeci de ani de zile. Citiți la Academie manuscrisele unui Eminescu sau Cara-

giale. Veți rămâne îngroziți de câte etape de ștersături, câte trimiteri, câte săgeți cuprinde o pagină. Eminescu și-a transcris unele poezii de 14 ori. Fiecare cu o altă variantă. Caragiale și-a recopiat «Făclia de Paște» de opt ori. Așa se face lucrul trainic, chiar de minți geniale.

Veți spune: Dar nu avem timp pentru toate acestea! La aceasta răspund: *Timpu*l se scurtează enorm prin exercițiul anterior. După cum vedeți, de unde pornim, tot acolo ajungem: toate dificultățile se rezolvă printr'o lungă pregătire anterioară. De aceia *examenul nu e un noroc. E rezultatul pregătirii repetate din cursul anului*. Apoi mai e ceva: orice lucrare se face după măsura timpului care ni se dă. Acelaș subiect va fi tratat într'un fel dacă vi se dă numai o oră de lucru, și altfel dacă vi se dau trei ore. Și această măsură o căpătați tot prin exercițiu. Corect e ca lucrarea să fie *terminată* în timpul prescris pentru ea, o regulă pe care foarte puțini o observă. Cei mai mulți încep și nu ajung decât rar la sfârșit.

Să sperăm însă că aceste puține sfaturi vor contribui să ridice nivelul tezei semestriale care se apropie.

V'am dat, în lecția precedentă, lămuriri cu privire la rostul examenului și am adăugat sfaturi despre ce trebuie să faceți spre a reuși la examen. Au fost sfaturi de valoare imediată despre lucruri pe care poate le știți, dar le uitați sau nu le dați importanță, deși ele pot hotărî succesul sau nesuccesul examenului Dv. Au fost și sfaturi despre o pregătire mai îndelungată, pe care o presupune orice examen serios. Asupra acestora am stăruit îndeosebi fiindcă numai ținând seama de ele, puteți deslega, fără riscuri, marea problemă a examenului. Un examen nu e o loterie decât pentru cine intră în el cu gândul de a-și încerca norocul, sau pentru cine își face singur spaimă din acest eveniment foarte normal și foarte folositor. Un examen e un simplu control, atât pentru profesor cât și pentru student, al mersului învățaturii. Ați intrat în Universitate și ați început să vă deprindeți cu atmosfera universitară. Acum a venit momentul să măsurăm nivelul Dv. intelectual și posibilitățile de activitate viitoare. Cantitatea de știință pe care ați asimilat-o de când vă aflați în această școală înaltă, e secundară; interesant e să vedem *dacă sunteți capabili* să asimilați în viitor cunoștințe în domeniul

căruia v'ați consacrat. Nu cantitatea, ci calitatea lucrărilor Dv. are valoare în această probă scrisă. Nu memoria, ci însușirile Dv. de observare, de ordine, de concizie, de judecată, vor hotărî nota pe care o veți căpăta. În această direcție v'am dat sfaturi în lecția precedentă. Sfaturi prețioase, pe care mulți veți regreta că le-ați lăsat să intre pe o ureche și să iasă pe alta. Sfaturi care nu se aplică numai la examene, ci la orice lucrare de seminar, la orice încercare de a redacta ireproșabil un studiu, un articol, o conferință de domeniu științific sau literar.

Când se apropie un examen, întrebarea pe care vi-o puneți reciproc este aceasta: «Ai *citit* pentru examen?» la care nimeni nu va da răspunsul: «Nu am prea citit, dar m'am *gândit* mult pentru examen». Temeiul preparării examenului, ca și temeiul învățaturii noastre întregi e *cititul*. *Nu e bine că se dă o importanță atât de exclusivă cititului*. Într'o pregătire inteligentă, *observarea personală* a faptelor din domeniul științei noastre și *judecata personală ar trebui să cumpănească cititul*, care împinge spre pasivitate. Dar în sistemul nostru de învățare pe dinafară, cititul a rămas aproape singurul mijloc de câștigare a cunoștințelor. Acesta e faptul contestabil. Trebuie să ținem seama de el și să scoatem tot binele din această stare de fapt. Să vedem deci *ce rost are cititul* și cum trebuie să-l practicăm, spre a obține din el maximum de folos.

Se poate protesta împotriva obiceiului de a pune toată

nădejdea învățaturii în citit, dar nimeni nu s'a gândit vre-odată să tăgăduiască însemnătatea covârșitoare a cititului. Prin lectură se mobilează încetul cu încetul cămărilor destul de goale ale minții studentului. Lectura poate desvolta mai toate facultățile noastre sufletești: inteligență, sensibilitate, imaginație, memorie. Prin lectură putem adăoga micii noastre experiențe de viață, toată experiența și cuceririle făcute de omenire timp de mii de ani. Intr'o bibliotecă stau închise tezaure incalculabile, care prin citire pot trece în posesiunea noastră.

Ajunge deci să citim spre a câștiga toată înțelepciunea lumii? Dar atunci e ușor! Nu vom fi știind noi multe, dar atât lucru, să citim, ne-a învățat școala de până acum. Ba unii știm să citim fulgerător. Câte persoane de seama noastră nu cunoaștem, care pot devora într'o zi un roman de trei sute de pagini! Să presupunem că astfel de accese de lectură nu vin de cât timp de zece zile pe lună; aceasta face un total de 120 volume pe an, adică 36.000 pagini. Toate capo d'operele lumii, cu Biblia, cu Homer, cu Dante, Shakespeare, Goethe, toate pot intra în 36.000 pagini. Deci într'un an putem culege toate florile genialității omenesti. Tot așa cu orice știință. Nu există ramură de știință care să nu se poată concentra în câteva volume. În câțiva ani am putea deci stăpâni, nu o știință, ci un grup de științe.

Minunea aceasta însă nu se întâmplă, cu toată bunăvoința, și nu se întâmplă, afară de cazuri cu totul ex-

cepționale, mai ales pentru cei care au capacitatea de a citi foarte mult și foarte variat. Trebuie să analizăm mai de aproape ce se ascunde sub cuvântul «a citi».

Acum aproape două sute de ani o doamnă întreba pe marele Voltaire *ce să citească*? Filosoful îi răspunde începând prin a-i arăta *cum să citească*:

„Pretinzi să citești cum faci conversație, să iei o carte cum ceri o știre nouă, să o citești apoi să o arunci, să iei apoi alta care nu are nici o legătură cu prima și apoi să o părăsești pentru a treia? In cazul acesta nu vei simți mare plăcere. Spre a simți plăcere, trebuie puțină pasiune; trebuie ceva mare care să te intereseze, o dorință determinată de a te instrui, o dorință care să-ți stăpânească neconținut sufletul» (Voltaire à M-me du Deffand, 1759).

Voltaire deosebia deci două feluri de a citi: de o parte citirea indiferentă, *pasivă*, mecanică și inutilă, de altă parte citirea făcută cu interes, cu plăcere, lectura *activă*. Bine înțeles, singură cea de a doua are valoare. Dar nici atât nu ajunge. Să mai ascultăm pe un autor modern care observă cum citesc școlarii:

«Există un fel de a citi funest: felul repede. Devoratorii de cărți trec drept silitori. Să nu ne înșelăm. Acești copii, care, în acelaș timp încântă și dezolează pe părinți, fiindcă într'o săptămână de vacanță au secătuit biblioteca din casa părinților și a vecinilor, copiii aceștia își pierd timpul mai fără de minte decât prietenii lor care cutreeră câmpiile. Acești pseudo-muncitori nu sunt de cât niște anemici; dacă ar fi

sănătoși și viguroși nu ar rămâne cu nasul în carte. Ori poate sunt lipsiți de atenție, incapabili să arunce o privire curiosă asupra lucrurilor sau să privească în ei înșiși. «Dar tot le va rămâne un folos din citirea lor!» E îndoelnic. *Cititul se face luând note, reflectând, meditănd, comparând, discutând; refăcând opera după autor, dar altfel de cât el, acomodând ideile altuia pe măsura sufletului nostru.* Devoratorul de cărți așa face? Nu. Deci face rău. Ia-i cartea din mână și trimite-l să alerge în aer liber» (*F. Gache, Collégiens et Familles*, Paris, Didier, 3-e partie: les Vacances, p. 282—3).

Aci e vorba de copii de școală. Dar în această privință nu e mare deosebire între un școlar și un student. Mai mult încă: majoritatea oamenilor care trec prin Universitate și nu ajung să facă nimic serios în viață aparțin acestor pseudo-muncitori care citesc superficial. Poți avea cele mai bune intenții. Dacă citești superficial ți-ai pierdut timpul. Și de superficialitate nu scapi citind multe și în direcțiuni variate. Dimpotrivă. Superficialitatea se agravează prin împrăștiere. Astfel că primul sfat serios care se poate da unui student doritor de a-și face o serioasă educație, este acesta: *Nu mui citi mult. Alege puține cărți; numai pe cele necesare. Și pe acestea citește-le domol, cu metodă, în adâncime.*

Citirea adevărată presupune atenție deplină, mistuire completă.

Nu te mulțumi cu aproximații. Cuvânt cu cuvânt, frază cu frază, paragraf cu paragraf trebuie să fie înțeles deplin. Dai de un termen necunoscut, aleargă la Dic-

ționar și lămurește-l. Dai de un nume propriu, oprește-te din nou și informează-te. Dai de o localitate, de o numire geografică, ia atlasul, manualul și găsește-l, fixează-ți în minte și pe hârtie imagina lui cartografică. Jumătate din pregătirea geografică se face întregind lectura cu atlasul și cu schița de desen. Numai când ești stăpân deplin pe înțelesul cuvintelor, poți urmări ideile unui autor. Altfel te înșeli pe tine și lectura pe care ai făcut-o e inutilă. Crezi că ai înțeles, dar nu ai înțeles și vei răspunde anapoda.

Orice știință, fiindcă descopere lucruri nouă și fiindcă are nevoie de noțiuni exacte, își crează o limbă proprie, uneori identică, dar alteori deosebită de vorbirea comună. Fiecare știință are *terminologia* sa proprie. Nu poți înainta în domeniul ei, dacă nu ești stăpân pe această terminologie. De aceia la cursul meu de geografie sunteți ajutați prin exerciții speciale de terminologie. Dar nu așteptați să vi se dea «mură în gură» toată această terminologie. Vi se dă esențialul. Mai rămâne mult care nu vi se poate da, și pe care trebuie să-l aflați singuri. Sau chiar dacă vi s'a dat și n'ați priceput, rămâne ca singuri să vă corectați lipsurile. Geografia e o știință de observare concretă și apoi de judecată bazată pe această observare. Totul în geografie se reduce la observări făcute în natură. Când citiți o pagină de geografie, raportați-o cât se poate de des și de câteori e posibil, la fenomenele din natură pe care le cunoașteți. Dacă nu ați putut cunoaște astfel de fenomene, aveți alt mijloc indirect de a vă apropia de na-

tură: fotografia, desenul, schița, blocdiagramul, o mulțime de figuri de care sunt pline cărțile bune de geografie. Citiți despre un fenomen geografic pe care nu îl înțelegeți din text destul de bine. Repede alergați la figură. Figura din carte sau schița făcută la tablă de profesor, vi se pare insuficientă. Căutați altă carte, alte fotografii, în care fenomenul vi se pare redat mai mulțumitor. Chiar dacă ați înțeles deplin și figura vă satisface, nu ezitați de a răsfoi și alte cărți sau albume spre a vedea alte figuri, alte aspecte, alte interpretări ale aceluiaș fenomen.

Astfel înaintați, idee cu idee, paragraf cu paragraf. Ați obosit, — opriți-vă ! O jumătate de oră de bună lectură pe zi, vă duce mult mai departe de cât două săptămâni de citire grăbită, ziua și noaptea, în preajma examenului.

Dacă ați isprăvit de citit un capitol, să nu credeți că știți acest capitol *fiindcă l-ați înțeles*. Ca să vă convingeți, faceți următoarea experiență. Citiți cu toată atenția un capitol până sunteți încredințați că l-ați pătruns bine. Inchideți cartea, plimbați-vă sau ocupați-vă cu altceva timp de o jumătate de oră. Apoi luați o foaie de hârtie și încercați să așterneți în scris tot ce v'a rămas în minte din capitolul citit. Confrunțați scrisul Dv. cu cartea pe care *credeți* că ați pătruns-o atât de bine, și veți vedea câte lacune veți descoperi ! Nu în reproducerea exactă a cuvintelor și expresiilor, ci în chiar structura ideilor, în înlănțuirea lor. Aceasta se întâmplă chiar la interval de o jumătate de oră, după

o citire atentă și o înțelegere pe care o credeți perfectă. Dar după o lună, două, trei, până la examen!

Mi s'a întâmplat să întreb pe studenți foarte inteligenți despre impresia pe care au avut-o dela ascultarea unei conferințe care se ținuse cu două-trei ore înainte. «Foarte interesant, a avut o expunere clară și frumoasă care ne-a ținut atenți până la sfârșit». — «Despre ce a vorbit?» Aci o pauză. Tânărul dibue în amintire. Face considerații generale și în sfârșit găsește subiectul lecției. — «Cum a dezvoltat tema aceasta? Sunt curios și eu să știu». Intrebarea aceasta îl face o vădită plăcere. Iși amintește crâmpoie secundare, apoi scapă prin o apreciere asupra felului «interesant» în care s'a ținut lecția. — Dacă nu credeți că e așa, repetați și Dv. experiența mea.

Ce se întâmplă după ascultarea unei conferințe sau unei lecții, se întâmplă și după o citire atentă a unui capitol pe care *crezi* că îl știi. Căci nu ajunge să citești atent și să pricepi. Ca să rămâe ceva temeinic din această lectură, e nevoie să cugeți, să urmărești planul capitolului, să-l privești critic. Aceasta nu se poate face prin o simplă lectură. Dacă volumul e al D-tale, nu al bibliotecii sau al prietenului, poți adopta următorul procedeu. În timpul citirii subliniezi ușor cu creionul numai cuvintele sau propozițiile indispensabile care îți dau cel mai succint rezumat al capitolului. Pe margine notezi cu o liniuță un mic cerc, un «nb» (nota bene), expresiile reușite, citatele pe care le crezi demne de semnalat, în afară de plan. În felul acesta ai scos în

evidență, cu însăși cuvintele autorului, tot ce este esențial din cuprinsul capitolului. La a doua revenire, cu acest procedeu, o carte care ți-a cerut o săptămână, nu îți va mai cere de cât câteva ore de zăbavă.

Acesta e un procedeu pe care, repet, nu ți-l poți permite de cât *pe cărțile proprii*. Pentru un om care respectă cartea intactă, e o barbarie. E o ticăloșie când îți permiți să o faci pe cărțile, atlasele sau hărțile unei biblioteci, care sunt proprietatea publică a tuturor seriilor de studenți care vor veni după D-ța și care vor fi siliți să-ți suporte mâzgăleala. De altfel pe o carte străină procedeu e și absurd: dacă nu mai ai cartea în mână, cum te vei mai putea servi de aceste însemnări? Și totuși cărțile bibliotecilor noastre, cărțile citite, sunt monstruos mutilate.

Un alt procedeu care ia timp mai mult, dar e mai eficace, consistă în a lua note, rezumând întreg capitolul, apoi întregă cartea, pe foi speciale, de o dimensiune uniformă (scrise pe o singură pagină) pe care apoi le vei aduna sub o singură copertă purtând însemnarea bibliografică a cărții, adică: *numele autorului, titlul cărții, locul tipăririi, anul, numărul de pagini*, de figuri și anexe.

În felul acesta, cărți de 3—400 pagini pot fi concentrate în câteva zeci de pagini, care sunt pentru totdeauna ale Dumitale și pe care ai mândria de a le fi făcut cu mintea D-tale. Căci un rezumat dă ideile autorului, dar le dă prin colaborarea celui care face rezumatul. Și cu cât te vei exersa mai mult în astfel de

rezumate, cu atât le vei face mai concise și mai substanțiale, *cu atât vei câștiga în independență de cugetare*. Căci marele defect al studenților care iau note după cursuri e că se mărginesc la aceste note, fără să le mai concentreze apoi în rezumate personale. Rămân la acelaș text, adică la cuvintele profesorului, pe care le învață întocmai, în repetate rânduri, și apoi le expun întocmai în teze de examen. Iși omoară singuri orice posibilitate de manifestare individuală și se lasă robiți de memorizare. Felul de a învăța inteligent e de a lua note, dar apoi a rezuma, ca să obții astfel structura, substanța lecției și să scapi de supremația învățătorului. Ce faci la curs, trebuie să faci cu orice carte, menită pentru învățătură. Și când ai unit rezumatele gândite dela curs, cu rezumatele lecturilor din cărți privitoare la acelaș subiect, atunci ai posibilitatea de comparație, de adâncire, și îți oferi prilejul încântător de a avea opinia D-tale personală. Atunci poți spune că te-ai desrobotit de școală și că poți lucra singur *ca o putere nouă* în domeniul unei științe. Atunci începi să vezi probleme nouă sau să ai pretenția de a îndrepta și adânci probleme vechi pe care prin cercetarea D-tale critică, le-ai găsit insuficient tratate.

Am consacrat întreaga lecție trecută felului cum trebuie înțeles și practicat *cititul pentru învățatură*. Studentul, incontestabil, citește. Dar, obișnuit, citește rău. Și chiar de citește mult sau foarte mult, nu câștigă de cât foarte puțin când nu știe să citească. Ba încă cel care citește mult, însă desordonat și superficial, pe lângă faptul că pierde o cantitate de energie, pe care ar fi putut-o întrebuința mai bine făcând o plimbare la aer curat, mai își încarcă mintea cu un balast de noțiuni confuze, care nu se prind de sufletul lui decât în chip trecător. Cititorul grăbit, cu lecturi împrășiaste în toate domeniile, nu e un model de admirat. Poate fi inteligent, scăpărător, uimitor prin multiplele lui cunoștințe, — el rămâne, de cele mai multe ori, un *neisprăvit*. Indată ce zgârii această coaje strălucitoare și subțire, găsești dedesubt fructul necopt. E ca pepenele căruia i s'a răsucit vrejul, ca să fie adus, mai de vreme la piață, spre a fi vândut ca trufanda. De aceia să învățăm întâi a citi, căci a citi cu adevărat nu e lucru ușor. Cititul implică formarea sufletului, mobilarea ordonată a minții. Numai după ce bunul fel de a citi a devenit deprindere, numai atunci vom putea citi cu

uşurinţă multe cărţi, al căror conţinut nu va cădea năvală pe bietul nostru creier surmenat, ci se va aşterne cu rânduială, cu folos deplin şi fără oboseală.

Ce se cere la un critic adevărat? Mai întâi să nu treci peste nimic ce n'ai înţeles. Deci să fii atent, să nu laşi să scape nici un singur cuvânt fără a fi lămurit asupra lui şi să înaintezi astfel, nu în fugă, ci pas cu pas, dela frază la frază, dela paragraf la paragraf. *Dacă ai înţeles, nu ajunge.* Cugetă asupra ideilor şi asupra planului, discută în gândul D-tale cu autorul, fă «critica» părerilor pe care le citeşti. «Critica», spune Faguet, nu e altceva decât un exerciţiu continuu al spiritului, prin care devenim apti a înţelege unde e partea falsă, slabă, mediocră sau rea, ceia ce ne face foarte sensibili la fals la slab, la mediocru sau rău. Mulţumită acesteia, devenim foarte sensibili la adevăr şi la frumos, şi încă infinit mai mult de cât am fi fără acest exerciţiu» (Faguet, *L'art de lire*, pg. 119). Prin critică deci, lectura nu rămâne plăcerea *pasivă* de a înţelege, ci devine o operă constructivă personală. Numai acest fel de lectură vă emancipează de memorizare, pacostea învăţământului nostru care dresează papagali, iar nu fiinţe cugetătoare.

Pentru mine e o mare satisfacţie şi o consolare, — căci simt că aceste lecţii vi se par mai mult curioase — văzând că un politic, care a însemnat ceva în ţara aceasta, a simţit nevoia să arate învăţămintele asupra cititului pe care le-a scos după o experienţă de mai bine de patruzeci de ani. În «Universul» din 9 Febr. a. c. se publică un articol postum de Vintilă Brătianu, cu titlul

«Cum trebuie folosită cartea !» din care spiculesc următoarele fragmente :

«Citirea trebuie să fie ordonată, aş putea zice chiar *înfrânată*. Câţi camarazi n'am văzut care neputând face această stăpânire şi îmbătaţi de citire, au citit mult, foarte mult, dar fără a putea trage roadele acestei întrebuiţări de timp şi ale muncii intelectuale făcute ! Ei au devenit astfel un receptor continuu de absorbire, fără însă să aibă putinţa de a folosi pentru construcţia proprie, roadele acestei citiri. Printr'o atare lucrare, creierul se învaţă cu această continuă transvazare şi filtrare, în cazul cel mai bun înmagazinând, fără însă să folosească şi să construiască.

«Pentru ca o carte să fie folositoare în realitate — nu vorbesc de cartea de pură distracţie — ea trebuie să fie considerată ca un fragment care să stimuleze gândirea pentru lucrarea proprie... În aceste condiţii, tânărul care citeşte capătă nu atât o sumă de cunoştinţe, pe care în mare parte nu va avea prilejul să le pue în valoare, ci îşi pregăteşte creierul pentru a putea în realitate să soluţioneze cât mai mult şi cât mai repede, problemele ce se vor pune înaintea lui».

Când astă vară am schiţat planul acestor lecţii şi m'am hotărît să adaug o astfel de lungă introducere la cursul meu, nici prin minte nu îmi trecea că şeful unui mare partid politic şi un fost prim ministru al ţării era preocupat ca şi un biet profesor care se gândeşte cum să-şi îndrumeze spre o muncă mai bună micul lui grup de studenţi. Şi dacă v'am citat aceste fragmente, nu am

făcut-o spre a mă ridica ceva mai sus în considerația Dv., ci numai spre a vă arăta că această coincidență e semnificativă; reeducarea sufletească a tineretului în țara noastră e o necesitate care trece deasupra multor altor preocupări socotite importante.

Vă mai spuneam, în lecția trecută, că pentru buna învățatură e de mare ajutor *rezumatul* substanțial al cărții. Un adevărat cititor al unei cărți de știință începe cu *tabla de materii*, care îți dă foarte pe scurt toată structura cărții. Lucrul e atât de logic, în cât multe cărți de știință — în deosebi cele germane, — încep cu tabla de materii. În genere însă această tablă nu poate da de cât un rezumat eliptic: titlurile chestiunilor tratate. Rezumatul e mult mai dezvoltat, menține legătura între idei și are neprețuita calitate că e făcut de cititor, care astfel *reconstruește personal toată cartea*. A citi oricât de atent, fără a lua note, și a citi cu condeiu în mână, concentrând într'un rezumat, sunt două lucruri cu totul deosebite. Oricine va încerca experiența, se va convinge de folosul mai mare al celui de-al doilea procedeu. Eu sunt convins că adevărata învățatură se îndeplinește mai curând cu condeiu pe hârtie, de cât cu ochii pe carte. *A învăța cu condeiu e a învăța de trei ori dintr'odată*: și cu ochii și cu mâna și cu mintea. Unii adaogă și al patrulea mijloc: citesc *cu glas încet*, luând note. În felul acesta se asociază la învățatură și urechea.

Am spus că rezumatul bun concentrează textul auto-

rului. Această concentrare se poate îndeplini în bună parte cu cuvintele autorului. E chiar bine să se facă așa. Un autor bun a cugetat la ce a scris și nu a publicat decât atunci când a socotit că a reușit să redea ireproșabil gândirea sa. Cuvintele cele mai potrivite sunt cele întrebuințate de el. Să-i respectăm munca. Tot ce e esențial, e bine să fie trecut în rezumat ca «citate», între semnele citării și cu însemnarea paginei. Pentru ce e secundar însă, întrebuințăm cuvintele noastre.

Dar să zicem că am citit în felul cel bun o carte și am adunat note. Sunt tineri care au acest bun obicei și care scriu teancuri de citate, extrase, notițe și rezumate. Vă asigur că aceștia, deși au citit o carte încet, de pildă în 7 zile în loc de o zi, sunt singurii care își dau seama cu adevărat de cuprinsul cărții. Dar și aci se poate arăta un pericol, pe care nu îl descoperi de cât după un timp. Eu am cunoscut un profesor care avea mania notițelor. Nu numai citirile erau trecute în note, dar și conversațiile, proiectele, făgăduelile, toate raporturile sale cu lumea, erau trecute pe fișici de hârtie de toate dimensiunile, formele și culorile, cari îi umpleau toate buzunarele, acopereau în teancuri impozante biroul, se iveau printre foile cărților și caetelor. Omul acesta era înecat în notițele lui și niciodată nu a izbutit să se descurce din ele. Citea mult, nota, apoi toată această muncă dispărea în oceanul celorlalte foițe, fără să mai poată fi de vre-un ajutor. Numai norocul putea scoate înainte notița de care era nevoie. Altfel bietul om,

care știa că a notat, pierdea o mulțime de timp cu căutarea și rezultatul era că mai scria o altă foaie în care se întreba ce s'a făcut nota pierdută. Și aceasta e un neajuns, dureros, fiindcă risipește inutil atâta muncă și fiindcă ar putea fi ușor înlăturat cu puțină ordine. Iată ce se recomandă :

E bine când iei notițe, să adopți cât mai puține forme de hârtie sau de cacte, astfel ca și foile izolate să se poată grupa ușor sub acelaș fel de coperte, spre a putea alcătui volume mai mari, ușor de rânduit unul peste altul. Nota e bine să se scrie *numai pe o pagină*. Nu face economie de hârtie. Apoi *când faci o notă izolată, nu uita niciodată să adaugi autorul, titlul cărții și pagina*, de unde ai copiat-o. Altfel notița e în bună parte pierdută, fiindcă oricât de interesantă ar fi, cu timpul uiți de unde ai scos-o. O citești, o găsești prețioasă, dar oricât de prodigioasă memorie ai avea, îți va fi cu neputință să îți minte autorul, cartea și pagina câtorva sute de note pe care le copiezi într'un timp mai îndelungat. Chiar dacă îți mai amintești autorul și cartea, îți vei pierde timpul răsfoind din nou volumul spre a găsi pagina. O notă utilizată ca citat într'un studiu personal, nu e corectă decât dacă dai posibilitatea cititorului să te controleze, ușor și fără zăbavă. E semn de neseriozitate când te referi la un citat asupra căruia dai indicații vagi.

De pildă: vrei să faci monografia geografică a unui oraș românesc. Pentru trecut te referi la opere istorice,

din care scoți note interesante. Le treci în lucrarea D-tale cu indicația: «La început acest oraș a fost un simplu popas de căruțe la un vad de râu, după cum arată d. N. Iorga». După cum arată d. N. Iorga? Dar d. N. Iorga are câteva sute, sau poate mii de volume! Ca să controlez afirmarea D-tale trebuie să îmi pierd zece ani de viață ca să găsesc citatul. Chiar când adaugi: «După cum spune d. N. Iorga în «Istoria Românilor prin călători», referința e tot defectuoasă, căci această «Istorie...» are patru volume. Cu ce drept îmi impui o pierdere de timp care cădea în seama D-tale? Neglijența și dezordinea D-tale să o împlinesc eu? Nu am dreptul să-ți refuz o lucrare întemeiată pe astfel de dovezi? Insist, fiindcă obiceiul e foarte răspândit în tezele de licență în geografie. A lua note în felul acesta înseamnă a munci desmățat, înseamnă a nu cunoaște regula elementară a bunei citiri.

Dar nici atât nu ajunge. Ai luat note corecte. Capătă deprinderea ca *în fiecare seară să-ți clasezi notele* luate în cursul zilei. Altfel iar ai muncit în zadar. Căci note oricât de bune, risipite și amestecate sunt, sau note pierdute, sau note care îți pierd timpul de câte ori vei avea nevoie să le găsești. În genere rezumatul se adună în întregime sub aceiaș copertă pe care stă scrisă indicația bibliografică a volumului rezumat. Dar nu toate cărțile sunt atât de importante în cât să merite un rezumat. Din unele cărți nu extragi de cât câteva pasagii. Și acestea trebuiesc rânduite. Notele izolate, care uneori sunt mai importante de cât un rezumat, vor fi și ele grupate sub o copertă pe care va fi scris: *frag-*

mente sau *miscellanea* (amestecuri), iar în cuprinsul copertei vor fi așezate după alfabet, având în vedere numele autorului sau materia. Exemplu: din lecturile de astăzi ai cules zece note izolate. Fiecare va avea numele autorului, titlul cărții, pagina. Dar seara, acasă trebuie rânduite. În coperta cu «*fragmente*» așezi nota scoasă din o carte de N. Iorga la litera I, nota scoasă din Em. de Martonne la litera M., nota din Nicolae Xenopol la litera X, etc. Sau dacă adoptezi clasificarea pe materie, treci pe N. Iorga la Geografie umană, subdiviziunea geografie istorică, pe Martonne la Geografia fizică, subdiviziunea Morfologie, pe Xenopol iar la Geografie umană, subdiviziunea geografie economică, etc. Acelaș fel de caete faci și pentru observările *personale* sugerate de lecturi sau de cursuri. Imediat sub copertă, la orice caet de fragmente trebuie să ai o *tablă a cuprinsului* numerotată, care îți arată cu o singură privire, tot ce conține caetul. Când ți se pare că acest caet a căpătat dimensiunile potrivite, îl închei, îi dai numărul 1 și începi un nou caet cu No. 2. Astfel se adună zi cu zi, an cu an, un material prețios, corect ordonat, pe care îl stăpânești totdeauna fără pierdere de vreme. Oricât s'ar mări teancul de caete, mulțimea materialului nu te mai sperie. Din potrivă, îți face o plăcere și o mândrie pe care nu va cunoaște-o niciodată studentul împrăștiat și fără ordine. Stăpânești un instrument de muncă, făcut de D-ta zi cu zi, instrument care poate fi mânuit ușor în toate împrejurările. Orice subiect nou ți se dă, în câteva ore ai posibilitatea s--l îmbogățești cu puncte de vedere neașteptate, cu citate potrivite, care vor sur-

prinde pe toți cei ce nu cunosc acest secret atât de simplu al notelor sau *fișelor personale*.

Între *note*, și *fișe*, unii fac deosebire. Notele pot cuprinde rezumate întinse, fișele au un format fix, de mică dimensiune și cuprind mai mult material bibliografic, citate scurte, referințe. Primele sunt însemnări sintetice, secundele analitice. Fiecare din aceste sisteme are folosul său. Muncitorul rutinat se folosește de amândouă. Dar esențialul este ca fișa, sau nota, să fie corect făcută și corect clasată.

Așa dar rezum: Citirea adevărată e citirea activă, pentru care avem reguli precise, ușor de respectat. Cel mai bun auxiliar al citirii active este luarea de note corecte care apoi vor fi clasate cu grijă. În felul acesta asimilezi ce ai citit și aduni un material de cunoștințe și un instrument de muncă personal care îți va servi toată viața.

Dar ce cărți să citim? Pentru învățătură, cărțile de specialitate. Acestea se citesc cu deplină atenție, cu rezumate, cugetând, repetând citirea de câte ori e nevoie. În afară de aceste cărți să nu mai citim? Ba da. Orice lectură poate îmbogăți sufletul dacă ne pune mintea în mișcare.

«Cartea care ne face să gândim e cea pe care nu o mai putem închide îndată ce am citit o pagină; dar e și cartea pe care o lăsăm să cadă dela prima pagină, pentru că ce ne spune ea ne obligă să o întrebăm, să o contrazicem sau să o întregim». (Ernest Dimnet, *L'art de penser*, p. 160).

Aceste condiții le poate îndeplini nu numai un volum de aspect sever, ci și o broșură, o revistă, un articol de almanah, chiar o fâșie de ziar. Cuprinsul poate apar-

ține tuturor domeniilor, fără pericol dacă nu uităm că ținta e să scoatem folos în vederea formării personalității.

«Literatura, în deosebi înalta poezie, trebuie să fie hrana zilnică a unui om cultivat, căci ea ne oferă gândirea sub forma sa cea mai accesibilă. Dar nu numai literatura. Filosofia, științele, istoria contemporană, științele morale ne propun explicații ale lumii și omului care sunt eminentemente producătoare de gândire. Ele dau generalizări care sunt gândire portativă. Aceste discipline au, ca și literatura, clasicii lor care nu pot fi ignorați...

«Istoria trecutului ne interesează mai ales prin lumina pe care o poate arunca asupra istoriei prezentului. Politica și economia de azi, caracterul și ideile șefilor care le influențează, tendințele partidelor moderne sunt lucrurile la care trebuie să revenim necontenit. Trebuie să putem citi problemele lumii pe o hartă ca și într'o carte.

«Tot așa în filosofie. Importă mai mult să știm poziția de azi a problemelor eterne, de cât să citim soluțiile învechite. Și chestiunile religioase trebuie studiate sub aspectul lor cel mai recent. Tot așa planurile de reformă socială. Tot așa — mai cu seamă! — filosofia științifică.

«Cărțile mari, oamenii mari, problemele mari și doctrinele mari, marile evenimente și învățătura lor, într'un cuvânt tot ce se opune mărunțișurilor, nu poate aduce decât gânduri mari. *Cu cât avem timp mai puțin, cu atât alegerea va fi mai severă.* Nu lipsesc oameni de afaceri ocupați a căror cultură totuș ne uimește. Explicația acestei aparente anomalii e totdeauna aceeași: în-

tr'o viață încărcată de muncă nu e loc pentru ocupații intelectuale inferioare» (Ib. p. 169—170).

Există o «economie» a citirii :

«Dacă informația pe care o cauți e cuprinsă în douăzeci de pagini nu crede că ești conștiincios, ci numai pasiv, dacă citești treizeci. Când nu vrei de cât să-ți reîmprospătezi memoria, aruncând ochii pe un capitol pe care îl știi, nu îți pierde timpul citindu-l iar linie cu linie. Cel mai bun lucru e să-ți revezi, dacă îl ai, rezumatul în note... Inseamnă a face risipă citind o pagină întreagă, când numai două linii sunt de ajuns. La multe cărți e bine să citești numai tabla de materii... O lectură rapidă, dar intensă a șapte-opt pagini de tablă bine făcută îți va spune dela început ce poți aștepta dela acest nou venit. unde va trebui să cauți ce te interesează în cartea lui și unde te vei despărți de el. O astfel de citire nu te adoarme, nu lasă în spirit umbre de idei pe care ai vrea pe urmă să le gonești; te ține deștept ca și cum cartea ar fi autorul viu, ci eace întotdeauna o carte trebuie să răzuiască să fie». (Ib. p. 176).

În multe cazuri pătrunzi mai bine o carte ascultând darea de seamă pe care ți-o face un prieten. «Vezi pune întrebări, ceia ce este atitudinea virilă prin excelență, iar interlocutorul va fi în totdeauna atent să-ți răspundă. Oamenii ocupați, care recurg la această metodă repede, uimesc, adesea prin întinderea cunoștințelor lor... Doi studenți care se asociază să se învețe reciproc prin întrebări și răspunsuri învață poate întâia oară în viața lor ce înseamnă a avea spiritul deștept... La douăzeci de ani un om format după aceste metode (de lectură și informație *activă*) ar trebui să stăpânească esențialul

din știința enciclopedică de azi... Dacă acest fel de a te apropia de carte s'ar generaliza, specia omenească ar înceta să mai fie minoră» (Ib. p. 177—8).

Intreaga serie de lecții, din această parte introductivă a cursului meu, a avut scopul principal de a vă deschide ochii asupra neajunsurilor învățaturii cu care veniți la Universitate și apoi de a vă arăta că aceste neajunsuri pot fi înlăturate dacă puneți bunăvoință, seriozitate și stăruință în reeducarea Dv. Căci în adevăr e vorba de o *reeducare* prin propriile Dv. puteri, care se poate face în acelaș timp cu îndeplinirea îndatoririlor cerute de regulamentele universitare. Regulamentele nu pot cere decât îndeplinirea unor formalități: urmărirea cursurilor, participarea la lucrări practice și seminare, trecerea examenelor. Aceste formalități se pot îndeplini, așa cum face marea majoritate, prin ascultarea servilă, prin învățarea pe din afară, prin exercițiul mecanic al unora din însușirile Dv. sufletești. E o metodă comodă, de oarece continuă o tradiție pe care liceul a înrădăcinat-o în spirite timp de șapte sau opt ani. E însă o metodă pasivă, dela care nu puteți aștepta altceva, în cazul cel mai bun, decât de a vă modela în mediocrități dezarmate pentru viața pe care o începeți a o simți, în realitatea ei aspră, din acești ani de studenție, când aveți încă îndrumători și sprijinitori, dar pe care o veți simți mult mai aspră, îndată ce veți începe a vă face singuri drumul în lume. Acești trei-patru ani de Universitate sunt singurul timp prielnic de pregătire pentru lupta apropiată, în care tânărul lipsit de inițiativă e dat în lături fără cruțare. Și dacă continuați deprinderile pasive de până acum, dacă nu faceți forțări repetate de a le înlocui prin alte întreprinderi care să nu exerseze

numai memoria, ci mai ales puterea de judecată, de observație, de voință, vă veți trezi deodată aruncați în mijlocul vieții, desorientați și pedepsiți să rămâneți iremediabil niște subalterni, la discreția celor mai tari, celor ajunși sau celor cu noroc. Incapacitatea de a conduce singur în viață nu aduce numai situația inferioară materială și socială, ci și o întregă mentalitate de sclav cu tot cortegiul său de renunțări și umilinți. Nu vă gândiți numai la trecerea unei serii de examene și obținerea unei diplome, gândiți-vă ceva mai departe: ce veți face cu această diplomă. Un petec de hârtie nu vă garantează reușita în viață. El certifică numai că ați reușit să treceți prin vămile universitare și că *ați fi putut să vă* pregătiți pentru o viață superioară. *Cum* v'ați pregătit, rămâne să o arătați după eșirea din Universitate.

În vederea acestei pregătiri spre viață activă ați văzut, în cele două lecții anterioare, cât de important e felul de a citi. V'am vorbit în special de *cititul pentru învățatură*. Cum se citește ca să înveți pe dinafară, nu mă preocupă. Acest sistem nenorocit îl cunoașteți prea bine după atâția ani de liceu. A exersa memoria până la reproducerea exactă a lucrului citit, e foarte folosit. Dar a face din acest exercițiu, devenit mecanic, temelul întregii educații, e o nenorocire. Și cum toate seminariile, toate examenele, toate lucrările studentești dovedesc, afară de rare excepții, că învățătura se face «pe dinafară», e o datorie să vi se arate care sunt normele preparării active, inteligente, care nu exclude memoria, dar îi dă un loc restrâns, alături de judecată, de imaginație, de observarea proprie, de inițiativa personală.

Ajutorul cel mai mare al cititului activ, care îmbogățește sufletul, este luarea de note. Despre aceasta a fost vorba în ultima lecție, când vi s'a arătat ce condiții trebuie să îndeplinească nota sau fișa corect luată. Tot atunci vi s'a dovedit că obiceiul de a lua note devine inutil, dacă nu ai și deprinderea de a-ți rândui mulțimea de însemnări pe care le faci în decursul diferitelor lecturi. *Clasarea* notelor sau fișelor, pe alfabet sau pe materie, gruparea lor în dosare, e o practică indispensabilă pentru orice cercetător care dorește să nu piardă rodul lecturilor sale. Știință, în orice caz, nu se poate face fără această deprindere. Știință e «cunoștință *sistematică*». Ea implică deci adunare de cunoștințe, dar mai ales ordine, sistem. Ordinea e sufletul științei. Dacă păstrezi această ordine, cunoștințele pot să se adune în număr incomensurabil. Fiecare își capătă locul cuvenit, fără să tulbure pe cele anterioare, fără să împiedice cu nimic pe cele următoare. Perspectivele viitoare ale științei sunt infinite. O știință trăește întru cât se dezvoltă, deci întru cât primește continuu cunoștințe nouă. Ce face știința în mare, prin mii de cercetători, în secole de evoluție, acelaș lucru îl face fiecare om de știință în mic cu munca lui de câteva zeci de ani. El pornește dela câteva manuale fundamentale pe care le asimilează deplin, după normele arătate, apoi îmbogățește această cunoștință prin lecturi, reflexii, critici, observări personale în domeniul său de specialitate. Incetul cu încetul acest domeniu se lărgeste, se amplifică și poate ajunge la proporții surprinzătoare, în care adevăratul om de știință se mișcă fără dificultate, fără șovăire, stăpânind întreg materialul adunat în decursul timpurilor. Omul de știință seamănă ru ge-

neralul care, cu un gest sau cu o vorbă, poate pune în mișcare dela regimente până la ultima santinelă înaintată. Secretul și al unuia și al altuia e ordinea și disciplina. Dar precum generalul nu s'a născut general, ci, chiar dacă a fost fiu de împărat, a fost întâi căprar, sergent, ofițer și așa mai departe, tot așa cei mai mari savanți ai omenirii nu s'au născut savanți, ci au început umilit și răbdător ucenicia științei învățând, cugetând, adunând și ordonând, așa cum trebuie să facă fiecare din Dv. De sigur nu toți studenții ajung savanți, precum nu toți soldații ajung generali, dar fiecare student poate ajunge un priceput om de știință, precum «fiecare soldat are ascuns în ranița lui bastonul de mareșal». Totul depinde de aptitudinile și de puțința de a-și pune în valoare aceste aptitudini prin bune deprinderi de lucru și de disciplină.

În legătură cu luarea de note trebuie să vă atrag atenția asupra unui fapt pe care, în țara noastră fără deprinderi serioase de lucru științific, studenții și chiar cei ce nu mai sunt studenți, îl uită spre paguba lor și a culturii noastre.

Știința nu e opera unui singur om. Generații întregi de învățați au lucrat la întemeierea și înălțarea ei. Cărămidă cu cărămidă, clădirea științei se ridică și nu e nevoie să fii savant desăvârșit ca să adaugi și tu contribuția ta, oricât de modestă. Singurul lucru care ți se cere este să respecti normele lucrului științific și să adaugi ceva în adevăr nou. Deci, după o perioadă de ucenicie, un student poate aduce o contribuție originală. Acesta e scopul așa numitelor «lucrări de licență» care se cer studentului din ultimii ani. *Ce se cere unei lucrări de licență?* Subiectul e dat de profesor, sau ales

de student, după puterile pe care trebuie să le aibă în această fază de învățatură. Odată subiectul fixat, ce trebuie să facă studentul ? Primul lucru e să se documenteze asupra stadiului în care se află problema aleasă. Adică să poseadă «literatura» problemei. In geografie, uneori se întâmplă ca această problemă să nu mai fi fost atinsă de nimeni, în țara noastră. Nu ai deci «literatura» respectivă românească. Dar, cu siguranță, probleme identice sau similare au fost tratate în alte limbi. Și de cele mai multe ori nu ți-ai dat seama că problema se poate trata la noi, de cât fiindcă ai citit o lucrare similară în altă limbă. In acest caz *corectitudinea și onestitatea științifică* cere ca în «literatura» subiectului D-tale să menționezi lucrarea străină care te-a îndemnat să lucrezi în această direcție. Să menționezi așa cum trebuie să menționeze o lucrare de știință, adică : numele autorului, titlul cărții, locul de apariție, anul și pagina în care se află pasagiul folosit. Și mai bine dacă transcrii acest întreg pasagiu, căci astfel se poate vedea partea originală pe care o pui în lucrarea D-tale.

De obicei însă, chiar în stadiul puțin înaintat în care se află geografia Țării noastre, problema a fost atinsă sau dezvoltată de un autor român și apoi reluată și adâncită de alți autori români. Orice lucrare, oricât de personală, implică datoria de a arăta dela început stadiul în care se află problema, după autorii care au tratat-o până acum. De la această regulă nu poate scăpa nici o lucrare de student, oricât de modestă sau oricât de pretențioasă. Extragi pasagiile necesare din fiecare autor, arăți cinstit ce a spus unul și ce a spus

altul, apoi adaogi și partea D-tale personală. Dacă ai o parte personală... Căci poți face o lucrare de licență, foarte bună, fără să aduci o contribuție personală. Poți îndeplini o lucrare de merit și folositoare numai coordonând materiale și observații adunate de alții, dar încă necoordonate. Important e să se vadă că știi să lucrezi, după normele științifice și mai important e să se vadă că ești cinstit. A împrumuta însă o idee străină pe care nu o citezi și a o da ca a ta, numai din vanitatea de a înșela pe alții să creadă că ești original, aceasta este o hoție științifică, și omul care o face e compromis, ca și cum ar fi fost prins cu mâna în buzunarul altuia.

Ei bine, de multe ori studentul nu își dă seama de gravitatea acestui fapt și, cu o desinvoltură de copil inconștient, șterpelește de ici, șterpelește de colo, și presară lucrarea sa de licență cu adevărate plagiate care o desonorează. Alteori crede că e suficient să citeze vag un nume de autor pentru un amănunt, apoi să nu-l citeze tocmai pentru ideea principală pe care i-o împrumută. Alteori adaugă la început sau la sfârșit o listă de opere consultate, dar nu pomenește de loc în cuprinsul lucrării de pasagiile evident împrumutate. O astfel de lucrare e o caricatură de lucrare științifică. ea arată sau lipsa de disciplină, în adunarea materialului, neglijență și desmăț — sau «cleptomanic» științifică. Dacă vei fi prins «cu mâța în sac», de geaba vei invoca tot felul de scuze; chiar dacă aceste scuze ar fi în parte valabile, bănuiala că ești un plagiator rămâne. În cazul cel mai bun rămâne siguranța că ești un neglijent sau un uituc.

De aceea ferți-vă de astfel de apucături, căci ele

vă pot nenoroci și în viitor. O lucrare de licență rămâne, cu păcatele ei, în sertarele profesorului. Dar când, cu astfel de deprinderi, vei încerca mai târziu să *publici*, să iei o atitudine pe care o crezi originală, lucrul nu rămâne în umbră. tiparul te aduce la lumină pentru eternitate și lucrul tipărit, confruntat cu alt lucru tipărit, poate distruge și considerația altor oameni și avântul tău în viitor.

Lectura inteligentă și luarea de note corecte nu trebuie considerată ca o practică folositoare numai pentru cartea științifică. Orice lectură, chiar de distracție, trebuie făcută cu judecată, adică *critic* și chiar dintr'un ziar poți scoate lucruri foarte interesante. Ziarele noastre nu se disting prin o calitate superioară, ca ziarele apusene, dar fiindcă mai toți simțim nevoia de a cheltui trei lei pe o gazetă spre a o străbate cu ochii, apoi a o arunca, să învățăm a scoate folos și din această lectură efemeră.

Nu disprețuiți ziarul. Deprindeți-vă ca dintr'o privire repede să descoperiți articolele interesante și cele de umplură. Cu exercițiu, lucrul se poate face. Sunt ziaristi care ajung să câștige un ochiu atât de expert, încât, dintr'o privire metodică, aruncată peste o pagină, reușesc să scoată cele patru-cinci rânduri cu adevărat interesante, întocmai ca minunata mașină de numărat de la monetăria Statelor-Unite care numără zeci de mii de piese și se oprește exact pe piesele falsificate. Dacă ai găsit ceva interesant în ziar, e păcat să arunci acest material. *Ia foarfeca, taie articolul folositor, adaogă numele ziarului cu data și fă din acest crâmpei o fișe*, pe care clasează-o în dosarele D-tale de fișe. Lucrul e simplu, ieftin și foarte folositor. Dar puțini se gândesc la

el. Ca student, nici eu nu m'am gândit la acest procedeu, până nu am văzut la Titu Maiorescu dosare întregi cu fișe extrase exclusiv din ziare românești, din care se putea reconstrui un aspect foarte original al istoriei noastre contemporane. Ce făcea Maiorescu cu istoria, se poate face și cu geografia. Ziarele cuprind deseori știri de interes geografic: catastrofe vulcanice, cutremure, furtuni, înzăpeziri, alunecări de teren, inundații care sunt descrise prin fapte caracteristice, cu totul recente. Capitolul respectiv din manuale, sau din curs, îți dă cunoștințe și teoria fenomenelor geografice. Dar cu cât apar aceste cunoștințe mai vii, mai demne de interes, când le adaogi exemple care se petrec sub ochii noștri ! Timp de două săptămâni, ziarele au avut zilnic informații numeroase despre «zăporul» sau creșterea apelor Dunării din cauza barajului de ghețuri, la Vâlcov. Am citit, ne-am minunat și am aruncat ziarul. Cu toate acestea în notele ziarelor se aflau contribuții însemnate la un capitol de geografie important și foarte puțin studiat la noi: inundațiile. În alte țări există servicii speciale pentru studiul variației debitului râurilor. Noi nu avem încă un astfel de serviciu. Singurul mijloc bun de a studia inundațiile, este de a răsfoi ziarele și a căuta știrile privitoare la acest fenomen. A trecut pe dinaintea noastră un material interesant asupra inundațiilor provocate de Dunăre la Vâlcov și *nimeni* nu l-a folosit. Dar pentru studiul etnografic, economic, social, etc. al poporului românesc, câte informații prețioase nu se pot scoate din ziare !

Scriitorul citat în lecția precedentă, Dimnet, are un pasagiu frumos asupra felului cum să se citească un ziar. Citez (p. 185—187):

«Cum se citește ziarul

Unii oameni privesc ziarul cu un respect ridicol și îl citesc dela prima la ultima silabă. Alții, din potrivă «Nici o dată nu găsești ceva în ziar; îți pierzi timpul citindu-l». Alții însă, mai rari, armați cu un creion roșu și cu foarfece mari, se așează lângă teancul de ziare pe care le tratează fără ceremonie. Pagini întregi nu obțin o privire. Pe altele creionul roșu le brăzdează de linii repezi. În mai puțin de o oră, cele șapte-opt ziare sunt citite, adică făcute petece, și numai bucățile însemnate cu roșu mai presară masa sau canapeaua. Atunci marile foarfece încep să intre în joc. În câteva minute tăeturile sunt separate de rest, mică grămăjoară simpatică, pe când tot restul de pagini inutile iau drumul coșului. cu lovituri de picior. Atunci îl vei vedea pe cititor reluându-și încet, una câte una, foițele. Le privește cu atenție, cu fruntea gânditoare. Peste câteva clipe mai târziu, aceste foițe vor dispărea, bine rânduite în dosare.

«Poate vei mai întâlni pe omul acesta mai târziu, în timpul zilei, visător și absorbit. El își trece prin minte tot ce l-ai văzut citind în foițele lui. Il vei regăsi poate și seara, după masă. Un cerc atent îl înconjură. Vorbește clar, simplu, cu forță despre politica externă. Ai crede că e un negustor vorbind de afaceri. Din timp în timp i se pune o întrebare, una din acele întrebări la care fiecare ar vrea să răspundă. Răspunsul vine, simplu convingător. El e întemeiat pe micile fapte pe care și D-ta le-ai întrezărit în ziarul de dimineață, dar le-ai crezut fără importanță, pe când acum îți apar pline de semnificație și dând cheia evenimentelor. Vei spune: «Iată un om care gândește». — Ce l-a ajutat să gândească? Numai faptul că a considerat ziarul co-

fidian drept ceiace este: o pagină de istorie. Caută istoria în această compilație prost scrisă care e un ziar; o vei găsi fără greutate și vei gândi astfel gândurile istoriei...

«Puține manuale clasice rezumă atâtea evenimente de mare însemnătate ca cele ce umplu ziarele noastre dela 1914. Nu s'au văzut multe drame politice de această grandoare. După Europa care își câștigă încet echilibrul, iată Asia și convulsunile sale de mare spectacol. In vremea aceasta America, împinsă de tot felul de nevoi, înaintează încet pe planul întâi al scenei care i-a făcut spaimă atâta timp. In alte epoce au trebuit secole spre a vedea schimbări pe care ni le aduce acum un singur an. De sigur, ziarul e bogat ca un manual științific și orbi sunt cei care, dimineața, îi aruncă numai o privire fără vigoare, fără a-și da seama de imagini care devin îndată gândiri. Dar cum ar fi altfel, când și prețișii înțelepți, ca și nebunii vorbesc fără respect de ziarul pe care îl citesc fără inteligență?»

Invățătura lipsită «de nerv», cu care s'a obișnuit studentul român de pe când era pe băncile liceului, se trădează adeseori în felul cum el citește cu glas tare lucrările sale, sau ale altora, în fața unui auditor. Seminariile, care sunt adunări restrânse, aproape intime, la care nu asistă de cât profesorul și grupul de studenți urmărind un curs cu subiect mărginit, ai crede că sunt prilejurile cele mai favorabile de a provoca pe conferențiar să-și expună cu toată claritatea și puterea de convingere, teoria pe care și-a ales-o, a cugetat-o în liniște și o are gata, scrisă până în cel mai mică amănunt, dinaintea sa, pe masă. Cu toate acestea studentul, și mai ales studenta, care altfel, îndată ce iese din sală, are un glas

foarte deslușit, capabil de a reda toate nuanțele de ironie sau de subînțelesuri, când e vorba să descrie ciudățeniile sau toaleta unui prieten sau prietene, — îndată ce urcă pe această estradă, devine mai monoton și mai puțin inteligibil de cât dascălul care trebuie să citească în strună rugăciuni repetate de sute de ori în decursul unui an. Știu, timiditatea e adusă ca argument în primul rând. Timiditatea, de care *nu vrei* să vă lecuți. Căci v'am arătat că sunt mijloace de a învinge, sau cel puțin de micșora efectele timidității. Dar nu e numai timiditate, căci obișnuit omul cel mai timid are un acces de emoție la început, apoi își revine în fire. O pricină mai gravă de cât timiditatea e obiceiul de a învăța pasiv și mutește. Când nu dai relief gândului pe care-l citești cu ochii, nu vei accentua cum trebuie nici când citești cu glas tare. Apoi când citești în gând, te afli deodată în fața unei experiențe noi și neașteptate, dacă ești nevoit să articulezi cu glas tare. Acestea sunt cauzele principale și timiditatea vine numai pe deasupra și agravează. După experiența mea destul de lungă, abia 10% din studenți — poate nici atât ! știu să-și citească convenabil lucrările proprii. Uneori aceste lucrări sunt bine scrise și bine cugetate. Dar ce folos ! Toată munca de acasă se pierde în zadar, tocmai când ea ar fi trebuit să fie pusă în evidență. Cei mai mulți își citesc lucrarea atât de încet, încât pe alocuri nu se aude nici din rândul întâi de bănci. Când din fund se strigă «mai tare !» conferențiarul face o sforțare desperată, pronunță mai viguros două sau trei fraze, apoi iar începe a șopti. În al doilea rând se citește prea repede; cuvintele se îmbucă unele în altele, fără pauze, fără virgule, fără punct. Dar mai ales se citește fără relief, otova, monoton, dăscălește. Ca să fii ascultat, trebuie să captezi atenția au-

ditorului. Acesta trebuie să te înțeleagă deplin și fără oboseală, apoi după ce te-a înțeles să aibă timp «să te cugete», să te urmărească dela idee la idee, să refacă forțarea făcută de D-ta, când ai așternut pe hârtie rândurile care cuprind sufletul d-tale. Când nu ai pus nici o părțică de suflet, ci te-ai mărginit să reproduci mecanic gândul altuia, e de înțeles că citești prost, fiindcă strivești în picioare, comori de care nici nu-ți dai seama. Dar când ai pus ceva și din sufletul d-tale, nu este o absurditate să ucizi această parte personală, care trebuie să o pui în deplină lumină fiindcă de ea depinde aprecierea profesorului și a colegilor? Și cu toate acestea absurditatea se repetă invariabil. Se va repeta mult timp încă, fiindcă s'a stabilit un fel de *modă* pe care o urmați orbește, chiar dacă vă dați seama că ea nu vă poate aduce decât rău, chiar dacă vedeți că lucrarea a ieșit mult mai slabă decât vă așteptați. Și astfel o muncă, dela care sperați să vă pue în evidență, vă coboară mai la fund, vă descurajează, vă ia o spătmână de bună dispoziție și vă întârzie dela toate studiile. Eu cunosc Domnișoare care după ce au ținut o astfel de conferință de seminar, rămân bolnave câteva zile. E comic și dureros. In felul acesta seminarul în loc de un exercițiu util, devine pentru suflete sensibile o probă teribilă, o școală de descurajare și de neîncredere în sine.

De aceea nu vă lăsați surprinși de astfel de «catastrofe». Invățați să citiți cu glas tare, căci cei mai mulți *nu știți* nici atâta. Luați acasă ziarul și — fără să bănuiască alții cu ce scop — citiți familiei știrile zilei deslușit, rar, cu pauzele necesare, cu înțeles. Intr'un cuvânt, citiți așa cum ați comunica prin viu graiu, ca din partea Dvs., știrea ziarului. Idealul să fie ca *lectura* să

nu se deosebească întru nimic de conversația obișnuită. Acelaș ritm, aceleași intonații, aceleași accente, aceleași pauze ca și când improvizați și când graiul este expresia exactă și a gândului și a simțirii. Numai când ați devenit perfecți în acest fel de a citi cum vorbești, numai atunci puteți merge mai departe. Căci în adevăr, nu toate citirile își produc efectul dorit dacă, sunt făcute în ton de conversație. O elegie, o odă, o satiră, nu se citesc în ton de conversație. Poezia are veșmântul ei solemn care nu se poate înlocui cu un halat de casă. Chiar proza literară și științifică au «ținuta» lor și se simte imediat când această ținută nu este corectă. Dar acestea sunt nuanțe și nu vă gândiți la ele decât mai târziu. Nu cădeți însă nici în excesul opus. Ca să scăpați de bâlbâială, de pripeală, de monotonie, nu vă apucați să declamați ca niște actori de școală veche, cântând jalnic, cum este obiceiul astăzi ca poeții să-și cânte versurile, sau sforăind frazele ca anume parlamentari cari au luat lecții de declamație înainte de a-și debita ineptiile în Cameră sau Senat. Naturaletă este o calitate care trece înaintea sublimului, pe când despre sublim, s'a spus că nu se află decât la un pas de ridicol.

Oricât de bine ar ști să învețe un student, oricât de ordonată și de sistematică ar fi munca lui, el riscă să rămână un «șoarece de bibliotecă» dacă se mărginește numai la carte. La Litere, sunt discipline care duc aproape irezistibil spre această soartă. Dar un geograf trebuie să se ferească din toate puterile de a ajunge un rozător de volume. Geografia intră în grupul științelor despre natură, e o știință de *observare a naturii*. Din cărți iei numai îndrumări pentru astfel de observări. Toate îndrumările, toate rezultatele la care au ajuns aceste cărți de geografie sunt scoase din observarea na-

turii. Nu ești geograf fiindcă ai citit cărți de geografie, ci fiindcă, îmbogățit cu această lectură, începi a vedea cu un ochiu luminat fenomene geografice ale naturii și fiindcă, după ce ai început a vedea și tu ce au văzut alții, uneori descoperi pe seama ta fapte pe care alții nu le-au mai văzut sau nu le-au văzut destul de bine. De oriunde ai porni, în geografie deci ajungi totdeauna la observarea naturii. Geograful trebuie să fie în primul rând un *observator*, să aibă deschise toate simțurile care îl pun în contact cu natura și mai ales să vadă bine, exact, pătrunzător, atent. În această calitate de temelie se adaugă *lectura* (care nu totdeauna e necesară) și în sfârșit *judicata*, fără care nu ar putea scoate tot folosul din observările făcute. Despre *judicata* în geografie, despre puterea de analiză și de sinteză care se cere unui bun geograf, nu mă pot ocupa în aceste lecții. Dar despre observare trebuie să spun câteva cuvinte.

Pe tânărul care crede că nu are darul de observație sau care e convins că nu poate căpăta acest dar, eu l-aș sfătui să nu-și piardă timpul făcând geografie. Dacă totuș geografia îi este atât de dragă încât nu o poate părăsi, atunci, pe lângă carte, să înceapă numai decât educația sa de observator. Anticii aveau o curioasă zeităte, un fel de monstru care se numea *Anteu* și era fiul lui *Neptun* și al *Terrei*, adică fiul mării și uscatului. *Hercule*, luptând cu acest monstru, observa cu mirare că de câteori îl trântia la pământ, vrășmașul lui căpăta noi forțe. Ca să-l omoare a fost nevoit să-l sugrume, ținându-l suspendat așa ca să nu atingă pământul. Geograful, deși nu este un monstru, are însușirile lui *Anteu*. El capătă puteri nouă numai în contact cu pământul. Indată ce îl ții departe de pământ

adică în bibliotecă, geograful se înăbușe sau se transformă în altă specie animală de cât un geograf.

E greu de făcut educația ca observator? Dar această însușire există în fiecare din noi și numai greșita învățatură de până acum, învățătura de carte, a reușit să o slăbească și să o facă să pară grea. Amintiți-vă numai copilăria Dvs., Ce bucurie când prindeai o lăcustă sau un cărăbuș! Cu ce atenție priviai un cuib de furnici! Cu ce plăcere bălăceai într'un pârâu sau scobeai într'o movilă de nisip, într'un mal de lut! Cât de încordat ascultai vîind vîntul într'o pădure și cât timp nu perdeai contemplînd fantasticele palate ale norilor în cer! Vînt și nori, pârâu sau lac, nisip sau mal de humă, insecte sau floare... dar toate nu sunt decât atmosfera, hidrosfera, litosfera și biosfera, — aceste pretențioase, umflate și abstracte numiri care închid tot cuprinsul geografiei! Nu cartea plicticoasă, de multe confuză și chiar absurdă, cu numiri artificiale, ci aceste realități concrete, palpabile, mîngăioase pentru ochi, dulci pentru auz, plăcute la pipăit, aceste realități pline de viață, de culoare, de lumină, de parfum, acestea sunt obiectul geografiei. Toate văzute în legăturile lor reciproce, în situația lor, în dimensiunile și numărul lor, văzute *dintr'un unghi special de vedere*, aceasta este geografia. Când erai copil, le înțelegeai, le iubeai sau le temeai, erai conștient că au putere, că sunt factori decisivi ai vieții, — și acum când trebuie să te ridici mai sus, să le privești din înălțime, așa cum s'ar vedea pe o hartă, acum rupi contactul cu natura și nu privești decât prin ochelarii turburi ai unei cărți sau unui curs!

Intoarceți-vă la natură și la prospețimea de simțuri a copilăriei. În deosebi deschideți-vă ochii și sorbiți cu toată atenția, cu toată aviditatea, priveliștele naturei,

astfel ca să puteți pătrunde cât mai adânc tainele, care nu sunt taine decât fiindcă nu le vedem destul de bine și de înțelegător.

Există exerciții elementare pentru educarea observației. Toate simțurile se pot desvolta prin exercițiu. Iată, de pildă, cum se poate mări ascuțimea simțului vederii : Ia un obiect obișnuit, să zicem o cheie, pe care așez-o pe masă, înaintea D-tale. Urmărește cu ochii diferitele contururi și după ce ai repetat de mai multe ori această examinare, închide ochii și încearcă a-ți aminti în gând, cu precizie, forma exactă a cheii. Probabil mai multe amănunte îți vor scăpa la această primă încercare. Atunci va trebui să privești din nou obiectul, să completezi imaginea mintală. Recurgi de mai multe ori la obiect, până ce imaginea mintală va fi perfectă. Indată ce crezi că stăpânești pe deplin forma cheii, desenează-o din memorie pe hârtie și compară desenul cu originalul. Vei constata, în cele mai multe cazuri, că tot ai uitat unele amănunte, ceea ce va necesita o nouă contemplare urmată de un nou desen. Spre a ajunge cât mai repede la perfecție, fii metodic. Întâiu concentrează atenția asupra formei generale a obiectului. După ce ai evaluat lungimea, compar-o cu lărgimea părții superioare și părții inferioare. Studiază apoi separat aceste două părți evaluând suprafețele lor respective. În sfârșit ocupă-te de amănuntele părții inferioare, cea mai importantă parte la o chee. Nu e nevoie să desenezi modelul în mărime exactă, ci să execuți o schemă mai mică, dar just proporțională. Astfel introduci noțiunea de «scară»; atât de esențială în geografie.

Prin exerciții similare se poate educa și auzul. Dacă ai un gramofon, ai un profesor de auz la dispoziția D-tale. Il pui să cânte o placă de mai multe ori. In

timpul primei audiții, abandonează-te cu totul impresiei, fără a căuta să analizezi sau să o păstrezi în minte. După câteva minute dela executare, încearcă să repeți, mental sau vocal, câteva crâmpie. Ascultă apoi o a doua execuție, de asă dată cu intenția de a reține primele note și ultimele note. Apoi iar pauza și iar încercarea de a ți le reaminti. Cântă-le cu stăruință în memorie. A treia audiție îți va arăta gradul de exactitate al amintirii și îți va permite să reții o nouă serie de sunete. Continuând astfel, îți vei fixa întreaga bucată în minte, vei prinde nuanțele, diversele mișcări, pauzele, etc. Lucrul se poate face la fel cu o poezie pe care ți-o citește repetat altcineva. Dacă citești poezia singur, atunci nu faci exerciții de audiție pură, fiindcă asociezi și ochiul și mișcarea buzelor.

Pentru tact se pun pe masă diferite obiecte: lemn, metal, hârtie, stofă, piatră, etc. Inchizi ochii și pipăi succesiv fiecare obiect. Dai întreaga atenție impresiei tactile pe care ți-o lasă fiecare contact. Apoi încerci a-ți reaminti senzațiile încercate de fiecare obiect. Repetă aceste operații și vei vedea câte nuanțe descoperi în aceste senzații care îți păreau la început puțin deosebite.

Tot așa o gamă de parfumuri îți pot educa mirosul, o gamă de vinuri îți pot educa gustul. Toate simțurile noastre se pot perfecționa într'un grad surprinzător prin exerciții repetate. Lucrul e atât de adevărat, în cât se îndeplinește involuntar de toți profesioniștii, cari ne uimesc cât de ușor descoper calități sau defecte, acolo unde noi nu vedem nimic. Un muzicant distinge greșala de un fragment de secundă sau desacordarea imperceptibilă a unui instrument într'o orchestră de sute de persoane. O croitoreasă ajunge să pipăe ușor stofele care i se pun dinainte spre a ști calitatea fiecăreia. Un

chimist sau un farmacist abia miroase dopul unui flacon și îți spun ce conține flaconul. În Franța există concursuri anuale între «gustătorii de vinuri» care înmuind numai buzele într'un pahar, îți spun nu numai de unde este vinul, ci și anul de recoltă al vinului. Un geograf veritabil, privind o hartă, învie în minte tot peisagiul reprezentat și îl poate descrie cu atâtea precizii încât lasă cu gura căscată pe locuitorul ținutului care, deși trăește acolo de zeci de ani, descopere că știe mai puțin decât îi spune geograful care nu a călcat niciodată pământul acela. Tot așa, un geograf exersat cu observarea pe teren nu e nevoie să cutreere cu oboseală un ținut în lung și în lat. El a studiat harta acasă, își alege drumurile necesare, se urcă pe o înălțime de unde are o privire panoramică și de aci, prin contemplare atentă, prin luare de note, prin schițe, desprinde caracterul regiunii, așa cum nu a făcut-o nici unul din cercetătorii care cunosc de mult timp regiunea, dar nu sunt geografi. După ce a venit geograful și a lămurit fisionomia ținutului și a explicat-o, toți recunosc că e așa, repetă cu convingere lucruri care acum li se par evidente, dar pe care înainte nu le înțelesese nimeni, deși «săreau în ochi». De aceia spuneam că tainele naturii nu sunt taine decât pentru că nu știm să le vedem. Ochiul și toate simțurile trebuie să fie educate spre a deveni instrumente de descoperire a acestor adevăruri risipite în jurul nostru, dar neobservate.

Pentru geograf, după cum am spus, are importanță mare educarea ochiului, căci văzul e simțul prin excelență de observație și prin el descoperim însușirile esențiale ale naturii. Nu numai lumina și culoarea, ci mai ales raporturile spațiale care stau la baza observării

geografice. Adică, forma, dimensia, proporțiile, numărul, poziția, distanța, suprafața, volumul, raporturile dintre ele. Observarea geografică e complexă. Ea necesită exerciții «cumulative». Ca să ne întoarcem la exemplul cu cheia, geograful e bine să facă acest exercițiu întâi simplu, așa cum a fost descris, având în vedere numai forma, dar apoi să încerce exerciții cumulative asociind și alte simțuri: cheia să o privească nu numai pentru formă, ci și pentru culoare, strălucire, apoi să o pipăie spre a-și da seama de răceală, de nețezime, să o arunce pe o piatră sau pe o masă spre a-și auzi sunetul, să o miroasă, să o guste! — Bine înțeles acest exemplu e simbolic, dat numai «à titre d'exemple». Nu păstrați din el partea comică, ci partea serioasă care e în faptul nevoii de a căpăta *intuiții sintetice* dela obiectele cu care venim în contact. Un peisagiu dă totdeauna o intuiție sintetică, un vârtej de senzații multiple. Geograful care s'a exersat știe apoi să le descurce, să le analizeze, să scoată pe cele principale din mulțimea celor secundare. *A prinde bine sinteza unui peisagiu, apoi a analiza pătrunzător această sinteză, iată datoria geografului.*

Se poate obiecta: Aceasta presupune excursie în mijlocul naturii. Da. Mai cu seamă în mijlocul naturii se poate face educația geografică. Se fac însă multe excursii din care se aduce un material de observații destul de sărac și adesea inutil. Intr'o teză din anul trecut, un candidat avea ca temă: descrierea unei excursii în care a văzut un fapt important geografic. Candidatul arăta că a făcut o excursie dela Caracal până la un sat în lunca Oltului. Știți ce a văzut în această excursie de o zi și pe o distanță de 50—60 Km. ? A văzut că a ajuns

la râul Olt care avea un mal mai scund și altul mai ridicat, a văzut un pod lângă care se afla o cărămidărie și a văzut că pe malul celălalt se arăta un sat. Iată cu ce recoltă se întorcea un geograf după cea mai însemnată excursie pe care o făcuse într'o vară. Nu s'a gândit să privească cum se înfățișează orașul Caracal așezat în mijlocul câmpiei, nu a văzut ce aspect are această câmpie, nu a văzut cât de mult se deosebește lunca Oltului de câmpie și nu a descris aspectul satului și deosebirea acestui sat de luncă, de satele câmpiei. Atâtea și atâtea lucruri, care apar numai la privirea hărții și pe care excursionistul nostrul geograf nu le-a văzut nici la fața locului !

De ce nu le-a văzut ? Fiindcă nu și-a exersat ochiul să vadă geografic. Acest exercițiu nu e necesar să-l faci numai în timpul unei excursii, se poate face ori unde și chiar în acest București care vi se pare fără interes. Pe această zi de ploaie mergeți pe un bulevard sau pe aleele unei grădini. Firișoare de apă aleargă spre șanțuri. V'ați uitat la ele ? Basinuri de recepție, canale de scurgere, conuri de dejecție apar pretutindeni; coșuri, meandre, mal concav, scobit, mal convex domol, terase, capturi, invaziuni, inundații, insule, lacuri, afluenți, brațe moarte. — toată teoria apei curgătoare se poate citi pe aleele unui parc. Cișmigiul, Parcul Carol, Șoseaua, mai ale Băneasa, grădina Botanică, cheiul Dâmboviței sunt locuri de observări geografice făcute în mic, dar tot atât de interesante ca și cele făcute în munți sau la țărmul mării. Nu locul lipsește, ci ochiul deschis lipsește. Diferite cartiere ale Bucureștilor au diferite aspecte: pe alocuri îți pare că te afli la sat, aiurea într'un orașel adormit de provincie, dar în altă

parte circulația vie te ametește. Cartiere rurale, industriale, comerciale. Aspecte de sat, de târg, de oraș mic, de metropolă în creștere rapidă, cu case de 7 etaje lângă o cocioabă vârâtă în pământ, cu locuri virane lângă un teatru scânteind de lumini. Nu sunt aceste lucruri interesante și geografice? Ba sunt și vina e numai în stăruința de a sta cu nasul în carte și a vedea cu ochii altuia, în loc de a căuta să-ți ascuți privirile spre a descoperi singur.

Priviți *singuri* în cartea naturii, cu atenție, cugetând așa cum se citește inteligent și în cartea bibliotecii. Ori cărei observații dați-i valoare de *document*, așa cum e bine să fie făcută o notă sau o fișe valabilă. Căpătați obiceiul de a avea un *ziar personal* în care să înregistrați observațiile făcute în natură. Excursia e o plimbare inutilă dacă înainte nu a fost pregătită de citirea și comentarea hărții, dacă în timpul ei nu aveți *caetul de călătorie* în care să notați tot ce apare de interes geografic. În felul acesta se educă ochiul geografic și în felul acesta un geograf se poate crea singur.

